

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND

Eraõiguse osakond

Kärol Kibena

**ENNE PANKROTI VÄLJAKUULUTAMIST VÕLGNIKU VARALE SEATUD
PANDIÕIGUSTE PÜSIMAJÄÄMINE VÕLGNIKU PANKROTIMENETLUSES**

Magistritöö

Juhendaja

Mari Schihalejev, *PhD*

Tartu

2020

SISUKORD

SISUKORD	2
SISSEJUHATUS	3
1. Pandipidaja eelisõigus pankrotimenetluse põhimõtetest lähtuvalt	8
1.1. Võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõte	8
1.2. Kollektiivsuse põhimõte	12
1.3. Pandipidaja eelisõigus nõude rahuldamisel pankrotimenetluses	14
2. Arestipandiõiguse püsijäämine pankrotimenetluses	19
2.1. Arestipandiõiguse olemus ja tagajärjed pankrotimenetluses	19
2.2. Arestipandiõiguse püsijäämine täitemenetluse jätkumise korral	21
2.2.1. Täitemenetluse ja pankrotimenetluse üheaegne läbiviimine	21
2.2.2. Kulude kandmine pankroti- ja täitemenetluse üheaegse läbiviimise korral	27
2.3. Arestipandiõiguse püsijäämise kooskõla võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega	32
3. Kohtuliku hüpoteegi püsijäämine pankrotimenetluses	41
3.1. Kohtuliku hüpoteegi olemus ja tagajärjed pankrotimenetluses	41
3.2. Kohtuliku hüpoteegi püsijäämine pooleli oleva kohtumenetluse lõppemise korral kostja pankroti väljakuulutamise tõttu	45
3.3. Kohtuliku hüpoteegi püsijäämise kooskõla võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega	51
KOKKUVÕTE	58
PRESERVATION OF A RIGHT OF SECURITY ESTABLISHED WITH REGARD TO THE DEBTOR'S ASSETS IN BANKRUPTCY PROCEEDINGS BEFORE DECLARING THEM BANKRUPT	64
KASUTATUD ALLIKAD	71
Kasutatud kirjandus	71
Kohtupraktika	72
Normatiivaktid	72
Muud allikad	73

SISSEJUHATUS

Pandiõigus on laialdaselt levinud tagatis, mis annab pandipidajale õiguse nõude rahuldamiseks pandieseme arvelt. Eesti pankrotimenetluses on pandiõigust omava võlausaldaja eelistamist ka võlgniku pankrotimenetluses järjepidevalt vajalikuks ja põhjendatuks peetud. Selle tulemusena antakse pandipidajale pankrotiseaduse¹ (edaspidi PankrS) § 153 lg 2 kohaselt pankrotimenetluses eelisõigus saada oma nõue rahuldatud esimeses järgus pandieseme müügist saadu arvelt ehk enne teiste pandiga tagamata võlausaldajate nõuete rahuldamist. Võlgniku pankroti väljakuulutamise järel ei jää aga kehtima ega anna eelisõigust kõik enne pankroti väljakuulutamist võlgniku varale seatud pandiõigused.

Arestipandiõigus on pandiõigus mis võib võlausaldajal tekkida enne pankrotimenetluse algust tsiviilkohtumenetluse seadustiku² (edaspidi TsMS) §-de 378 lg 1 p 2 ja 389 lg 1 kohaselt kohtu poolt seatud hagi tagamise abinõuna või täitemenetluse seadustiku³ (edaspidi TMS) § 65 lg 1 alusel täitemenetluses täituri poolt vara arestimise tulemusena. Pankroti väljakuulutamise tagajärjel ei anna aga varasemalt pankrotivõlgniku varale seatud arestipandiõigus teiste pankrotivõlausaldajate ees eelist, kuivõrd PankrS § 45 kohaselt lõpeb pankroti väljakuulutamisega võlgniku varale seatud arest.

Seaduseelnõu seletuskirjas on deklareeritud aresti lõppemise sätte eesmärgiks võlausaldajate võrdse kohtlemise tagamist, mille kohaselt viiakse pankrotimenetlus läbi kõikide võlausaldajate huvides ja võlausaldajate eelistamine on keelatud.⁴ Seega on PankrS § 45 loodud pankrotivõlausaldajate kaitseks.⁵ Selline aresti lõppemise reegel pankroti väljakuulutamise tagajärjel seab arestipandiõigust omavad võlausaldajad võrdseks teiste pankrotivõlausaldajatega, kelle nõue ei ole pandiga tagatud ning esmapilgul on selline regulatsioon põhjendatud.

Aresti lõppemise sätte mõjutab muuhulgas võlgniku pankroti väljakuulutamise järel täitemenetluse jätkamise võimalust, kuivõrd selle sätte kohaselt keelatakse arestipandi omajal peale pankroti väljakuulutamist võlgniku vara suhtes oma õiguste teostamine. Kehtiva

¹ Pankrotiseadus. – RT I, 19.03.2019, 26.

² Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I, 19.03.2019, 23.

³ Täitemenetluse seadustik. – RT I, 19.03.2019, 16.

⁴ Pankrotiseaduse eelnõu algtekst ja seletuskiri. 1085 SE I. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/7f777586-e72c-319a-a0e7-3133fa683678/Pankrotiseadus> (06.04.2020).

⁵ RKKKm 3-1-1-68-16, p 49.

regulatsiooni kohaselt ei ole pandipidajal peale võlgniku pankroti väljakuulutamist võimalik pandieseme realiseerimist täitemenetluses jätkata. Samas võib teatud olukordades olla aresti püsijäämine võlgniku pankroti väljakuulutamise järel vajalik selleks, et viia lõpuni enne pankroti väljakuulutamist algatatud täitemenetlus.

Justiitsministeeriumi poolt korraldatud maksejõuetuse revisjoni raames ekspertide poolt valminud materjalidele tuginedes on koostatud pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu.⁶ Eelnõu eesmärgiks on lahendada olulisimad probleemid ja olemasoleva regulatsiooni puudujäägid, mis maksejõuetuse revisjoni käigus ilmnesisid.⁷ Nimetatud eelnõu on esitatud kooskõlastamiseks ja arvamuste esitamiseks 29.10.2019. a. Pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu kohaselt planeeritakse pankrotiseaduse muudatusena lubada teatud olukordades aresti püsijäämine selleks, et läbi viia juba algatatud täitemenetlus. Selline aresti püsijäämine pankrotimenetluses täitemenetluse läbiviimiseks tõstatab küsimuse pankrotimenetluses aresti püsijäämise tagajärgede ning võlausaldajate võrdse kohtlemise tagamise osas. Seega on vajalik analüüsida, kas arestipandiõiguse püsijäämine täitemenetluse jätkamise eesmärgil on kooskõlas pankrotimenetluse põhimõtetega.

Sarnaselt arestile saab kohus TsMS § 378 lg 1 p 1 alusel seada hagi tagamiseks kostjale kuuluvale kinnisasjale kohtuliku hüpoteegi. Õigusaktides ei ole otseselt reguleeritud kohtuliku hüpoteegi püsijäämist pooleli oleva kohtumenetluse lõppemise korral kostja pankroti väljakuulutamise tõttu. Küll aga on kohtuliku hüpoteegi püsijäämise osas kostja pankroti väljakuulutamise järel olukorras, kus kohtumenetlus lõpetatakse kostja pankroti väljakuulutamise tõttu, Riigikohus võtnud seadust laiendavalt tõlgendades seisukoha, et kohtulik hüpoteek jääb püsima hoolimata hagi läbi vaatamata jätmisest ka võlgniku pankrotimenetluses ning annab võlausaldajale pankrotimenetluses eelisõiguse pandiõiguse näol.⁸ Kuna seadus nimetatud olukorda otseselt ei reguleeri, tuleb kohtuliku hüpoteegi püsijäämist pankrotimenetluses analüüsida pankrotimenetluse põhimõtetest lähtuvalt.

Pankrotiseaduses on küll selgelt ette nähtud aresti lõppemine võlgniku pankroti väljakuulutamise järel, kuid seaduses ei ole eraldi reguleeritud pankroti väljakuulutamise mõju kohtulikele hüpoteekidele. Kuna arest ja kohtulik hüpoteek on mõlemad hagi tagamise abinõud

⁶ Pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu. – <https://eelnou.valitsus.ee/main/mount/docList/d1c92688-3955-4a73-a262-1f67e98c72b4> (22.03.20).

⁷ Pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri, lk 2. – <https://eelnou.valitsus.ee/main/mount/docList/d1c92688-3955-4a73-a262-1f67e98c72b4> (22.03.20).

⁸ RKTKo 3-2-1-143-10, p 19-21.

ja oma olemuselt sarnased tagatised, siis on pankrotiseaduses sarnaseid võlausaldajaid koheldud erinevalt. Kuna sarnaseid pandiõigusi on pankrotimenetluses koheldud erinevalt, siis ei ole selgelt tuletatavad ka põhjendused, millele tuginedes pandiõiguse pankrotimenetluses püsijäämist õigustatuks peetakse. Pankroti väljakuulutamise tagajärgede mõju analüüsimist võlgniku varale kohaldatud arestile ja kohtulikule hüpoteegile on vajalikuks peetud ka maksejõuetuse revisjoni käigus koostatud lähteülesannetes.⁹ Revisjoni käigus valminud materjalides ei ole aga kõiki kohtuliku hüpoteegi püsijäämisega seotud asjaolusid põhjalikult käsitletud.

Eelnevast tulenevalt on magistritöö eesmärgiks selgitada välja, kas enne pankroti väljakuulutamist pankrotivõlgniku varale seatud arestipandiõiguse ja kohtuliku hüpoteegi püsijäämine võlgniku pankrotimenetluses on kooskõlas pankrotimenetluse põhimõtetega.

Käesolevas magistritöös on piiratud pankrotivõlgniku varale seatud arestipandiõiguse ja kohtuliku hüpoteegi tagajärgede uurimisega võlgniku pankrotimenetluses, kuid lühidalt on selgitatud ka võlgniku varale seatud hüpoteegi tagajärgi pantija pankroti korral. Magistritöö piiratud mahtu arvestades on tööst välja jäetud küsimus selliste arestide püsijäämise osas, mida on pankrotivõlgniku varale kohaldatud kriminaalmenetluse seadustiku¹⁰ § 141⁴ lg 1 ja § 142 alusel konfiskeerimise, selle asendamise, tsiviilhagi või varalise karistuse tagamiseks.

Magistritöö eesmärgist tulenevalt otsitakse töös vastust järgmistele uurimisküsimustele: 1) milline on tasakaal pandipidaja eelisõiguse ja pankrotimenetluse põhimõtete vahel; 2) kas täitemenetluse jätkumisel arestipandiõiguse püsijäämine ja kohtuliku hüpoteegi püsijäämine võlgniku pankrotimenetluses on õigustatud ning kooskõlas võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega; 3) kas arestipandiõigust ja kohtulikku hüpoteeki omavate võlausaldajate erinev kohtlemine pankrotimenetluses on põhjendatud.

Uurimisküsimusele vastamiseks on töö jaotatud kolme peatükki. Töö esimeses osas tutvustatakse peamisi pankrotimenetluse põhimõtteid ning pandipidaja üldist eelisõigust pankrotimenetluses. See annab ülevaate pandiõigusega seonduvatest pankrotimenetluse põhimõtetest, millele tuginedes saab välja selgitada pandiõiguse püsijäämise põhjendatuse

⁹ Kriibi, P., Liin, S. Maksejõuetuse revisjoni lähteülesande projekt. Projekt 2014-2020.12.02.006.01.15-0007 „Õigusloome kodifitseerimine“. Tallinn 2016, lk 81. – https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/maksejouetusoiiguse_revisjoni_lahteulesanne_loplik_13.06.2016.pdf (23.03.2020).

¹⁰ Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 20.12.2019, 8.

pankrotimenetluses. Teises peatükis analüüsitakse arestipandiõiguse pankrotimenetluses püsijäämisega seonduvaid küsimusi ning käsitletakse pankroti- ja täitemenetluse samaaegse läbiviimisega tõstatuvaid probleeme. See annab ülevaate täitemenetluse jätkamise eesmärgil arestipandiõiguse püsijäämise võimalikkusest ja arestipandiõigusest tulenevatest tagajärgedest pandipidajale pankroti väljakuulutamise järel. Kolmandas osas selgitatakse välja kohtuliku hüpoteegi pankrotimenetluses püsijäämise tingimused ja tagajärjed. Seeläbi saab ülevaate kohtuliku hüpoteegi jätkamise kooskõla osas võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega. Töö kokkuvõttes esitatakse tähtsamad magistr töö järeldused ning ettepanekud kehtiva pankrotiseaduse muudatusteks.

Kuna magistr töö eesmärgiks on välja selgitada erinevate pandiõiguste püsijäämine võlgniku pankrotimenetluses, siis on töö peamisteks allikateks pankrotiseadus ja pankrotimenetlust ja selle põhimõtteid käsitlev nii eestikeelne kui ka võõrkeelne õiguskirjandus. Töös on analüüsitud pankrotiseaduse regulatsiooni seoseid peamiselt tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja täitemenetluse seadustikuga, kuid ka asjaõigusseadusega. Prof P. Varul on leidnud, et pankrotimenetluse ja asjaõigusseaduse ning täitemenetluse seadustiku seosed ei ole piisavalt läbi mõeldud.¹¹

Erinevate seaduste vaheliste seoste ja eesmärkide tõlgendamiseks on töös kasutatud ka asjakohaseid Riigikohtu avaldatud seisukohti. Lisaks on töös analüüsitud ka pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõus ja selle seletuskirjas esitatud magistr töö teemaga seonduvat. Pankrotimenetluses rahvusvaheliselt tunnustatud põhimõtete ja nende põhimõtete kohaldamise tausta ja põhjuste väljaselgitamiseks on töös kasutatud ka ÜRO Rahvusvahelise Kaubandusõiguse Komisjoni ekspertide koostatud juhiseid ja Euroopa Õigusinstituudi avaldatud materjale.

Töös on välja toodud ka Eesti regulatsiooni võrdlusi Saksamaa pankrotiseadusega Insolvenzordnung (InsO)¹². Võrdlusriigiks on valitud Saksamaa seetõttu, et Saksamaa pankrotiseadusest on lähtunud nii Eesti pankrotiseaduse väljatöötamisel kui ka selle täiustamisel.¹³

¹¹ Varul, P. Maksejõuetusõiguse areng Eestis. – Juridica IV/2013, lk 236.

¹² Insolvenzordnung vom 5. Oktober 1994 (BGBl. I S. 2866). – <http://www.gesetze-im-internet.de/insol/BJNR286600994.html> (24.04.2020).

¹³ Varul, P. Maksejõuetusõiguse areng Eestis, lk 241.

Magistritöö eesmärgi saavutamiseks on eelkõige kasutatud andmekogumismeetodit, mille tulemusena on töötatud läbi asjakohane õiguskirjandus ja Riigikohtu praktika. Selleks, et selgitada välja pankrotiseaduse vastavust võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttele on töös on kasutatud võrdlevat analüüsi. Võrdlevat analüüsi on kasutatud erinevate õigusaktide sätete eesmärkide võrdlemisel, täite- ja pankrotimenetluse erisuste võrdlemisel ning erinevate pandiõiguste omavahelisel võrdlemisel. Töös on kasutatud ka teleoloogilist meetodit, mis seisneb peamiselt pankrotiseaduse, täitemenetluse seadustiku ja tsiviilkohtumenetluse seadustiku sätete sisustamises õiguskirjanduse kaudu.

Pandiõiguse kohta pankrotimenetluses on varasemalt kirjutatud magistritöö, milles uuriti peamiselt pandipidajale eriseisundi andmise põhjendatust, kuid magistritöös ei analüüsitud pandipidaja seisundit pandi eri liikide osas vaid pandipidaja suhtes üldiselt.¹⁴ Pandiga tagatud nõuete rahuldamise kohta pantija pankroti korral on kirjutatud ka magistritöö, mis piirdub üksnes hüpoteegipidaja õigusliku raamistiku käsitlemisega ning keskendub situatsioonile, kus võlgnik ja pantija on erinevad isikud.¹⁵ Varasemalt on kirjutatud veel üks magistritöö pandiga tagatud nõudega võlausaldajate nõuete rahuldamise kohta, kuid selles magistritöös uuriti eelkõige pandiga tagatud võlausaldajate eelistamise põhjendatust ja sellega kaasnevat.¹⁶ Nimetatud magistritöös ei ole sisuliselt arestipandiõigust ja kohtuliku hüpoteeki puudutavat regulatsiooni uuritud.

Magistritööd iseloomustavad märksõnad: pankrotiõigus, pankrotimenetlus, maksejõuetus.

¹⁴ Tartu, K. Pandipidaja õiguste piiramine maksejõuetusmenetlustes. Magistritöö. Tartu 2018.

¹⁵ Maltseva, N-M. Pandiga tagatud nõuete rahuldamine pantija pankroti korral. Magistritöö. Tartu 2015.

¹⁶ Bome, V. Pandiga tagatud nõudega võlausaldaja nõude rahuldamine pankrotimenetluses. Magistritöö. Tallinn 2013.

1. Pandipidaja eelisõigus pankrotimenetluse põhimõtetest lähtuvalt

1.1. Võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõte

Seadusandja on pidanud pankrotimenetluses oluliseks eelkõige just võlausaldajate huvide kaitse tagamist. PankrS § 55 lg 1 kohaselt on pankrotihalduri põhikohustuseks kaitsta kõikide võlausaldajate ning võlgniku õigusi ja huve. Kuigi seadus nimetab otseselt nii võlausaldajate kui ka võlgniku kaitse, on Eesti maksejõuetusõiguse regulatsiooni peetud pigem võlausaldajakeskseks.¹⁷ Võlausaldajakeskses süsteemis on peamiseks eesmärgiks eelkõige võlausaldajate õiguste kaitse ning võlausaldajate võrdse kohtlemise ehk õigluse tagamine nõuete rahuldamisel.¹⁸ Sellele põhimõttele tuginedes on üles ehitatud kogu pankrotiseaduse regulatsioon. Võlausaldajate huvide kaitse tagamise üheks vahendiks on võlausaldajate võrdne kohtlemine.

Võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõtte kohaselt tuleb pankroti väljakuulutamise järel tagada kõikide võlausaldajate võrdne kohtlemine, sealhulgas tuleb kõrvaldada kõik eelised, mis võlausaldajatel pankrotivõlgniku suhtes enne võlgniku pankroti väljakuulutamist on. Võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõtte on rahvusvaheliselt tunnustatud maksejõuetusmenetluse aluspõhimõtte.¹⁹ Näiteks Ameerika Ühendriikide Ülemkohus on pidanud võlausaldajate võrdse kohtlemise tagamist pankrotiseaduse peamiseks eesmärgiks.²⁰ Tegemist on põhimõttega, mis on järjekindlalt olnud ka üks Eesti pankrotimenetluse aluspõhimõtetest.²¹ Võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõtet peetakse ka pankrotiõiguse juhtivaks väärtuspõhimõtteks ning seetõttu on sellel põhimõttel suurem kaal kui teistel õiguspõhimõtetel.²²

Võrdse kohtlemise põhimõtet on õigustatud õigusrahu kaitse vajadusega.²³ Pankrotimenetluses võlausaldajaid võrdselt koheldes hoitakse ära olukord, kus võlausaldajad asuvad võidu oma

¹⁷ Varul, P. On the Development of Bankruptcy Law in Estonia. – *Juridica International* 1999, p 173.

¹⁸ Manavald, P. Maksejõuetusõigusliku regulatsiooni valikuvõimaluste majanduslik põhjendamine. Dissertation. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2011, lk 66.

¹⁹ Wessels, B., Madaus, S., Boon, G-J. (ed.). *Rescue of Business in Insolvency Law. Instrument of the European Law Institute*, 2017, p 240. – https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/Instrument_INSOLVENCY.pdf (29.03.2020).

²⁰ Nadelmann, K.H. Concurrent Bankruptcies and Creditor Equality in the Americas. – *Journal of the National Association of Referees in Bankruptcy* 1948, Vol. 22, No. 2, p 51.

²¹ Varul, P. Maksejõuetusõiguse areng Eestis, lk 235.

²² Saarma, T. Pankrotimenetluse põhimõtted. – *Juridica* VI/2008, lk 352–354.

²³ Foerste, U. *Pankrotiõigus*. Tallinn: Juura 2018, lk 7.

nõudeid täitemenetluses sundtäitmise kaudu sisse nõudma. Sellisel juhul saaks oma nõude rahuldatud üksnes võlausaldajad, kes on kiiremini jõudnud võlgniku maksevõime vähenemisel reageerida. Paljudel juhtudel võiks see kaasa tuua võlgniku lähikondsete eelistamise, sest võlgnik annaks neile oma maksevõime vähenemisest teada enne kui teised võlausaldajad sellest teada saavad ja asuvad oma nõuet sisse nõudma.

Sellegipoolest esineb maksejõuetusmenetluses ka juhtumeid, kus peetakse võlgniku huvide kaitstmist olulisemaks võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttest. Näiteks on teatud juhtudel lubatud pankroti järel teatud kohtu-, täite- või muu menetluse jätkumine või läbiviimine üksikute võlausaldajate suhtes eesmärgiga suurendada pankrotivõlgniku vara. Selline menetluse jätkamine võib olla vajalik selleks, et hoida ära mõne võlausaldaja eelistamine näiteks seeläbi, et võlausaldaja saab endale tagatise või muu eelise, mille saamise õigust tal ei ole. Selline menetluse jätkamine ei pruugi alati tagada võlausaldajate võrdset kohtlemist, kuid võib olla vajalik selleks võlgniku vara suureneks ning võlgnikul tekiks võimalus ettevõtte tervendamiseks. Võlgniku kaitse tema võlausaldajate eest on selgesti mõistetavalt selliste võlausaldajate huvides, kes soovivad võlgniku maksevõime paranemist ja vältida kohest maksejõuetust.²⁴ Sellisel juhul ei pruugi aga vajaliku menetluse jätkamine olla sellise võlausaldaja huvides, kellel on pandiga tagatud nõue ja kes saaks ka pankrotimenetluse käigus oma nõude pandieseme arvelt kogu ulatuses rahuldatud. Järelikult tuleb erinevate huvide kaalumisel ja pankrotivõlausaldajate võrdse kohtlemise tagamisel arvesse võtta ka võlgniku huve.

Pankrotivõlausaldajate võrdse kohtlemise tagamise meetmeid on pankrotiseaduses mitmeid. PankrS § 42 kohaselt muutuvad pankroti väljakuulutamisega kõik pankrotivõlgniku võlausaldajate nõuded sissenõutavaks ning PankrS § 35 lg 1 p 6 kohaselt lõpetatakse kõikidelt pankrotivõlgniku vastu suunatud nõuetelt intressi ja viivise arvestamine. PankrS § 43 lg 2 sätestab, et kohus jätab läbi vaatamata nõuded, mis on esitatud kohtusse enne võlgniku pankroti väljakuulutamist ning mille kohta ei ole veel otsust tehtud. Võlausaldajate võrdse kohtlemise jaoks tuleb kindlustada pankrotivara ning seetõttu läheb PankrS § 36 lg 1 kohaselt pankroti väljakuulutamisega pankrotihaldurile üle võlgniku õigus pankrotivara valitseda ja käsutada. Samuti on pankrotiseaduses §-des 109–119 sätestatud vara tagasivõitmise võimalused, mille alusel saab pankrotihaldur esitada kohtusse hagiavalduse selleks, et tunnistada kehtetuks enne pankroti väljakuulutamist tehtud tehingud, millega on võlausaldajate huvisid kahjustatud.

²⁴ Wessels, B., Madaus, S., Boon, G-J. (ed.), p 222.

Üheks võlausaldajate võrdse kohtlemise tagamise meetmeks on ka aresti lõppemine pankroti väljakuulutamise tagajärjel, sest PankrS § 45 sätestatud aresti lõppemise regulatsiooni tulemusena ei anna arestipandiõigus seda omavale võlausaldajale teiste pankrotivõlausaldajate ees eelisseisu, kuivõrd lõpevad kõik võlgniku varale seatud arestid. Eelnevast tulenevalt ilmneb, et pankroti väljakuulutamise järel seatakse võlausaldajad, kellel on enne pankroti väljakuulutamist pankrotivõlgniku vastu nõue, võimalikult võrdsesse olukorda ning enne pankroti väljakuulutamist kehtinud eelised kõrvaldatakse.

Võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõtte kohaselt tuleb võlausaldajaid kohelda võrdsetel alustel ilma ühtesid võlausaldajaid teistele eelistamata.²⁵ Võlgniku vara tuleks pankrotimenetluses jagada võlausaldajate vahel võrdselt sel viisil, et võlausaldaja saaks oma nõude rahuldatud võrdeliselt sellega, kui suure osa moodustab nõue pankrotivarast.²⁶ Alati ei ole aga kõikide võlausaldajate ühesugune kohtlemine pankrotimenetluses võimalik ega ka otstarbekas. Pankrotimenetluses on palju eesmärke ja see toob kaasa eesmärkide omavahelise vastuolu ja võistlevuse mistõttu ei ole kõikide eesmärkide saavutamine kõikides pankrotimenetlustes kuigi tõenäoline.²⁷ Seega tuleb iga pankrotimenetluse asjaolusid arvesse võttes leida tasakaal erinevate huvide ja eesmärkide saavutamise vahel. Kuigi võlausaldajate võrdsuse poole tuleb püüelda, ei ole alati võimalik kõikide pankrotivõlausaldajate võrdsust tagada.

Kõikide pankrotivõlausaldajate võrdsesse seisu seadmise põhimõttest kehtivad erinevate riikide maksejõuetusmenetlustes arvukad erandid.²⁸ Seega on võrdse kohtlemise põhimõtte küll rahvusvaheliselt tunnustatud ja pea kõikide maksejõuetusmenetluste aluspõhimõtte, kuid täieliku võlausaldajate võrdsust ei ole võimalik ega üldjuhul ka otstarbekas pankrotimenetlustes saavutada. Seetõttu on erinevad riigid otsustanud põhjendatud alustel teatud võlausaldajate gruppide erineva kohtlemise teistest võlausaldajatest, luues seeläbi mõnele võlausaldajate rühmale pankrotimenetluses paremad tingimused.

Pankrotimenetluse eesmärgiks on vältida just üksikute võlausaldajate eelistamist.²⁹ Aktsepteeritud on aga teatud võlausaldajate rühmade erinev kohtlemine teistest võlausaldajatest. Võlausaldajate võrdse kohtlemise tagamine on esmatähtis vastava

²⁵ Wessels, B., Madaus, S., Boon, G-J. (ed.), p 65.

²⁶ Fletcher, I. F. *Insolvency in Private International Law: National and International Approaches*. Oxford: Clarendon Press, 1999, lk 8.

²⁷ Kerstna-Vaks, K. Kohtulik järelevalve ja selle seos pankrotimenetluse eesmärkidega. – *Juridica* IX/2005, lk 657.

²⁸ Wessels, B., Madaus, S., Boon, G-J. (ed.), p 64.

²⁹ Jackson, T. H. *Avoiding Powers in Bankruptcy*. – *Stanford Law Review*, Volume 36, No. 3, p 728.

võlausaldajate grupi raames, kuid erinevaid võlausaldajate gruppe võib ebavõrdselt kohelda.³⁰ Pankrotiseaduse § 153 kohaselt rahuldatakse pankrotimenetluses nõuded järkude kaupa selliselt, et järgmise järgu võlausaldajate nõuded rahuldatakse pärast eelmise järgu võlausaldajate nõuete täielikku rahuldamist. Eesti pankrotiseaduses rahuldatakse ühte järku kuuluvate võlausaldajate nõuded võrdeliselt nõuete suurusega. Seega on võlausaldajate järkudesse jaotamisega tagatud sarnaste võlausaldajate ühesugune kohtlemine. Kuid kuna eelisjärjekorras rahuldatakse esimesse järku kuuluvate võlausaldajate nõuded, siis koheldakse erinevate järkude võlausaldajaid erinevalt. Selline võlausaldajate erinev kohtlemine peab toimuma üksnes põhjendatud alustel.

Võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõte ei ole seega absoluutne, kuivõrd nimetatud põhimõttest on aktsepteeritud ka mitmeid põhjendatud erandeid.³¹ Näiteks enamasti tuleb võlausaldaja ja võlgniku varasemat kokkulepet tagatise osas kaitsta ka pankrotimenetluses, eelistades seeläbi pandiga tagatud nõudeid tagamata nõuetele.³² Sellist lepingulise pandiga tagatud võlausaldajate eelistamist õigustab põhimõte, mille kohaselt peab pankrotiõigus tagama ka majanduse efektiivsuse.

ÜRO Rahvusvahelise Kaubandusõiguse Komisjoni eksperdid on pankrotimenetluse peamiste eesmärkidena toonud muuhulgas välja, et maksejõuetuseõiguse regulatsioon peab olema üldist majandust toetav, kohtlema sarnaseid võlausaldajaid sarnaselt ning tagama pankrotivara maksimaalse väärtuse.³³ Efektiivne võlausaldajate kaitse maksejõuetusmenetlustes on muuhulgas oluline finantssüsteemi stabiilsuse seisukohast.³⁴ Seega on majanduse efektiivsuse tagamise eesmärgil aktsepteeritud võlausaldajate erinevat kohtlemist ehk lepingulise pandiga tagatud võlausaldajate eelistamist teistele tagamata nõuetega võlausaldajatele.

Võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõte on tihedalt seotud ka pankrotimenetluse kollektiivsuse põhimõttega, sest võlausaldajate võrdne kohtlemine eeldab, et menetluses on erinevad võlausaldajaid, kelle ebavõrdsed kohtlemist tuleb vältida.

³⁰ Foerste, U, lk 195.

³¹ UNCITRAL. Legislative Guide on Insolvency Law. New York: United Nations Publication 2005, p 10–12. – http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/insolven/05-80722_Ebook.pdf (29.03.2020).

³² Saarma, T, lk 354.

³³ UNCITRAL. Legislative Guide on Insolvency Law, p 10–12.

³⁴ Leroy, A.-M., Grandolini, G. Principles for Effective Insolvency and Creditor/Debtor Regimes. Washington DC: World Bank Group 2016, p 1. – <http://pubdocs.worldbank.org/en/919511468425523509/ICR-Principles-Insolvency-Creditor-Debtor-Regimes-2016.pdf> (31.03.2020).

1.2. Kollektiivsuse põhimõte

Kollektiivsuse põhimõte on pankrotimenetluse peamine menetluspõhimõte, mis tähendab seda, et võlausaldajad võivad saada oma nõude rahuldatud üksnes pankrotimenetluse käigus, kuivõrd võlausaldajad peavad menetlusest osa võtma kollektiivselt, seeläbi võetakse võlausaldajatelt võimalus nõude sissenõudmisega individuaalselt tegeleda.³⁵ Kollektiivsuse põhimõtte kohaselt lõppeb pankroti väljakuulutamise ja võlausaldajate võidujooks oma nõuete rahuldamiseks ning pankroti väljakuulutamise järel on võlausaldajate ainsaks võimaluseks saada oma nõue mingiski osas rahuldatud, esitada nõudeavaldus pankrotimenetlusse.

Kui võlausaldaja oma nõuet võlgniku pankrotimenetluses ei esita, siis on PankrS § 167 lg 1 kohaselt võlausaldajatel võimalus oma nõue esitada alles peale pankrotimenetluse lõppemist üldises korras, sealjuures pankrotimenetluse toimumise aja eest intresse ja viiviseid ei arvestata. Olukord, kus peale pankrotimenetluse lõppemist jääb võlgnikul vara kohustuste täitmiseks, on äärmiselt haruldane ning kui ongi suudetud võlgnik tervendada ja tegevusega jätkata, siis selleks ajaks on ilmselt kõik nõuded juba aegunud. Seega tuleb võlausaldajal oma nõude rahuldamiseks esitada nõue võlgniku pankrotimenetluses.

Pankrotimenetluses toimub kõikide võlausaldajate nõuete rahuldamine ühiselt ühe menetluse raames ning samade reeglite ja põhimõtete alusel. Kuna võlausaldajate nõuete rahuldamine väljaspool pankrotimenetlust lubatud ei ole, siis võlausaldajate jaoks tagab kollektiivne pankrotimenetlus kaitse selle eest, et mõni üksik võlausaldaja kahjustab oma käitumisega kõikide teiste pankrotivõlausaldajate huve.³⁶ Seega välistatakse kollektiivse pankrotimenetluse põhimõtte kohaselt võlgniku pankroti väljakuulutamise järel võlgniku suhtes täitemenetluse ja tsiviilkohtumenetluse läbiviimine ning jätkamine.

Pankrotimenetluse üheks eesmärgiks on tagada võlausaldajate nõuete proportsionaalne rahuldamine ehk vältida olukorda, kus ühed võlausaldajad saavad oma nõude rahuldatud kogu ulatuses ning teised võlausaldajad ei saa oma nõuet üldse rahuldada.³⁷ Kollektiivne menetlus kõikide võlgniku vastu suunatud nõuete ühisel viisil rahuldamiseks võimaldab muuhulgas tagada võlausaldajate võrdse kohtlemise nõuete rahuldamisel, sest hoiab ära olukorra, kus võlgnik hakkab maksejõuetuse olukorras valikuliselt tasuma üksnes üksikute võlausaldajate

³⁵ Saarma, T, lk 357.

³⁶ UNCITRAL. Legislative Guide on Insolvency Law, p 83.

³⁷ Varul, P. Selgitavaid märkusi pankrotiseadusele. – Juridica I/1994, lk 2.

nõudeid. Pankrotiseaduses kehtestatud ülesannete täitmine ja pankrotimenetluse põhimõtete kohaldamine on omavahel lahutamatult seotud.³⁸

Pankrotimenetluses koondatakse kokku kõik pankrotivõlgniku võlausaldajad ning rahuldatakse olemasoleva vara arvelt võimalikult paljude pankrotivõlausaldajate nõuded ning seda võimalikult suures summas. Seega müüakse võlgniku pankroti väljakuulutamise järel kogu võlgnikule kuuluv vara, et selle arvelt ühiselt võlausaldajate nõudeid rahuldada. Pankrotivõlgniku kogu vara realiseerimise tulemusena on võimalus saada varast oluliselt suuremat tulu kui igakordsete sundtäitmiste kaudu oleks võimalik saada.³⁹ Seega tagab kollektiivne menetlus pankrotivara võõrandamisest maksimaalse kasumi saamise tõhusamalt kui olukord, kus kõik võlausaldajad saavad eraldi kasutada individuaalseid õiguskaitsevahendeid.⁴⁰ Realiseerides võlausaldajate nõuded individuaalselt, kulub selleks rohkem ressursse, mis läbi väheneb ka võlgniku vara hulk ning tõenäoliselt saavad seeläbi kahjustada ka mõne võlausaldaja huvid.

Erinevalt pankrotimenetlusele kehtib täitemenetluses prioriteedipõhimõte, mille kohaselt on paremas positsioonis võlausaldaja, kes pöördub esimesena kohtutäituri poole menetluse alustamiseks.⁴¹ Kollektiivsuse põhimõte välistab selliste võlausaldajate eelistamise, kes on asunud oma nõuet esimesena sisse nõudma. Tegemist on pankrotimenetluse ja täitemenetluse peamise põhimõttelise erinevusega. Seega ei ole just kollektiivsuse põhimõttest tulenevalt pankroti väljakuulutamise järel täitemenetluse jätkamine võimalik.

Oma olemuselt on pankrotimenetlus eriliiki täitemenetlus, kus pankrotihaldur realiseerib pankrotivara ning korraldab seejärel vara müügist saadu arvelt võlausaldajate nõuete kollektiivse rahuldamise.⁴² Kuna pankrotimenetluse näol on tegemist avaliku menetlusega ja pankroti väljakuulutamise järel loetakse kõikide pankrotivõlgniku võlausaldajate nõuete täitmise tähtpäev saabunuks, siis võimaldab see kõikidel võlausaldajatel, kellel võlgniku vastu nõue olemas oli, pankrotimenetlusest ja võlgniku vara arvelt nõuete rahuldamise protsessist osa saada.

³⁸ Saarma, T, lk 351.

³⁹ Foerste, U, lk 3.

⁴⁰ UNCITRAL. Legislative Guide on Insolvency Law, p 136.

⁴¹ Alekand, A. Täitemenetlusõigus. Tallinn: Juura 2017, lk 12.

⁴² Foerste, U, lk 3.

Nõuete rahuldamine toimub pankrotimenetluses jaotusettepaneku alusel, kus on PankrS § 143 lg 1 p 1 kohaselt välja toodud pankrotimenetluses tunnustatud nõuded, nende rahuldamisjärgud ja jaotised. Jaotised koostatakse nõuete rahuldamisjärgude kaupa ning ühes järgus määratakse võlausaldajale jaotis võrdeliselt nõuete suurusega. Kollektiivne menetlus tagab, et sarnaste õigustega võlausaldajaid koheldakse ühtemoodi ja võlgniku varast saadud tulem jaotatakse vastavalt võlausaldajate positsioonile nii, et võimalikult paljud võlausaldajad sellest kasu saaks.⁴³ Seega sisaldab kollektiivne nõuete rahuldamise põhimõte endas ka jaotiste alusel nõuete rahuldamist, mille kohaselt jaotatakse võlausaldajad oma nõuete ja tagatiste alusel erinevatesse järkudesse ja ühes järgus rahuldatakse võlausaldajate nõuded vastavalt nõude suhtele kõikidesse sama järgu nõuetesse.

Võlausaldajate nõuete rahuldamine toimub aga rahuldamisjärgude kaupa, mis tähendab, et enne teise järgu võlausaldajate nõuete rahuldamist tuleb rahuldada pankrotivara arvelt kõik esimesse järku kuuluvad kohustused. Seega ei ole kollektiivsuse põhimõte absoluutne, kuivõrd nimetatud põhimõttest on lubatud ka põhjendatud erandite tegemine. Näiteks kohaldub kollektiivsuse põhimõte pandiõigusele piiratud kujul, kuivõrd pankrotiseaduses on lubatud pandiga tagatud nõuete rahuldamine pandieseme arvelt eelisjärjekorras enne tagamata võlausaldajate nõudeid. Seega toimub pandipidaja nõude rahuldamine teisel viisil ja alustel kui pandiga tagamata võlausaldajate nõuete rahuldamine. Pandiõiguse pankrotimenetluses püsijäämise seisukohast on seega vajalik analüüsida, kas pandiõiguse püsijäämise vajadus kaalub üle pankrotimenetluse kollektiivsuse põhimõttest erandi tegemise.

1.3. Pandipidaja eelisõigus nõude rahuldamisel pankrotimenetluses

Kui üldjuhul tuleb pankrotimenetluses kohelda kõiki võlausaldajaid võrdselt ning võlausaldajate nõuded rahuldada proportsionaalselt, siis seadusandja on võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttest erandina aktsepteerinud selliste võlausaldajate eelistamist, kelle nõue on tagatud pandiga. PankrS § 153 lg 1 p 1 ja lg 2 kohaselt rahuldatakse pandiga tagatud tunnustatud nõuded esimeses järgus pandieseme müügist saadu arvelt. Seega omavad pandipidajad pankrotimenetluses nõude rahuldamise eelisõigust ning nende nõuded rahuldatakse enne pandiga tagamata võlausaldajate nõuete rahuldamist.

⁴³ UNCITRAL. Legislative Guide on Insolvency Law, p 31.

Pandipidajate eelistamise näol on tegemist võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttest olulise erandiga, mida tuleb pidada põhjendatuks eelkõige seetõttu, et pandipidajale tuleb anda pandi näol kindel tagatis, mis võimaldaks pandieseme arvelt nõude rahuldamist ka võlgniku pankroti väljakuulutamise järel.⁴⁴ Pandipidajate huvide kaitsmist ja teistele pankrotivõlausaldajatele eelistamist on Eesti pankrotiseaduses järjepidevalt alati põhjendatuks peetud.⁴⁵ Selleks, et pandiõigus annaks võlausaldajale õiguse oma nõue pandieseme arvelt rahuldatud saada, peab pandiõigus võlgniku pankroti väljakuulutamise järel kehtima jääma ehk seadusandja peab olema pidanud põhjendatuks pandiõiguse püsijäämist ja seeläbi võlausaldajate võrdsest kohtlemisest erandi tegemist.

Pankrotiseadusest ei tulene ammendavat loetelu pandiõigustest, mis pankroti väljakuulutamisel võlausaldaja nõuet tagama jäävad, kuid selge on see, et võlgniku pankroti väljakuulutamise järel ei jää kehtima kõik pandiõigused. Otseselt on PankrS §-s 45 sätestatud aresti lõppemise reegel, kuid rohkem pankrotiseaduses konkreetseid pandiõigusi nimetatud ei ole, seega tuleb pandiõiguste püsijäämise kindlakstegemiseks pöörduda pankrotimenetluse põhimõtete poole. Euroopa maksejõuetusmenetlustes on tunnustatud põhimõte, et pankrotimenetluses jäävad kehtima eelkõige sellised pandiõigused, mis on tekkinud tehingu sõlmimise tagajärjel.⁴⁶ Selline lepingulise pandiõiguse tunnustamine pankrotimenetluses täidab tagatise seadmise eesmärgi, milleks on võlausaldaja nõude kindlustamine just olukorraks, kus võlgnik ei suuda oma maksevõime vähenemise tõttu lepingulist kohustust nõuetekohaselt täita. Lepinguliste pandiõiguste püsijäämist ja tunnustamist pankrotimenetluses kinnitab ka Eesti maksejõuetusmenetluse praktika.

Kui pooltevahelise lepingu sõlmimisel lepitakse kokku tagatis, mis tagab võlausaldaja nõude rahuldamise olukorras, kus võlgnik oma kohustusi nõuetekohaselt ei täida, siis peab see tagatis olema realiseeritav ka võlgniku pankroti väljakuulutamise järel. Vastupidine tõlgendus oleks vastuolus tagatise andmise põhimõttega, kuivõrd sellisel juhul ei annaks tagatis võlausaldajale kindlust oma nõude rahuldamise osas. Lepinguvabaduse põhimõte, mille kohaselt tuleb austada võlgniku ja võlausaldaja varasemaid kokkuleppeid, ongi üks põhjendustest, miks lepingulise pandipidaja eelistamine on pankrotimenetluses lubatav.⁴⁷ Seega kui võlausaldaja on sõlminud

⁴⁴ Finch, V. Security, Insolvency and Risk: Who Pays the Price? – The Modern Law Review 1999, Vol. 62, No 5, lk 637.

⁴⁵ Varul, P. Maksejõuetusõiguse areng Eestis, lk 235.

⁴⁶ Wessels, B., Madaus, S., Boon, G-J. (ed.), p 243.

⁴⁷ McCormack, G. Secured Credit under English and American Law. New York: Cambridge University Press 2004, p 12.

võlgnikuga kokkuleppele tagatise seadmise osas, siis peab olema võlausaldajal kindlus ka võlgniku pankroti korral oma nõue pandieseme arvelt rahuldatud saada.

Tõhus maksejõuetusõigus peab toetama majandustegevust, ressursside kasutamist ettevõtlussektoris ning suurendama laenuandjate usaldust ning vähendama krediidi andmisega seotud riske.⁴⁸ Tehingud, mille täitmise tagamiseks seatakse lepingu sõlmimisel tagatis, on üldjuhul majanduslikult olulised ja nende mittetäitmine võib kaasa tuua majanduslikult raskemad tagajärjed.⁴⁹ Näiteks on tagatiskokkulepete sõlmimine tavapärane laenulepingute puhul. Seega on ka majanduse arengu seisukohast oluline, et lepingulised tagatised jääks võlgniku pankroti väljakuulutamise korral kehtima. Selline pandiga tagatud võlausaldajate eelistamine annab võlausaldajatele kindluse tulevikus oma nõude maksmapaneku võimalikkuse osas ja seeläbi soodustab laenude andmist ja üldist majanduse arengut.

Võlausaldaja nõude tagamine on tsiviilkäibes olulise tähendusega.⁵⁰ Näiteks krediiditehingute puhul on võlausaldaja jaoks tagatise seadmine ja usaldus tagatise realiseerimise võimalikkuse suhtes äärmiselt olulise tähendusega. Peamiseks krediiditagatisvahendiks on hüpoteek, mis on lepinguline tagatis.⁵¹ Laenu andmise üle otsustamine võib sõltuda üksnes sellest, milline on võlausaldaja hilisem nõude sissenõudmise võimalus. Tagatise seadmise peamiseks eesmärgiks ongi tihti peale see, et tagatise seadmine suurendab oluliselt nõude rahuldamise tõenäosust võlgniku pankroti korral.⁵² Olukord, kus lepingulised tagatised tühistatakse võlgniku pankroti korral, pärsiks oluliselt laenu andmist ning seeläbi üleüldist majandustegevust. Seetõttu vajavad laenu andjad tagatise, mis jääks võlausaldaja kohustuse mittetäitmise puhul kehtima ka maksejõuetuse olukorras.⁵³

Seega on hästi toimiva majanduse tagamiseks põhjendatud anda pandiga tagatud nõuetele pankrotimenetluses eelispositsioon.⁵⁴ Arvamus, et tagatud krediidilepinguid laiaulatuslikult soodustav õigusteadus on majanduse arengule oluline kaasaaitaja, on levinud rahvusvaheliselt.⁵⁵ Järelikult vajab lepinguline tagatis pankrotimenetluses erilist kaitset ning seetõttu on põhjendatud lepingulisi tagatise omavate võlausaldajate eelistamine

⁴⁸ Leroy, A.-M., Grandolini, G, p 2.

⁴⁹ Niklus, I., Püümann, H., Vaske, V., Volens, U. Pankrotiseaduse muudatusettepanekute põhiseaduspärasuse analüüs. Tallinn: 2019, lk 55.

⁵⁰ Kõve, V. Asjaõigusseadus II. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2014, lk 174.

⁵¹ Tolstov, L. Hüpoteegiga tagatud nõude rahuldamine. – Juridica V/2000, lk 288.

⁵² McCormack, G, p 5.

⁵³ A Leroy, A.-M., Grandolini, G, p 5.

⁵⁴ Niklus, I., Püümann, H., Vaske, V., Volens, U, lk 55.

⁵⁵ McCormack, G, p 19.

pankrotimenetluses seeläbi, et selliste võlausaldajate nõuded rahuldatakse esimeses järgus pandieseme müügist saadu arvelt. Pandipidajale eesõigusnõude andmise puhul kaalub vajadus tagada pandi kindlus üle võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõtte rikkumise.⁵⁶

Pandiõiguse pankrotimenetluses püsijäämise peamiseks põhjenduseks on seega vajadus anda pandipidajale kindlus, et lepinguga kokkulepitud pandiõigus annaks võlausaldajale tagatise, mida saab võlausaldaja ilma piiranguteta oma nõude rahuldamiseks maksta panna. Andes pandipidajale kindluse tagatise realiseerimise võimalikkuse osas, soodustatakse ka majanduse arengut. Järelikult peaks olema pandiõiguse püsijäämine ja sellest tuleneva eelisstaatus saamine pantija pankroti korral põhjendatud üksnes juhul kui pandiõigus on tekkinud tehinguliselt poolte kokkuleppe alusel. Kui pandiõigus on tekkinud hagimenetluses kohtu poolt seatud hagi tagamise abinõuna, siis ei ole võlausaldajal tagatise seadmisel pandieseme arvelt nõude realiseerimise võimalikkuse osas selget kindlust. Hagi tagamise puhul sõltuvad tagatise ulatus ja püsijäämine otseselt hilisemast kohtuotsusest ehk pandiõiguse tekkimise ajal ei ole teada, kui suures ulatuses ja kas üldse võlausaldaja oma nõude pandieseme arvelt rahuldatud saab. Järelikult puudub lepinguline kokkulepe ja pandipidaja huvi, mida pankrotimenetluses eriliselt kaitsta. Eelnevast tulenevalt ei ole pankroti väljakuulutamise järel vajadust eelistada selliste pandipidajate huve, kelle pandiõigus ei ole tekkinud lepingu tagajärjel. Kuivõrd pandiõigusele eelisõiguse andmine on võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttest tuleneva erandi tegemine, siis saab pandipidaja eelistamine olla põhjendatud üksnes lepingulise pandiõiguse puhul.

Vastupidiselt Eesti pankrotiõigusele peetakse Saksamaal oluliseks prioriteedipõhimõtet ning on otsustatud eelistada kõiki selliseid võlausaldajaid, kes on pankrotivõlgniku maksevõimega pidevalt kursis ning on oma nõude taganud pandiõigusega. Sealjuures ei oma tähendust, kas pandiõigus on tekkinud lepinguliselt või menetluslikul viisil.⁵⁷ Seega on InsO § 50 kohaselt õigustatud pandieseme arvelt kogu oma nõude eraldi rahuldamist nõudma pandipidajad, kellel on nii tehinguline pandiõigus, arestimise kaudu saadud pandiõigus kui ka seadusejärgne pandiõigus. Saksa õiguse kohaselt on pandipidajatel eraldamisõigus, mille kohaselt võivad võlausaldajad jätkuvalt sundtäitmist nõuda või jätkata.⁵⁸ Sealjuures on võlausaldajate kaitseks sätestatud InsO § 88, mille lg 1 kohaselt loetakse pankrotimenetluse algatamise kehtetuks selline tagatis, mille võlausaldaja on saanud viimase kuu jooksul enne pankrotimenetluse

⁵⁶ Varul, P. Nõuetest pankrotimenetluses. – Juridica II/2004, lk 102.

⁵⁷ Foerste, U, lk 4.

⁵⁸ Foerste, U, lk 157.

algatamise avalduse esitamist. Seega jäävad Saksa õiguse kohaselt pankroti väljakuulutamise järel kehtima kõik pandiõigused, mis on võlgniku varale seatud hiljemalt kuu aega enne pankrotimenetluse algust.

Eestis ei kohaldata pankrotimenetluses prioriteedipõhimõtet. Eesti õiguse kohaselt peavad võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõte ja kollektiivsuse põhimõte tagama pankroti väljakuulutamise järel võlausaldajate võimalikult võrdsesse positsiooni seadmise. Seetõttu on ka erinevate pandiõiguste püsijäämist pankroti väljakuulutamise järel reguleeritud erinevalt. Pandiõigused tekivad erinevatel viisidel ja alustel ning pankroti väljakuulutamise järel ei ole kõikide pandipidajate eelistamine põhjendatud, sest sellisel juhul eelistataks liialt suurt võlausaldajate rühma ning see toob omakorda kaasa võlausaldajate ebavõrdse kohtlemise. Kuivõrd pandiõigusele eelisõiguse andmine on võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttest tuleneva erandi tegemine, siis peab pandiõiguse püsijäämine pantija pankroti korral olema põhjendatud ning õigustatuks saab pidada üksnes lepingulise pandiõiguse püsijäämist pantija pankroti väljakuulutamise järel.

Olenemata sellest, et eelisõiguse pandieseme arvelt oma nõude rahuldamisele peaks andma üksnes lepinguline pandiõigus, on pankrotimenetluses peetud lepingulise hüpoteegiga võrdses tagatiseks ka kohtuliku hüpoteeki, mis ei teki lepingu alusel, vaid selline tagatis kohaldatakse kohtumenetluses hagi tagamise abinõuna. Seega on seadusandja pidanud vajalikuks hüpoteegipidajate võrdse kohtlemise tagamist, kuid sellisele pandipidajale eelisõiguse andmine ei pruugi olla põhjendatud kuivõrd puuduvad pankrotimenetluses erilist kaitset vajavad asjaolud.

Pandiõigus võib tekkida veel täitemenetluses sundtäitmise läbiviimise vahendina kohtutäituri poolt kohaldatava arestipandiõigusena. Kehtiva regulatsiooni kohaselt välistab pankrotiseadus pankrotimenetluse ja täitemenetluse samaaegse läbiviimise. Seega ei ole seni täitemenetluses seatud aresti pankrotimenetluses püsijäämise tagajärjed pankrotimenetluses aktuaalsed olnud. Pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu kohaselt tahetakse luua täitemenetluse ja pankrotimenetluse samaaegse läbiviimise võimalus. Täitemenetluse jätkamine võlgniku pankroti väljakuulutamise järel toob endaga kaasa ka täitemenetluses seatud aresti püsijäämise pankrotimenetluses.

2. Arestipandiõiguse püsijäämine pankrotimenetluses

2.1. Arestipandiõiguse olemus ja tagajärjed pankrotimenetluses

Arest on tagatis, mis seatakse varale kohtumääruse alusel hagi tagamise abinõuna või kohtutäituri poolt täitemenetluse raames võlgniku varale sissenõude pööramiseks. Arest seatakse seega üksnes kindlatel eesmärkidel ja alati olukorras, kus võlgnik ei ole oma kohustust täitnud ja võlausaldaja on asunud oma nõuet sisse nõudma. Järelikult seatakse arest sellise nõude tagamiseks, mida tehingu pooled algselt taganud ei olnud. TMS § 54 kohaselt on aresti tagajärjel võlgnikul keelatud arestitud vara suhtes tehingute tegemine, seega keelatakse arestimisega asja käsutamine. Arestimise eesmärgiks on võlausaldaja nõude tagamine sellisel viisil, et võlgnikul takistatakse ajutiselt arestitud varaga tehingute tegemist. Seeläbi on võimalik ära hoida võlgniku tegevused, nagu näiteks vara hävitamine või võõrandamine, mille tulemusena võivad saada kahjustada võlausaldajate huvid.

TsMS § 389 lg 1 teise lause kohaselt tekib vallasvara arestimisega lisaks arestipandiõigus, arestipandiõigust ei teki laevakinnistusraamatusse kantud laeva või tsiviilõhusõidukite registrisse kantud õhusõiduki arestimisel. Seega seondub arestipandiõigus üksnes vallasvaraga. Ka täitemenetluses näeb TMS § 65 lg 1 ette arestipandiõiguse tekkimise arestimise tagajärjel. TMS § 65 lg 2 kohaselt on arestipandiõigust omaval sissenõudjal üldjuhul samad õigused nagu lepingu alusel seatud või seaduse alusel tekkinud pandiõigust omaval sissenõudjal. Kui arestitud vara müüakse, annab arestipandiõigus võlausaldajale teiste pandipidajatega analoogse õiguse osaleda pandieseme müügist saadud tulemi jagamises.⁵⁹ Sarnaselt täitemenetlusele jääb ka Saksamaa pankrotimenetluses InsO § 50 lg 1 kohaselt enne pankrotimenetluse algatamist tekkinud arestimise kaudu saadud arestipandiõigus püsima ka pankrotimenetluses ning arestipandiõigus annab pankrotimenetluses võlausaldajale õiguse saada oma nõue rahuldatud pandieseme arvelt.

Eesti pankrotiseaduses on aga arestipandiõigust omavaid võlausaldajaid koheldud erinevalt lepingulist tagatist omavatest võlausaldajatest, kuivõrd pankrotiseaduse § 45 sätestab aresti lõppemise pankroti väljakuulutamisega. Eelnevast tulenevalt saab järeldada, et seadusandja on teadlikult soovinud eristada erinevate tagatiste tagajärgi pankroti väljakuulutamise järel ning

⁵⁹ Alekand, A. Täitemenetlusõigus, lk 104.

pankroti väljakuulutamise järel jääb kehtima ning annab võlausaldajale nõuete rahuldamise seisukohast eelise üksnes pandiõigus, mis on tekkinud tehingu tagajärjel.

Pooled ei saa arestipandiõiguse tekkimises kokku leppida. Aresti kohaldamise üle otsustab alati kohus või seab aresti kohtutäitur, mõlemal juhul alles peale seda kui nõue võlgniku vastu on juba tekkinud ja üldjuhul muutunud ka sissenõutavaks. Kuna arestipandiõiguse tekkimises ei saa kokku leppida tehingu sõlmimisel, siis puudub ka poolte vaheline tagatiskokkulepe, mida tuleks pankrotimenetluses kaitsta. Järelikult ei oma arestipandiõigus ka rolli üldise majandustegevuse arengu seisukohast selliselt nagu lepingulised tagatised ning arestipandiõiguse püsimajäämist pankrotimenetluses või teistele võlausaldajatele eelistamist ei saa põhjendada samadel alustel nagu lepingulist pandiõigust omavate võlausaldajate puhul. Aresti näol on tegemist üksnes hagi tagamise abinõuga ja võlausaldaja nõude täitemenetluses sissenõudmist abistava vahendiga ning sellise pandiõiguse erilist kaitsmist pankrotiseadus ette ei näe.

Selline lepingulise pandipidaja ja arestipandiõigust omavate ehk erinevate olemustega tagatistega võlausaldajate erinev kohtlemine on põhjendatud, kuivõrd arestipandiõiguse puhul ei kohaldu eelnevalt väljatoodud õigustused, millele tuginedes on lepinguliste tagatiste püsimajäämine pankrotimenetluses põhjendatud. Pankroti väljakuulutamise järel tuleb seada kõik võlausaldajad võrdseks ning kõrvaldada eelnevalt saadud eelised ning võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttest erandi tegemine peab olema mõjuvalt põhjendatud. Arestipandiõiguse puhul sellised õigustused pandiõiguse püsimajäämiseks ja võlausaldaja eelistamiseks pankrotimenetluses puuduvad.

Arestipandiõigust omav võlausaldaja on saanud oma nõude tagatud üksnes seetõttu, et ta on esitanud hagi kohtusse ja taotlenud hagi tagamist või on oma nõuet asunud sisse nõudma täitemenetluses, seega on tegemist menetluslikul teel saadud tagatisega. Pankroti väljakuulutamise tagajärjel ei ole aga kollektiivsuse põhimõttest tulenevalt põhjendatud anda eelisõigus võlausaldajale, kes on enne võlgniku pankrotimenetluse alustamist asunud oma nõuet enne teisi võlausaldajaid sisse nõudma.

Järelikult on arestipandiõiguse olemusest tulenevalt tegemist tagatisega, mis peab pankroti väljakuulutamise tagajärjel alluma võlausaldajate võrdse kohtlemise reeglile. Kuivõrd arestipandiõigus ei ole tekkinud tehingu tegemise hetkel poolte vahelise kokkuleppe alusel, vaid hilisemalt juba olukorras, kus võlausaldaja on asunud nõuet sisse nõudma, siis tuleb

pankrotimenetluses seada arestipandiõigust omav võlausaldaja võrdseks just teiste tagamata nõuetega pankrotivõlausaldajatega.

Sarnaselt arestile seatakse ka kohtulik hüpoteek TsMS § 378 lg 1 p 1 kohaselt võlgniku varale hagi tagamise abinõuna. Kohtuliku hüpoteegi lõppemist pankrotiseaduse regulatsioon ette ei näe, seega ei ole kohtuliku hüpoteegi püsijäämine ja tagajärjed pantija pankroti väljakuulutamise järel seadusest otseselt tulenevalt selged. Kohtuliku hüpoteegi olemust ja tagajärgi pantija pankroti väljakuulutamise järel analüüsitakse täpsemalt käesoleva magistritöö kolmandas peatükis.

2.2. Arestipandiõiguse püsijäämine täitemenetluse jätkumise korral

2.2.1. Täitemenetluse ja pankrotimenetluse üheaegne läbiviimine

Arest on täitemenetluses üks varale sissenõude pööramise peamiseid vahendeid. TMS § 52 lg 1 kohaselt varale sissenõude pööramisel vara üldjuhul arestitakse ja seejärel müüakse. Kuna PankrS § 45 kohaselt võlgniku pankroti väljakuulutamise järel võlgniku varale seatud arestid lõppevad, siis mõjutab selline pandiõiguse lõppemine ka otseselt võlgniku suhtes algatatud täitemenetlusi.

PankrS § 17 lg 3 kohaselt peatab kohus ajutise halduri nimetamisel võlgniku suhtes toimuva sundtäitmise ning TMS § 51 lg 1 sätestab, et täitemenetlus lõpeb pankroti väljakuulutamisega. Seega on võlgniku suhtes algatatud täitemenetlus ajutise halduri nimetamise järel peatunud ning täitemenetlus lõpeb alles pankroti väljakuulutamise järel. Olukorras, kus pankrot jäetakse pankrotiavalduse rahuldamata jätmise korral välja kuulutamata või kui menetlus raueb pankroti välja kuulutamata, siis võib võlgniku suhtes algatatud täitemenetlus jätkuda.⁶⁰ TMS § 49 lg 1 kohaselt vabastab kohtutäitur täitemenetluse lõpetamise korral vara aresti alt ning esitab avalduse keelumärke kustutamiseks registripidajale.

PankrS § 149 kohaselt võib pankrotivara suhtes täitemenetluse läbi viia üksnes massikohustuse täitmiseks. Seega peab pankrotimenetluse väljakuulutamise järel võlgniku suhtes täitemenetluse algatamiseks olema võlausaldajal täitedokument, mis on tehtud PankrS § 148 lg

⁶⁰ RKTKm 3-2-1-38-08, p 11.

1 sätestatud massikohustuse kohta. PankrS § 148 kohaselt on massikohustused pankrotimenetluse ajal halduri poolt tehtud tehingutest ja toimingutest tulenevad kohustused, täitmata lepingutest tekkinud kohustused, kui kohustuse täitmist on pankroti väljakuulutamise järel jätkatud, samuti maksud, mis seonduvad võlgniku majandustegevuse jätkamisega ja juriidilisest isikust võlgniku õigusvastaselt tekitatud kahju hüvitamise kohustused, mis on tekitatud pankrotimenetluse ajal. Kui kohtutäiturile esitatakse täitedokument pankrotivõlgniku vastu, siis tuleb täituril kontrollida, kas tegemist on massikohustusega PankrS § 148 lg 1 mõttes ja kui täitedokumendist tulenev nõue ei ole massikohustus, siis ei ole kohtutäituril formaliseerituse printsiibist tulenevalt alust täitemenetlust alustada.⁶¹ Võlgniku pankroti väljakuulutamise järel täitemenetluse alustamine sellise kohustuse täitmiseks, mis ei ole PankrS § 148 lg-st 1 tulenevalt massikohustus, on vastuolus pankrotiseaduse kollektiivsuse põhimõttega ning massikohustuseks mitteoleva nõude täitmine väljaspool pankrotimenetlust kahjustab teiste võlausaldajate huve.⁶²

Seega on täitemenetluse läbiviimine pankrotivõlgniku suhtes lubatud üksnes üksikutel juhtudel ja välistab kehtiv regulatsioon välistab üldjuhul võlgniku suhtes pankrotimenetluse ja täitemenetluse samaaegse toimumise. Järelikult ei saa pärast pankroti väljakuulutamist enam eelnevalt täitemenetluses tehtud toiminguid arvesse võtta või täitemenetluses juba algatatud toiminguid jätkata. Ainsaks võimaluseks võlgniku pankroti väljakuulutamise järel täitemenetluse algatamiseks on olukorras, kus täitemenetlus pankrotivara suhtes viiakse läbi massikohustuse täitmiseks. Pankroti väljakuulutamise järel täitemenetluse ja arestipandiõiguse lõppemisega välistatakse võlausaldaja poolt täitemenetluse algatamine eesmärgil saada arestipandiõiguse näol tagatis, mis suurendaks võlgniku pankroti väljakuulutamise järel võlausaldaja nõude rahuldamise tõenäosust ja ulatust.

Ka Saksamaa pankrotiseaduse kohaselt sätestab InsO § 89 lg 1, et pankrotimenetluse ajal ei ole pankrotivõlausaldajatel sundtäitmine lubatud. Seega ei ole võlgniku pankroti väljakuulutamise järel lubatud võlgniku suhtes uute täitemenetluste alustamine ega ka juba alustatud menetluste jätkamine. Samas jäävad pankroti väljakuulutamise järel võlgniku varale täitemenetluses kohaldatud arestid püsima, seega osaliselt arvestatakse pankrotimenetluses ka täitemenetluses tehtud toimingutega.

⁶¹ RKTkm 3-2-1-116-09, p 9.

⁶² RKTkm 3-2-1-116-09, p 10.

Täitemenetlus ja pankrotimenetlus on omavahel konkureerivad menetlused. Kuigi pankrotimenetlust on PankrS § 1 lg-st 1 tulenevalt võimalik läbi viia üksnes võlgniku maksejõuetuse olukorras, on praktikas tihti peale ka tavapärase olukord, kus sisuliselt maksejõuetu võlgniku vastu on algatatud täitemenetlus. Täitemenetluse algatamine makseraskustes võlgniku vastu ei ole piiratud ega keelatud. Samas peab võlausaldaja kaaluma, kumma menetluse kaudu oma nõude sissenõudmine võiks kujuneda kõige edukamaks. Näiteks võlausaldajatel, kelle nõue on täielikult tagatud pandiga, ei ole otstarbekas esitada võlgniku vastu pankrotiavaldust, kuivõrd PankrS § 15 lg 3 p 2 kohaselt jätab kohus ajutise halduri nimetamata kui pankrotiavalduse esitanud võlausaldaja nõue on täielikult tagatud pandiga. Pandiga tagatud nõude sundtäitmiseks on täitemenetlus ka oluliselt kiirem ja vähem kulukam protsess.

Menetluslikust aspektist on pankrotimenetlus kollektiivne täitemenetlus.⁶³ Pankrotimenetluse peamiseks erinevuseks täitemenetlusest ongi kollektiivsus ja võlausaldajate võrdse kohtlemise tagamine. TMS § 119 lg 1 sätestab, et olukorras, kus rahaline nõue on arestitud mitme sissenõudja kasuks, siis toimub nõudest saadava tulemi jaotamine arestimisaktide saabumise järjekorras, välja arvatud lapse elatisnõude alusel koostatud arestimisakt, mis loetakse esimesena saabunuks. TMS § 105 lg 1 kohaselt jaotatakse asjade müügist laekunud tulem sissenõudjate vahel pandiõiguse tekkimise järjekorras või sissenõudjate kokkuleppe alusel. TMS § 174 lg 1 sätestab, et kinnisasja müügist ja sundvalitsemisest saadud tulem jaotatakse õiguste kinnistusraamatust nähtuvate järjekohtade alusel ja arestimise järjekorras või sissenõudjate kokkuleppe alusel. Seega ei toimu täitemenetluses nõuete rahuldamine selliselt, et vara jaotatakse kõikide võlausaldajate vahel vaid oma nõude saab eelkõige rahuldatud võlausaldaja, kes on oma nõude sissenõudmisega esimesena alustanud.

Eelnevast tulenevalt välistab täitemenetluses nõuete rahuldamise kord kollektiivsuse ja võlausaldajate võrdse kohtlemise. Täitemenetluses eelistatakse üldjuhul võlausaldajat, kes on täitemenetlust alustanud kõige esimesena, vastupidiselt pankrotimenetlusega, kus rahuldatakse nõuded võrdselt järkude kaupa võrdeliselt nõude suurusega. Pankrotimenetluses tekitab vajaduse seada võlausaldajad võrdsesse seisu asjaolu, et võlgniku püsiva maksejõuetuse puhul puuduvad võlgnikul ressursid kõikide kohustuse täitmiseks.⁶⁴

⁶³ Jackson, T. H, p 728.

⁶⁴ Manavald, P. Pilk Eesti maksejõuetusõigusele läbi õigusökoonoomika prisma. – Juridica VI/2008, lk 383.

Kahe menetluse erinevuseks on ka see, et täitemenetlus ei ole avalik menetlus ning üldjuhul toimub võlgniku ühe nõude sissenõudmine korraga. Kohtutäitur on setud üksnes selle nõudega, mis täitedokumendis esitatud on. Pankrotimenetlus on aga avalik ning seeläbi saavad menetluses osaleda kõik võlausaldajad, kellel on pankrotivõlgniku vastu nõue. Ka pankrotihalduri roll menetluses on kohtutäituriest palju ulatuslikum. Seega esinevad mõned põhimõttelised erinevused, mistõttu ei ole kahe menetluse läbiviimist seni võimalikuks ega põhjendatuks peetud.

Kuigi täitemenetluses toimub üldjuhul korraga ühe võlausaldaja nõude rahuldamine ning pankrotimenetluses püüeldakse selle poole, et rahuldada kõikide võlausaldajate nõuded, kellel pankrotivõlgniku vastu nõue on, siis nii pankroti- kui ka täitemenetluse suurem eesmärk on ühine, selleks on võlausaldaja nõude rahuldamine võlgniku vara arvelt. Ka kohaldatakse pankrotimenetluses osaliselt täitemenetluse sätteid, eelkõige kattub mõlemas menetluses vara müügi korra regulatsioon, kuivõrd PankrS § 135 lg 1 kohaselt korraldab pankrotihaldur pankrotivara müügi täitemenetluse seadustikus sätestatud korras, arvestades pankrotiseadusest tulenevate erisustega.

Praktikas võib tekkida olukord, kus pankrotimenetluses osutub vajalikuks võlgnikule kuuluva vara realiseerimine ning pankroti väljakuulutamise seisuga on täitemenetluse raames vara arestitud ja juba tehtud toiminguid selle sama vara müügiks. Kuna pankroti väljakuulutamise järel arestitud tühistatakse ja täitemenetlus lõpeb, siis võib osutuda vajalikuks juba täitemenetluses tehtud toimingute uuesti tegemine pankrotimenetluse raames. Selline menetlustoimingute dubleerimine on koormav nii pankrotivõlausaldajate kui ka võlgniku jaoks.⁶⁵

Eelnevast tulenevalt ei pruugi olla pankroti väljakuulutamise järel võlgniku varale kohaldatud aresti lõppemine ja täitemenetluse lõpetamine alati otstarbekas ja võlausaldajate huvides. Sealjuures tekibki küsimus, kas mõnes olukorras võiks pankroti väljakuulutamise järel olla põhjendatud täitemenetluses kohaldatud aresti kehtima jäämine ja täitemenetluse osaline jätkamine.

⁶⁵ Agarmaa, M. Maksejõuetusõiguse revisjon. Pankrotiavalduse esitamine, pankrotimenetluse raugemine, pankroti välja kuulutamine ja tagajärjed, pankrotivara moodustamine, pankrotivara valitsemine. 2018, lk 57. – https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/mari_agarmaa_analuus-kontseptsioon.pdf (23.03.2020).

Pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu kohaselt on muuhulgas tehtud ettepanek täiendada pankrotiseaduse paragrahvi 45 ning pärast sõna „väljakuulutamisega“ plaanitakse lisada „välja arvatud täitemenetluse seadustiku §-s 51¹ sätestatud juhul“. Seega plaanitakse kehtestada erand kõikide arestide lõppemise reeglist ning lubada põhjendatud juhul aresti püsijäämist ka pankroti väljakuulutamise järel.

Sama eelnõu järgi soovitakse lisada täitemenetluse seadustiku paragrahv 51¹, mille lg 1 kohaselt võib põhjendatud juhul, eelkõige olukorras, kus võlgnikule kuuluva vara suhtes on täitemenetluses välja kuulutatud enampakkumine, kohus otsustada, et kohtutäitur viib pankroti väljakuulutamisest hoolimata enampakkumise läbi. Otsus täitemenetluse jätkamise kohta tehakse pankroti väljakuulutamisel. Seega oleks seaduseelnõu kohaselt edaspidi võimalik ka olukord, kus pankroti väljakuulutamise järel võlgniku varale seatud arest ei lõpe ning pankrotimenetlus ja täitemenetlus viiakse läbi üheaegselt.

Pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskirjas on sellist muudatust põhjendatud menetlusökonoomia eesmärgil. Kuna mõlemas menetluses toimub võlgniku vara müük sarnastel alustel, siis ei ole otstarbekas jätta pooleli juba kohtutäituri poolt tehtud toiminguid vara müügiks ja need samad toimingud pankrotimenetluses uuesti läbi teha. Seega lihtsustaks ja kiirendaks täitemenetluse jätkamine vara võõrandamise protsessi. Sellise täitemenetluse ja pankrotimenetluse paralleelsel läbiviimisel oleks nii rahaline kui ka ajaline kokkuhoid.⁶⁶

Sellegipoolest tekitab pankroti tagajärjel aresti lõppemise reeglist erandi tegemine ja arestipandiõiguse püsijäämine küsimusi võlausaldajate võrdse kohtlemise tagamise osas. Kuna aresti püsijäämise ainsaks lubatud põhjenduseks on seaduseelnõu kohaselt vajadus läbi viia täitemenetlus, siis tuleb analüüsida täitemenetluse jätkamise põhjendatust ja kooskõla pankrotiõiguse põhimõtetega.

Arestipandiõiguse kehtima jäämise ja täitemenetluse jätkamise peamiseks põhjenduseks pankroti väljakuulutamise järel on vajadus lõpule viia juba algatatud vara müük. Täitemenetluses ja pankrotimenetluses kattuvad vara võõrandamise sätted suures osas, kuid samas näeb pankrotiseadus ette ka olulisi erisusi.

⁶⁶ Pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri, lk 162.

Eelkõige erineb kahes menetluses vara müügi puhul alghinna määramine. PankrS § 136 lg 2 kohaselt määrab vara alghinna pankrotihaldur ning kooskõlastab selle pankrotitoimkonnaga. Täitemenetluses kohaldub TMS § 74, mille kohaselt hinnatakse arestitud vara võlgniku ja sissenõudja kokkuleppel ning kokkuleppe mittesaavutamise korral hindab vara väärtust kohtutäitur, kes võib raskuste tekkimisel lasta vara väärtuse hinnata ka eksperdil. Seega on võlausaldajal pankrotimenetluses suurem võimalus vara alghinna üle otsustamisel kaasa rääkida, kuivõrd ei võeta arvesse võlgniku arvamust. Pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu kohaselt täiendatakse TMS § 100 lg 5 teist lauset selliselt, et pankroti väljakuulutamise tagajärjel täitemenetluse jätkudes küsib kohtutäitur kordusenampakkumisel alghinda määraates seisukohta pankrotihaldurilt. Seeläbi ühtlustatakse pankroti väljakuulutamise järel toimuva täitemenetluse vara müügi regulatsiooni sarnasemaks pankrotimenetluses vara müügi põhimõtetele.

Mõlemas menetluses erineb ka vara alghinna vähendamise võimalus. Pankrotimenetluses võib PankrS § 136 lg 3 kohaselt vähendada vara alghinda kordusenampakkumisel 50 protsendi võrra ning pankrotitoimkonna nõusolekul veel suuremas ulatuses. Täitemenetluses võib kohtutäitur TMS § 100 lg 5 alusel müüdava vara alla hinnata maksimaalselt 25 protsenti eelmise enampakkumise alghinnaga võrreldes, sealjuures peab kohtutäitur küsima eelnevalt võlgniku ja sissenõudja seisukohta. Täitemenetluses on sätestatud ka maksimaalne vara alghinna vähendamine 70 protsenti esimese enampakkumise alghinnast.

Kui täitemenetluses toimub arestitud vara müük pea alati elektroonilisel avalikul enampakkumisel, siis pankrotimenetluses on võimalik PankrS §-st 137 tulenevalt müüa pankrotivara võlausaldajate üldkoosoleku otsusel või pankrotitoimkonna nõusolekul ka enampakkumiseta suuremat kasu saaval viisil. Samas on ka TMS § 101 kohaselt lubatud vara müük muul viisil kui suulisel või elektroonilisel enampakkumisel.

Eelnevast tulenevalt esinevad pankroti- ja täitemenetluses mitmed sisulised erinevused, kuid vara müügi regulatsioon ühtib suures ulatuses ning on suhteliselt paindlik. Seega ei takista vara müügi kord kahe menetluse paralleelset läbiviimist. Teiseks põhimõtteliseks küsimuseks täitemenetluse jätkamisel pankroti väljakuulutamise järel on menetluskulude kandmise korraldamine.

2.2.2. Kulude kandmine pankroti- ja täitemenetluse üheaegse läbiviimise korral

Iga menetluse läbiviimisega kaasnevad kulud, mille kandmist tuleb menetlusosalistel aktsepteerida. Kui võimaldatakse pankrotimenetluse ja täitemenetluse samaaegne läbiviimine tõstatab see küsimuse kohtutäituri ja pankrotihalduri tasude ulatuse ja põhjendatuse osas. Pankroti väljakuulutamise järel täitemenetluse jätkudes täidaks kohtutäitur pankrotihaldurile seadusega pandud ülesandeid ehk täitemenetluse läbiviimisega kaasnevad kulud kvalifitseeruks sel juhul pankrotimenetluse kulude hulka. Samas on pankrotihalduri ja kohtutäiturite tasude määrad ning menetluskulude hüvitamise regulatsioon täite- ja pankrotimenetluses väga erinevad.

Menetluskulude kandmist on pankrotiseaduses peetud prioriteetsemaks võlausaldajatele tehtavate väljamaksete ees ning PankrS § 153 lg 1 kohaselt tasutakse enne võlausaldajatele väljamaksete tegemist pankrotimenetlusega seotud väljamaksed. Seega väheneb pankrotimenetluses võlausaldajatele makstav summa menetluskulude võrra.

Täitemenetluses tuleb täitekulud ja kohtutäituri tasu tasuda üldjuhul võlgnikul. Erandina on kohtutäituri seaduse⁶⁷ (KTS) § 38 lg 4 kohaselt kohtutäituri tasu maksmiseks kohustatud isik võlausaldaja juhul kui täidetakse hagi tagamise määrust. Hagi tagamise määruse täitmisel tuleb tasu maksta juba hagi tagamise määruse esitamisel sundtäitmiseks, seega ei oma see pankrotimenetluse seisukohast tähendust, kuivõrd pankroti väljakuulutamise seisuga on kohtutäituri tasu juba muutunud võlausaldaja suhtes sissenõutavaks. Seega toimub menetluskulude hüvitamine nii pankrotimenetluses kui ka täitemenetluses ühtemoodi võlgniku vara arvelt.

KTS § 29 lg 1 kohaselt võib kohtutäituri tasu koosneda menetluse alustamise tasust, menetluse põhitasust ja täitetoimingu lisatasust ning tasu suurused sätestab kohtutäituri seadus. Kohtutäiturimäärustik⁶⁸ sätestab TMS § 37 nimetatud täitekulude arvestamise alused ja korra ning kulude hüvitamise piirid. Kohtutäituri tasu suurus sõltub seega kohtutäituri poolt teostatud toimingutest ja nende tulemuslikkusest.

⁶⁷ Kohtutäituri seadus. – RT I, 29.06.2018, 21.

⁶⁸ Kohtutäiturimäärustik. JMm 15.12.2009 nr 42. – RT I, 07.02.2020, 6.

Kehtiva pankrotiseaduse kohaselt on pankrotihalduril PankrS § 65 tulenevalt õigus saada oma ülesannete täitmise eest tasu. Tasu arvestuse aluseks on pankrotimenetluse käigus pankrotivarasse laekunud raha, sealjuures sätestab PankrS § 65¹ ka halduri tasu piirmäärad, seega toimub pankrotihaldurile tasu määramine pankrotivarasse pankrotimenetluse raames lisandunud summadest tulenevalt. Sarnaselt täitemenetlusele hüvitatakse pankrotimenetluses PankrS §-st 66 tulenevalt ka halduri kohustuste täitmise käigus tekkinud vajalikud kulutused. Pankrotihalduri tasu sõltub seega otseselt pankrotimenetluse käigus pankrotivarasse laekunud rahalistest vahenditest.

Kui selline pankrotihalduri tasu arvestamise regulatsioon jääks kehtima ka olukorras, kus pankrotimenetluse alustamisel lubatakse täitemenetluse jätkamine, tekitab see halduri tasu määramise osas mitmeid vastuolusid. Näiteks võiks sellisel juhul pankrotihalduri tasu suurus muutuda ebanõistlikult väikseks üksnes seetõttu, et pandiese on võõrandatud täitemenetluse raames, mitte pankrotimenetluses halduri tegevuse tulemusena. Selline olukord seaks omakorda vastuollu võlausaldajate huvid saada pandiese võõrandatud võimalikult kiiresti ja väheste kuludega ning pankrotihalduri huvi saada oma töö eest õiglast tasu. Käesolevas magistritöös kehtiva regulatsiooni võimalike vastuolusid pikemalt ei analüüsita, kuivõrd pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu kohaselt plaanitakse pankrotihalduri tasu määramisega seonduvalt olulisi muudatusi.

Pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskirja kohaselt on tehtud ettepanek arvestada pankrotihalduri tasu edaspidi tunni- ja toimingutasu arvestuse alusel. Sellisel juhul tuleks pankrotihalduril pidada tööaja arvestust ning seeläbi muutuks halduri tasu arvestamine läbipaistvamaks ning vastaks otseselt halduri tehtud töö mahule. Samuti tagaks selline tasu arvestamise süsteem tasakaalu halduri kohustuste ja pankrotimenetluse eesmärkide vahel, sest sel viisil ei vähendaks tasu suurus ebaausalt võlausaldajate väljamakseteks jäävat raha ning samas oleks haldur motiveeritud oma ülesandeid täitma. Seaduseelnõu kohaselt loobutakse pankrotihalduri tasu sõltuvusest pankrotivara suurusest ning tasu arvestust hakatakse pidama tunnitasu alusel, millele lisanduks toimingutasu.⁶⁹

Kui halduri tasu arvestus toimuks tunnitasu alusel, nagu näeb ette seaduseelnõu, siis hoiaks see muuhulgas ära vastuolud, mis kaasneksid menetluskulude arvestamisega pankroti- ja täitemenetluse üheaegse läbiviimise korral. Kui pankroti väljakuulutamise järel otsustatakse

⁶⁹ Pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri, lk 21–22.

täitemenetluse läbiviimine vara müügi korraldamiseks, siis väheneb seeläbi otseselt pankrotihalduri töö maht, sest haldur ei pea sellisel juhul vara müügiga tegelema. Seega mõjutab täitemenetluse jätkamine pankrotihalduri tasu suurust, sest haldur ei saaks tasu vara müügi korraldamise eest, vaid üksnes tehtud töö eest. Halduri tasu vähenemine täitemenetluse läbiviimise tõttu on proportsionaalne, sest väheneb ka pankrotihalduri poolt tehtava töö maht. Selline tasu arvestamise regulatsioon on ka võlausaldajate huvides, kuivõrd tagab menetluskulude õiglase arvestuse ning samuti tagab see täitemenetluse jätkamise eesmärkide saavutamise, milleks oli menetlustoimingute dubleerimise vältimine ja seeläbi üldiste menetluskulude vähendamine.

Täitemenetluse jätkudes pankroti väljakuulutamise järel erineks oluliselt kohtutäituri tasu ja täitekulude kandmine võrreldes olukorraga, kui täitemenetlus pankroti väljakuulutamise järel lõpetatakse. Kui pankrotivõlgniku suhtes algatatud täitemenetlus lõpetatakse, siis esitab kohtutäitur kohtutäituri tasu ja täitekulude sissenõudmiseks pankrotimenetluses nõudeavalduse. Sellisel juhul rahuldatakse kohtutäituri nõue teise järgu võlausaldajate nõuetega võrdeliselt nõude suurusele. Pankrotimenetluses kohtutäituri nõude rahuldamine kogu ulatuses on aga väga vähetõenäoline.

Plaanitava muudatuse kohaselt sätestaks täitemenetluse seadustiku § 51¹ lg 2 enampakkumisel saadud varaga ümberkäimise korra ning selle järgi arwab kohtutäitur müügitulemist maha kohtutäituri tasu ja täitekulud vastavalt täitemenetluse seadustikus ja kohtutäituri seaduses sätestatule ning ülejäänud summa kannab kohtutäitur pankrotivara hulka. Seega saaks täitemenetlust läbi viies kohtutäitur müügitulemi arvelt oma nõude kogu ulatuses rahuldatud. Järelikult väheneks seeläbi ka täitemenetluse läbiviimisel rahasumma, mis jagatakse ära võlausaldajate vahel pankrotimenetluses, kuivõrd kohtutäituri tasu ja täitemenetluse kulud kantaks enne võlausaldajatele väljamaksete tegemist. Pankroti väljakuulutamise järel täitemenetluse lõpetamise puhul rahuldataks kohtutäituri nõue võrdselt teiste võlausaldajatega, seega koheldakse kohtutäiturit kui võlausaldajat teiste võlausaldajatega võrreldes täitemenetluse jätkudes erinevalt.

Pankrotihalduri ülesanne on täita kõik pankrotiseadusest tulenevad ülesanded selleks, et saavutada menetluse eesmärgid ning võlausaldajad peavad selliste menetluskulude kandmist toetama.⁷⁰ Olukorras, kus on lubatav täitemenetluse jätkamine, täidab kohtutäitur

⁷⁰ Kerstna-Vaks, K, lk 657.

pankrotihaldurile seadusega pandud ülesandeid ehk korraldab pankrotivara müügi. PankrS § 150 lg 1 p 3 ja p 5 kohaselt on pankrotimenetluse kulud muuhulgas halduri tasu ja halduri tehtud vajalikud kulutused oma ülesannete täitmiseks. Kui kohtutäitur peab korraldama pankrotivaraks oleva vara müügi, siis teeb ta selleks tööd ja kannab kulutusi. Täites pankrotivara müümisega pankrotihalduri ülesandeid saab kohtutäituri töötasu ja kulutusi pidada pankrotimenetluse kuludeks. Seega on põhjendatud kohtutäituri nõude rahuldamine enne teiste võlausaldajate nõuete rahuldamist, kuivõrd kohtutäituri toiminguid võib sellisel juhul pidada menetlustoiminguteks ning kui neid kulutusi kannaks pankrotihaldur siis oleks võlausaldajad igal juhul kohustatud taluma selliste kulutuste kandmist enne võlausaldajate nõuete rahuldamist.

PankrS § 153 lg 2 kohaselt saab pandieseme müügist saadu arvelt kanda pankrotimenetluse kulusid kuni 15 protsendi ulatuses. Seega on pandipidaja kohustatud taluma menetluskulude kandmist pandieseme arvelt kindlas ulatuses. Pandieseme müügist saadu arvelt kindlas protsendis menetluskulude kandmine tagab selle, et menetluskulud saaks kantud mingiski osas ka olukorras, kus võlgniku ainsaks või peamiseks varaks ongi vara, millele on seatud pandiõigus. Sellisel eesmärgil pandieseme arvelt menetluskulude kandmist on põhjendatuks peetud mitmete riikide õiguskorras, sealhulgas Saksamaal.⁷¹

Pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu kohaselt täiendatakse paragrahvi 153 lõikega 2¹, mille kohaselt loetakse kohtutäituri poolt müüdud vara pandieseme müügist saadud rahaks ning pandieseme müügist menetluskulude mahaarvamisest arvestatakse 15 protsendi sisse ka kohtutäituri tasu ja täitekulud. Ka sellest muudatusest tulenevalt on loetud kohtutäituri tasu ja kulusid pankrotimenetluse menetluskuludeks.

Kohtutäituri kulude kui menetluskulude kandmine sarnaselt teiste pankrotimenetluse kulude kandmisele täitemenetluses müüdud pandieseme arvelt on põhjendatud. Kui kohtutäituri tasu ei kantaks pandieseme arvelt, siis finantseeriksid pandieseme müüki kaudselt teised võlausaldajad, kuigi pandieseme müük ei ole üldjuhul teiste võlausaldajate vaid just pandipidaja huvides. Pandieseme arvelt kulude kandmine on ka seetõttu põhjendatud, et kui täitemenetluses müüdav vara on pankrotivõlgniku ainsaks varaks, siis peab saama selle arvelt tasutud ka menetluskulud.

⁷¹ Wessels, B., Madaus, S., Boon, G-J. (ed.), p 244.

Maksejõuetusõiguse revisjoni raames valminud analüüs-kontseptsiooni kohaselt oleks ebaproportsionaalne kui pandiõigust omav võlausaldaja peaks lisaks täitemenetluse kuludele osalema ka pankrotimenetluse kulude kandmisel. Sellist ebavõrdsust on põhjendatud kui menetluskulude mitmekordset kandmist, mis vähendaks nõude rahuldamise proportsiooni ja pandiõiguse eelisstaatuse ulatust.⁷² Kui seadusega on aga kindlaks määratud protsent, millises ulatuses tuleb pandieseme arvelt menetluskulusid kanda, siis on põhjendatud kanda selle summa eest nii täitemenetluse kui ka pankrotimenetluse kulud. Selline kindlas ulatuses kulude kandmine ei vähenda ka pandipidaja eelisstaatust.

Kohtutäituri ja pankrotihalduri tasude määrad on erinevad kuid kulude kandmine toimuks täitemenetluse jätkamisel samadel alustel kui pankrotihalduri kulude kandmine. Tasude erinevuse põhjustab eelkõige kohtutäiturite ja pankrotihaldurite erinevad ülesanded menetlustes ning pankroti- ja täitemenetluse üldised erisused. Sellegipoolest ei oleks tasude ühtlustamine põhjendatud üksnes seetõttu, et pankroti väljakuulutamise järel täitemenetlust jätkates oleks kohtutäituri ja pankrotihalduri tasud samaväärsed. Seega tuleb pankroti järel täitemenetlust läbi viies aktsepteerida kohtutäituri tasu arvestamise erisustega. Kuivõrd kohtutäituri tasu määrad tulenevad otseselt seadusest, siis on kohtul täitemenetluse jätkamise üle otsustamisel võimalik kulude suurusega juba arvestada ning vajadusel sellest lähtuvalt ka oma otsus kujundada.

PankrS § 65 lg 1 kohaselt määrab pankrotihalduri tasu kohus pankrotimenetluse lõpparuande koostamisel. Seega otsustab pankrotihalduri tasu määramise üle kohus. Kohtutäitur aga arwab täitemenetlusega kaasnevad kulud maha pankrotivara müügist saadud vahenditest. Samas on kohtutäituri tasumäärad kindlaks määratud kohtutäituri seaduses ja see välistab kohtutäiturile ebaproportsionaalselt suure tasu maksmise, kuivõrd seaduses ettenähtud tasud peaksid olema kõigi eelduste kohaselt õiglased ja vastama tehtud tööle. Järelikult ei ole mõlemas menetluses tasu määramise erinev viis põhjus, mis välistaks kahe menetluse samaaegse läbiviimise.

Eelnevast tulenevalt ei takista kohtutäiturite ja pankrotihaldurite erinev tasu arvestuse viis ja alused täite- ja pankrotimenetluse samaaegset läbiviimist. Planeeritava seadusemuudatuse kohaselt ühtlustatakse pankrotihalduri tasu määramise regulatsiooni ning olukorras, kus nii pankrotihalduri kui ka kohtutäituri töötasu arvestus toimub tehtud töö alusel, on võimalik täitemenetluse jätkamine pankroti väljakuulutamise järel ilma, et menetluskulusid tuleks kanda mitmekordselt.

⁷² Agarmaa, M, lk 61.

2.3. Arestipandiõiguse püsijäämise kooskõla võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega

Eelnevast tulenevalt on põhjendatud ja võlausaldajate võrdse kohtlemisega kooskõlas regulatsioon, mille kohaselt võlgniku varale seatud arestid lõppevad võlgniku pankroti väljakuulutamise järel. Sarnaselt Eestile suunab suurem osa välismaiseid kohtumenetlusõigusi arestitud vara kõikide või paljude võlausaldajate nõuete rahuldamiseks.⁷³

Kuigi arestipandiõiguse lõppemine pankroti väljakuulutamise järel on õiglane, siis olukorras kui pankrotimenetluses soovitakse kehtestada täitemenetluse jätkamise võimalus pankroti väljakuulutamise järel, tooks see omakorda kaasa ka täitemenetluses seatud arestipandiõiguse püsijäämise pankrotimenetluses. Sellisel juhul seatakse arestipandiõigust omavad võlausaldajad pankroti väljakuulutamise järel erinevasse olukorda. Üksikute arestipandiõiguste püsijäämine täitemenetluse läbiviimiseks ehk võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttest erandi tegemine peab olema põhjendatud. Selleks tuleb analüüsida, kas aresti püsijäämine täitemenetluse jätkamiseks on põhjendatud ja õiglane kui üldjuhul pankroti väljakuulutamise tagajärjel arest lõppeb.

Riigikohus on leidnud, et täite- ja pankrotimenetluse paralleelse läbiviimisega võib kaasneda võlgnetava summa mitmekordne sissenõudmine, mis omakorda tooks kaasa alusetu rikastumise nõuded.⁷⁴ Kui võlgnetavat summat nõutaks sisse mitmekordselt, ei oleks tagatud võlausaldajate võrdne kohtlemine. Käesoleval juhul välistab eelnõus väljapakutud regulatsioon võlgnetava summa mitmekordse sissenõudmise. Planeeritava seadusemuudatuse kohaselt jätkuks täitemenetlus üksnes enampakkumise läbiviimiseks ning vara müügiks ning vara müügitulemi kannab kohtutäitur pankrotivara hulka. Seega ei toimuks sellisel juhul täitemenetluse jätkumine konkreetse võlausaldaja nõude rahuldamiseks täitemenetluse raames, vaid üksnes vara müügi eesmärgil.

Võlausaldaja nõue rahuldataks ka täitemenetluse jätkumisel ikka üksnes pankrotimenetluses, sest kohtutäitur peab vara müügist saadu kandma pankrotivarasse. Seega ka täitemenetluse läbiviimise järel korraldaks müügitulemi jaotamise vastavalt pankrotiseaduse sätetele ikka pankrotihaldur, kuivõrd PankrS § 44 lg 1 teise lause kohaselt toimub pankroti väljakuulutamise

⁷³ Foerste, U, lk 4.

⁷⁴ RKTKo 3-2-1-184-14, p 18.

järel nõuete rahuldamine pankrotiseaduses sätestatud korras. Oluline on, et vara müügist saadud raha laekuks pankrotihaldurile, sest ainult seeläbi saab anda võlausaldajatele kindluse võlausaldajate võrdse kohtlemise osas. Kui vara müügist saadud raha laekuks otse võlausaldajatele, ei saaks olla kindel selles, et võlausaldaja maksaks sellest summast kohustuslikud menetluskulud või tagastaks nõuet ületava osa pankrotivarasse.

Kuna pankrotihaldur täidab pankrotiseadusest tulenevaid ülesandeid ning halduri üle teostab järelevalvet kohus, siis peaks võlausaldajate vahel raha jaotamine olema igal juhul pankrotihalduri ülesanne. Järelikult ei ole pankroti väljakuulutamise järel võlgnetava summa mitmekordne sissenõudmine võimalik ning seeläbi on võlausaldajate huvid kaitstud.

Seaduseelnõust tulenevalt ei ole planeeritavas muudatuses täitemenetluse jätkamise üle otsustamine seotud sellega, kas täitemenetluses täidetakse pandiga tagatud või tagamata nõuet. Täitemenetluse jätkamise regulatsiooni grammatiliselt tõlgendades võib kohus otsustada jätkata täitemenetlust ka sellisel juhul kui täidetakse lepingulise pandiga tagamata nõuet. Kuivõrd täitemenetluse jätkudes jääb võlgniku varale kehtima arestipandiõigus, siis tekitab see omakorda küsimusi sellise võlausaldaja liigitamise kohta pankrotimenetluses. Ilma täitemenetlust jätkamata oleks võlausaldaja, kellel puudub lepinguline pandiõigus, kvalifitseeritav kui pandiga tagamata võlausaldaja, sest pankroti väljakuulutamise järel arestipandiõigus lõpeb. Seaduseelnõust tulenevast ei ole aga selge, kas olukorras kus täitemenetluses täidetakse lepingulise pandiõigusega tagamata nõuet ja täitemenetlust otsustatakse pankroti väljakuulutamise järel jätkata, koheldakse võlausaldajat pankrotimenetluses kui pandipidajat või arest jääb peale üksnes täitemenetluse läbiviimiseks ja pankrotimenetluses see võlausaldaja positsiooni ei mõjuta.

Arestipandiõiguse püsijäämise ja täitemenetluse jätkamise eesmärgiks on menetlusökoonomia ja võlausaldajate huvide tagamine.⁷⁵ Seega on igatahes põhjendatud täitemenetluse jätkamine lepingulise pandipidaja nõude täitmise puhul, kuivõrd sellisel juhul on pandipidajal ka pankrotimenetluses eelisõigus saada oma nõue rahuldatud pandieseme arvelt enne teiste võlausaldajate nõuete rahuldamist.

Menetlusökoonomia eesmärgist tulenevalt peaks olema lubatud jätkata täitemenetlust ka sellisel juhul, kui täidetakse lepingulise pandiga tagamata nõuet, sest täitemenetluse jätkamise

⁷⁵ Pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri, lk 18.

eesmärgiks on menetlustoimingute dubleerimise vältimine. Ka sellisel juhul kui täitemenetluses täidetakse lepingulise pandiõigusega tagamata võlausaldaja nõuet ja täitemenetluses on arestitud vara, tuleks pankrotivaraks olev vara igatahes pankrotimenetluses maha müüa ning kulude kokkuhoiu mõttes võiks seda teha ka täitemenetluse raames.

Küll aga oleks võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega otseselt vastuolus olukord, kus täitemenetluse jätkudes peetakse ka lepingulise pandiõigusega tagamata võlausaldajat pandipidajaks üksnes seetõttu, et ta on esitanud oma nõude täitmiseks kohtutäiturile ning kohus on otsustanud täitemenetluse jätkamise kasuks. Sellisel viisil eelistatakse põhjendamatult võlausaldajaid, kes on pankrotivõlgniku suhtes täitemenetluse algatanud ning selliste võlausaldajate eelistamine pankrotimenetluses ei ole põhjendatud ega kooskõlas pankrotimenetluse kollektiivsuse põhimõttega. Kuna arestipandiõigus jääb kehtima täitemenetluse jätkamise eesmärgil, mitte otseselt võlausaldaja nõude tagamise eesmärgil, siis eesmärgist lähtuvalt tuleks arestipandiõigust omav võlausaldaja sellegipoolest pidada pankrotimenetluses pandiga tagamata võlausaldajaks.

Kui pankrotimenetluses ei oleks võimalik sellist võlausaldajat pidada pandiga tagamata nõudega võlausaldajaks, siis see kitsendaks oluliselt täitemenetluse jätkamise võimalusi, sest sel viisil saaks kohus pidada põhjendatuks jätkata täitemenetlust üksnes juhul kui täitemenetluses täidetakse lepingulise pandiõigusega tagatud nõuet. Eelnevast tulenevalt tuleks pankrotiseaduses täpsustada võlausaldaja positsiooni pankrotimenetluses olukorras, kus arestipandiõigus jääb pankroti väljakuulutamise järel kehtima täitemenetluse jätkamise eesmärgil.

Täitemenetluse eesmärgiks on rahuldada võlausaldaja nõue võimalikult kiiresti.⁷⁶ Seega toimub ka vara müük ja muud toimingud oluliselt kiiremini kui pankrotimenetluses. Nõude täitmisel täitemenetluse raames võib pandiga tagatud võlausaldaja saada oma nõude rahuldatud ajaliselt enne pandiga tagamata võlausaldajaid, sest pandieseme müügist pankrotivarasse laekunud summast võib haldur teha pandipidajatele väljamakseid ka enne lõpliku jaotusettepaneku esitamist.

Pandipidajate puhul on nii pankroti- kui ka täitemenetluses pandipidajal eelisõigus nõude rahuldamisele pandieseme arvelt. Seega kui pandieseme müük toimuks pankrotimenetluse

⁷⁶ RKTkm 3-2-1-14-10, p 12.

asemel täitemenetluses, siis ei muudaks see pandipidaja positsiooni. Ainsaks eeliseks täitemenetluses pandieseme võõrandamiseks on kiirem nõude rahuldamise võimalikkus. Pandipidaja positsiooni parandamise tagajärjel on krediitingimused soodsamad ning seeläbi aitab see kaasa majanduse üldisele toimimisele.⁷⁷ Seega on pandipidaja nõude rahuldamise kiirem võimaldamine põhjendatud.

Täitemenetluse ja pankrotimenetluse üheaegne läbiviimine välistab küll menetlustoimingute dubleerimise, kuid pankrotivõlausaldajate nõuete rahuldamise määr sellest tõenäoliselt ei suurene, vaid vastupidiselt võib väheneda. Pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu kohaselt täiendatakse PankrS § 17 lõikega neli, mis muuhulgas sätestab, et kohtutäitur peab enne pankrotivara müügist saadu pankrotivarasse kandmist sissenõutud summadest kinni kohtutäituri tasu ja täitekulud vastavalt täitemenetluse seadustikus ja kohtutäituri seaduses sätestatule. Kui pandiga tagatud eseme müügitulust arvatakse maha kohtutäituri tasu ja kulutused, siis vähendab see otseselt raha hulka, mille arvelt saaks rahuldada pandiga tagamata võlausaldajate nõudeid.⁷⁸

Tavaliselt esitab kohtutäitur oma tasu ja kulutuste hüvitamise nõude pankrotimenetluses ja siis rahuldatakse see nõue sarnaselt teiste võlausaldajatega samas järgus pandiga tagamata võlausaldajatega ning võrdeliselt nõude summale. Täitemenetluses kehtib ka ristsubsumeerimise põhimõte, mille kohaselt kaetakse selliste menetluste kulu, milles võlgnik on varatu, teistest menetlustest laekunud raha arvelt.⁷⁹ Seega on täitemenetluse tasude regulatsioonis juba arvestatud olukordadega, kui menetluskulude kandmine võlgniku vara arvelt ei ole alati täies ulatuses võimalik. Seega seatakse kohtutäiturid võlausaldajatena täitemenetluse jätkudes paremasse positsiooni kui nad oleks pankroti väljakuulutamise tõttu täitemenetluse lõppemisel.

KTS § 29 lg 1 kohaselt koosneb kohtutäituri tasu menetluse alustamise tasust, menetluse põhitasust ja täitetoimingu lisatasust. Menetluse alustamise tasu on eelkõige mõeldud täitmisteate kättetoimetamise kulude hüvitamiseks ning menetluse põhitasu eesmärgiks on nii kohtutäituri büroo majandamise kulude kui ka kohtutäituri tasu ehk menetluse peamiste kulude kandmine.⁸⁰ Lisatasu makstakse toimingute eest, mille eest on lisatasu kohtutäituri tasu

⁷⁷ Niklus, I., Püümann, H., Vaske, V., Volens, U, lk 60.

⁷⁸ Niklus, I., Püümann, H., Vaske, V., Volens, U, lk 57.

⁷⁹ Alekand, A. Täitemenetlusõigus, lk 201.

⁸⁰ *Ibidem*, lk 202.

seaduses ette nähtud. KTS § 45 näeb ette lisatasu maksmise enampakkumise korraldamise ja läbiviimise eest.

Kui võlgniku pankroti väljakuulutamise järel otsustab kohus täitemenetluse jätkamise kasuks, siis toob see kaasa kohtutäituri tasu ja kulutuste kandmise pankrotivara arvelt. Sellisel juhul tuleb pankrotimenetluses tasuda nii menetluse alustamise tasu, põhitasu kui ka tehtud täitetoimingute lisatasud ning sellised kulud seatakse võrdseks menetluskuludega, mis tuleb kanda täitemenetluses müüdud vara arvelt ehk enne võlausaldajatele väljamaksete tegemist. Selline kohtutäituri tasu maksmise viis toob kaasa kohtutäituri kui pankrotivõlausaldaja eelistamise teistele võlausaldajatele.

KTS § 30 kohaselt on kohtutäituri tasu maksmiseks kohustatud isik võlgnik ehk võlgniku pankroti väljakuulutamise järel on kohtutäitur võrdne kõikide teiste võlausaldajatega, kellel on pankrotivõlgniku vastu nõue. Olukorras kus kohus otsustab aga täitemenetluse jätkamise, saab kohtutäitur eelispositsiooni ning tema nõue rahuldatakse eelisjärjekorras. Selline kohtutäituri kui võlausaldaja kogu nõude eelistamine ei ole aga põhjendatud.

Täitemenetluse jätkamisel võlgniku pankroti korral on eesmärgiks korraldada vara müük täitemenetluse raames. Kohtutäituri tasu mõistes on tegemist täitetoimingu lisatasuga, mille eest näeb KTS § 45 ette lisatasu maksmise. Selline enampakkumise korraldamise ja läbiviimise tasu maksmine pankrotimenetluses pandieseme arvelt on põhjendatud, kuivõrd vara müügi näol on tegemist menetlustoiminguga ning sellise kulutuse kandmist peavad võlausaldajad aktsepteerima.

Küll aga seab võlausaldajad ebavõrdsesse olukorda situatsioon kui pankrotimenetluses tasutakse menetluskulude näol eelisjärjekorras ka täitemenetluse alustamise tasu ja kohtutäituri tasu ja bürookulud selle perioodi eest, mil võlgniku pankrot ei olnud veel välja kuulutatud. Sellisel juhul tehtaks oluline erand pankrotimenetluse kollektiivsuse ja võrdse kohtlemise põhimõttest, kuid sellise erandi tegemine ei ole õigustatud kuna tegemist on pankrotivõlgniku kohustusega, mis tekkis enne pankroti väljakuulutamist ning selline nõue tuleks rahuldada võrdselt kõikide teiste võlausaldajate nõuetega. Pankrotimenetluses on pandieseme arvelt põhjendatud kanda üksnes lisatasu enampakkumise korraldamise ja läbiviimise eest ning kohtutäituri bürookulud ja kohtutäituri tasu, mis on seotud üksnes pankrotivaraks oleva vara müügiga.

Järelikult peaks pandieseme arvelt enne võlausaldajatele maksete tegemist olema põhjendatud kanda üksnes sellised kulutused, mis kaasnevad pankrotimenetluse väljakuulutamise järel teostatud toimingutega. Ülejäänud osas tuleks kohtutäituri nõue rahuldada võrdselt teiste võlausaldajatega vastavalt nõuete rahuldamisjärkudele. Vastasel juhul oleks kohtutäituri kogu tasu ja kõikide kulude hüvitamine vastuolus võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega, sest kohtutäiturit kui võlausaldajat eelistataks teistele võlausaldajatele ning selline eelistamine ei ole õigustatud. Vajadus viia lõpuni pankrotivara müük täitemenetluse raames ei põhjenda kohtutäituri kui võlausaldaja nõude eelistamist.

Maksejõuetusõiguse revisjoni lähteülesannete projektis on oluliseks peetud, et pankrotimenetlusele ülemineku oleks võimalikult sujuv.⁸¹ Täitemenetluse jätkumine pankroti väljakuulutamise järel tagab kindlasti sujuvama ülemineku pankrotimenetlusele, sest vara müük jätkuks täitemenetluses ning pankrotihaldur ei peaks hakkama algusest peale vara hindama, üles pildistama, selle kohta olulisi andmeid koguma ja enampakkumist korraldama. Seega on täitemenetluse jätkamisel ajaline kokkuvõtte, mis tagab sujuvama ülemineku täitemenetlusest pankrotimenetlusele.

Pankrotimenetlus minimeerib pahatahtlike võlausaldajate võimalust alusetute nõuete esitamiseks, kuivõrd pankrotihalduril on PankrS § 101 lg-st 1 tulenevalt kohustus kontrollida pankrotimenetluses esitatud nõuete põhjendatust ja pandiõiguste olemasolu. Täitemenetluses on fiktiivsete nõuete esitamine ja täitmine tõenäolisem. Näiteks võib võlgniku lähikondne sõlmida võlgnikuga makseraskuste tekkimisel notariaalse kokkuleppe, mille sisu on tegelikult fiktiivne. Sellise kokkuleppe kui täitedokumendi kohaselt saab algatada võlgniku suhtes täitemenetluse ning muuta võlgnik seeläbi varatuks, mis tooks kaasa kõikide teiste võlausaldajate huvide kahjustamise.

Täitemenetluses sundtäitmist läbi viies ei lahenda kohtutäitur juriidilisi küsimusi vaid lähtub üksnes täitedokumendist, seega on toimingute tegemiseks oluline formaalsete asjaolude esinemine.⁸² Kohtutäitur lähtub oma tegevuses rangelt seaduse nõuetest ning ei saa seetõttu ühegi võlausaldaja huve eelistada. Kohtutäitur tegutseb kui erapooletu avaliku võimu kandja, mitte kui võlgniku või võlausaldaja esindaja.⁸³ Pankrotihaldurit ei käsitleta samuti võlgniku ega

⁸¹ Kriibi, P., Liin, S., lk 81.

⁸² Alekand, A. Proportsionaalsuse printsiip põhiõiguste riive mõõdupuuna täitemenetluses. Doktoritöö. Tartu: Tartu Ülikooli õigusteaduskond 2009, lk 43.

⁸³ Alekand, A. Täitemenetlusõigus, lk 14.

võlausaldajate esindajana, küll aga on PankrS § 55 lg-st 1 tulenevalt pankrotihalduri üheks põhikohustuseks kaitsta kõikide võlausaldajate huve.

Võlausaldajate huvide kaitsmise oluline abinõu on tagasivõitmise hagi esitamise võimalikkus. Seega tuleb pankrotihalduril võlausaldajate huvide kahjustamisel esitada tagasivõitmise hagi, millega taotleda kohtult tunnistada kehtetuks enne pankroti väljakuulutamist tehtud võlgniku tehingu või muu toimingu. Tagasivõitmise tagajärjel saadud raha arvatakse pankrotivaraks ning jaotatakse hiljem võlausaldajate vahel. Ka täitemenetluses on tagasivõitmise hagi esitamise võimalikkus, kuid sellise hagi saab esitada võlausaldaja ning hagi rahuldamisest saadu jaotatakse sissenõudjate vahel vastavalt nõuete esitamise järjekorrale.

Kui pankrotihaldur on enampakkumist korraldades rikkunud enampakkumise korda, siis PankrS § 67 kohaselt saavad võlausaldaja kaevata pankrotitoimkonnale, võlausaldajate üldkoosolekule, kohtule või kojale pankrotihalduri tegevuse peale. Kui haldur tekitab oma kohustuste rikkumisega süüliselt kahju võlgnikule, võlausaldajale või isikule, kes võib nõuda massikohustuse täitmist, siis PankrS § 63 lg 1 kohaselt tuleb halduril selline tekitatud kahju hüvitada. Seega näeb pankrotiseadus ette järelevalve pankrotihalduri tegevuse üle pankrotivara müügiks sundenampakkumise korraldamisel ja samuti näeb seadus ette pankrotihalduri vastutuse pankrotivara müügiga tekitatud kahju eest.⁸⁴ Sealjuures ei näe aga seadus ette kohututäituri võimaliku vastutust võlausaldajale võlgniku vara müügiga kaasneva kahju tekitamise eest. Seega erineks pankrotivara müümise puhul pankroti- või täitemenetluses võlausaldajatele tekkida võiva kahju hüvitamise kord.

Muuhulgas on pankrotihalduril kohustus kontrollida pankrotimenetluses esitatud nõudeid ning esitada vastuväited võlausaldajate alusetudele nõuetele. Kui täitemenetluses on aga võlgniku vastu esitatud nõue alusetu, siis võib sellise sundtäitmise tagasivõitmine pankrotimenetluses osutuda võimatuks kui võlgnikul puudub vara pankrotimenetluse läbiviimiseks ning puuduvad võlausaldajad, kes oleksid nõus menetlust finantseerima. Seega hoiab täitemenetluse lõppemine pankroti väljakuulutamise järel ära võimalikud kuritarvitused ning teiste võlausaldajate kahjustamise.

Samas on planeeritava seadusemuudatuse kohaselt täitemenetluse jätkamine lubatud üksnes põhjendatud juhul. Seega kui ilmnevad asjaolud, mis viitavad täitemenetlusega võlausaldajate

⁸⁴ RKTkm 3-2-1-39-12, p 18.

huvide kahjustamisele või kui sissenõudja nõude rahuldamine ei ole esmapilgul põhjendatud, saab kohus otsustada täitemenetluse lõpetamise kasuks. Selline kaalutusõiguse olemasolu peaks ära hoidma võlausaldajate huve kahjustavate täitemenetluste läbiviimise pankroti väljakuulutamise järel.

Pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise eelnõu kohaselt antakse kaalutusõigus täitemenetluse jätkamise põhjendatuse üle otsustamisel just kohtule, mitte pankrotihaldurile. Otsus täitemenetluse jätkamise osas tehakse pankroti väljakuulutamisel, seega tugineb kohus otsust tehes ajutise halduri aruandele ja halduri poolt aurannet koostades kogutud andmetele. Keerulisemate juhtumite puhul ei pruugi aga ajutine haldur olla tuvastanud kõik täitemenetluse jätkamise üle otsustamisel olulisi asjaolusid. Selleks, et tagada võlausaldajate huvide kaitse, tuleb täitemenetluse jätkamist pidada põhjendatuks üksnes sellistel juhtudel kui täitemenetluse aluseks olevad asjaolud on teada ja usaldusväärsed.

Eelkõige võiks olla põhjendatud täitemenetluse läbiviimine, milles sundtäidetakse võlausaldaja sellist nõuet, mis on tagatud lepingulise pandiga. Pankrotimenetluses kohaldub pandiõiguse puhul kollektiivsuse põhimõtte piiratud kujul, sest pandipidajal on õigus saada nõue rahuldatud eelisseisus pandieseme arvelt.⁸⁵ Seega jätkates täitemenetlust, mis on algatatud pandipidajast võlausaldaja avalduse alusel, ei seataks teisi võlausaldajaid halvemasse olukorda. Teiste pandiga tagamata võlausaldajate seisukohast ei oma tähendust, kas pandipidaja saab oma nõude rahuldatud pankrotimenetluses või läbi täitemenetluse. Seaduseelnõu kohaselt osaleb pandipidaja ka mõlemal juhul menetluskulude kandmises.

Kuigi täitemenetluses ja pankrotimenetluses on pandieseme müügist saadu arvelt kulutuste kandmise regulatsioon ja määrad erinevad, siis see ei mõjuta pandipidaja nõude rahuldamise ulatust. Kohtutäituri tasu ja kulutused arvestatakse 15 protsendi sisse, mis on maksimaalne protsent, millises suurusjärgus saab pandieseme müügist saadu arvelt kanda menetluskulusid. Seega oleks täitemenetluse jätkudes tagatud pandipidajast võlausaldaja õigused ning võlausaldaja nõude rahuldamise määr selle arvelt ei väheneks.

Võlgniku pankroti väljakuulutamise järel täitemenetluse jätkamine toob kaasa mitmeid veel lahendamata küsimusi ja vastuolusid. Kõige problemaatilisem on kohtutäituri tasu ja kulutuste kandmine, mis on planeeritava seadusemuudatuse kohaselt vastuolus võlausaldajate võrdse

⁸⁵ Agarmaa, M, lk 57.

kohtlemise põhimõttega. Eelnevast tulenevalt puuduvad õigustused, millele tuginedes oleks põhjendatud tasuda pankrotivara arvelt enne teiste võlausaldajate nõuete rahuldamist sellised kohtutäituri tasu ja kulutused, mis on seotud enne pankroti väljakuulutamist tehtud täitetoimingutega.

Samuti ei ole selge arestipandiõigust omava võlausaldaja positsioon pankrotimenetluses olukorras, kus võlausaldaja nõue ei ole tagatud lepingulise pandiga. Arestipandiõigus ei tohiks sellisel juhul anda võlausaldajale pankrotimenetluses pandipidaja staatust, sest arest jääb võlgniku varale püsima üksnes täitemenetluse jätkamiseks ja vara müügi korraldamiseks. Kui täitemenetluse jätkamise tõttu arestipandiõiguse püsijäämine annaks võlausaldajale ka pankrotimenetluses pandipidaja eelisseisuse, siis koheldaks alusetult erinevalt arestipandiõigust omavaid võlausaldajaid.

Kui aga täitemenetlust jätkatakse üksnes enampakkumise läbiviimiseks ja vara müügiks ning kohtutäituri tasu ja kulutused rahuldatakse õiglaselt ja arestipandiõiguse püsijäämine omaks tähendust üksnes täitemenetluse raames siis oleks täitemenetluse läbiviimine võlausaldajate huvides ja täidaks oma eesmärgi. Sellisel juhul oleks võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega kooskõlas ka täitemenetluses seatud aresti püsijäämine pankroti väljakuulutamise tagajärjel.

3. Kohtuliku hüpoteegi püsijäämine pankrotimenetluses

3.1. Kohtuliku hüpoteegi olemus ja tagajärjed pankrotimenetluses

Pandiõigus, millest tulenevaid tagajärgi otseselt pankrotiseaduses ei reguleerita on kohtulik hüpoteek. TsMS § 378 lg 1 p 1 ja AÕS § 363 lg 1 alusel saab kohus hagi tagamiseks seada kohtuliku hüpoteegi kostja kinnisasjale. Seega on kohtulik hüpoteek üks hagi tagamise abinõusid. Tegemist on tagatisega, mis tekib kohtumääruse alusel, mitte poolte vabatahtliku kokkuleppe alusel. Seega on kohtulik hüpoteek mõeldud neile võlausaldajatele, kelle nõue on osaliselt või täies ulatuses eelnevalt tagamata. Kohtulik hüpoteek tagab võimaluse nõude sissenõudmiseks koormatud kinnisasja arvelt olukorras, kus kohus otsustab hagimenetluses esitatud nõude rahuldada.⁸⁶

AÕS § 363 lg 2 kohaselt on kohtuliku hüpoteegiga tagatud nõue, mis on kohtulahendi alusel rahuldatud, seega sõltub tagatava nõude suurus kohtuotsusest ning ei ole hüpoteeki seades veel kindlalt teada. Kohtulik hüpoteek on aktsessoorne pant, kuivõrd hüpoteek seatakse konkreetse nõude tagamiseks ja üksnes hagi esitatud nõude ulatuses.⁸⁷

Kohtulik hüpoteek annab TsMS § 388 lg 1 järgi hagi tagamist taotlenud isikule samad õigused nagu annab hüpoteek hüpoteegipidajale. Ka AÕS § 364 kohaselt kohaldatakse muus osas kohtulikule hüpoteegile hüpoteegi kohta käivaid sätteid. Pankrotiseadusest ei ole otseselt tuletatav, kas kohtuliku hüpoteeki kui pandiõigust tuleks pankrotimenetluses kohelda sarnaselt tavalisele hüpoteegile või hoopis tuleks seda pidada sarnaseks arestipandiõigusega. Riigikohus on asunud seisukohale, et kui kohtulik hüpoteek jääb peale pankroti väljakuulutamist kehtima, siis annab see pankrotimenetluses hüpoteegipidajale samasugused õigused nagu tavaline hüpoteek.⁸⁸

Pankrotiseaduse algses redaktsioonis⁸⁹ nägi § 45 ette pankroti väljakuulutamise järel nii aresti kui ka kohtuliku hüpoteegi lõppemise. Pankrotiseaduse eelnõu seletuskirjas põhjendati nii aresti kui ka kohtuliku hüpoteegi lõpetamist võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega.⁹⁰

⁸⁶ Kõve, V, lk 711.

⁸⁷ Pärna, P. Asjaõigusseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2004, lk 564.

⁸⁸ RKTko 3-2-1-143-10, p 17.

⁸⁹ Pankrotiseadus. – RT I 2003, 17, 95.

⁹⁰ Pankrotiseaduse eelnõu algtekst ja seletuskiri. 1085 SE I, lk 47.

Seega pidas seadusandja varasemalt kohtuliku hüpoteeki ja arestipandiõigust sarnasteks pandiõigusteks.

Kehtiva pankrotiseaduse § 45 kohaselt lõppeb pankroti väljakuulutamisega aga üksnes võlgniku varale seatud arest, kehtivas seaduses ei ole eraldi reguleeritud pankroti väljakuulutamise mõju võlgniku varale seatud kohtulikele hüpoteekidele, kuigi tegemist on oma olemuselt sarnaste tagatistega. Tagatised on seetõttu sarnased, et mõlemaid tagatise seatakse kohtumenetluses hagi tagamise abinõudena. Kuna arest pankroti tagajärjel lõppeb, kuid kohtuliku hüpoteegi lõppemist seadus otseselt ette ei näe, siis koheldakse võlausaldajaid, kelle nõue on tagatud arestiga erinevalt võlausaldajatest, kelle kasuks on seatud kohtulik hüpoteek.

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja täitemenetluse seadustiku rakendamise seaduse⁹¹ § 58 lg 5 kohaselt tehti Pankrotiseaduses (RT I 2003, 17, 95; 2004, 37, 255) mitmeid muudatusi, sealhulgas jäeti alates 01.01.2006 paragrahvi 45 pealkirjast välja sõnad «ja kohtuliku hüpoteegi» ning tekstist sõnad «või kohtulik hüpoteek». Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja täitemenetluse seadustiku rakendamise seaduse eelnõu seletuskirjas on pankrotiseaduse muudatust põhjendatud eesmärgiga soodustada kohtulikku hüpoteeki, kuivõrd see pandiõigus ei keela asja võõrandamist ega piira majanduskäivet nagu arestipandiõigus, mis keelab asja käsutamise.⁹² Selle tõlgenduse kohaselt annab pankrotimenetluses kohtulik hüpoteek sisuliselt samad õigused nagu tavaline hüpoteek. Järelikult on seadusemuudatusega soovitud tagada kõikide hüpoteegipidajate võrdne kaitse, kuid seeläbi on oluliselt erinevasse olukorda seatud kohtuliku hüpoteeki ja arestipandiõigust omavad võlausaldajad.

Kohtuliku hüpoteegi lõppemise säte on pankrotiseadusest kustutatud seetõttu, et kohtuliku hüpoteeki omavaid võlausaldajaid on soovitud kohelda sarnaselt tavalist hüpoteeki omavate võlausaldajatega. Kuigi kohtuliku hüpoteegi ja tavalise hüpoteegi osas esinevad mitmed põhimõttelised erinevused. Eelkõige erineb kohtulik hüpoteek tavalisest hüpoteegist seetõttu, et kohtuliku hüpoteegi tekkimises ei saa pooled kokku leppida. Hüpoteek seatakse aga poolte vahel sõlmitud ja notariaalselt tõestatud asjaõiguskokkuleppe alusel. Erinevuseks on ka see, et tavaline hüpoteek on mitteaktsessoorne ehk ei eelda tagatava nõude olemasolu, kuid kohtulik

⁹¹ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja täitemenetluse seadustiku rakendamise seadus. – RT I 2005, 39, 308.

⁹² Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja täitemenetluse seadustiku rakendamise seaduse eelnõu algtekst ja seletuskiri. 273 SE I. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/683d935b-81ab-395a-95c6-7668ceb8ba1d/Tsiviilkohtumenetluse%20seadustiku%20ja%20t%C3%A4itemenetluse%20seadustiku%20rakendamise%20seadus> (08.03.2020).

hüpoteek tekib üksnes haginõude olemasolul ja kindlas suuruses.⁹³ Kohtulik hüpoteek seatakse AÕS § 363 lg 1 kohaselt kohtulahendi alusel rahuldatud nõude tagamiseks. Seega on kohtulik hüpoteek enne kohtulahendi jõustumist tingimuslik pandiõigus, mis muutub asjaõiguse mõttes tõeliseks pandiõiguseks alles kohtulahendi jõustumisel.⁹⁴

Oma olemuselt sarnaneb kohtulik hüpoteek rohkem arestipandiõigusele kui tavalisele hüpoteegile. TsMS § 378 lg 1 p-de 1 ja 2 kohaselt on kohtulik hüpoteek ja arest mõlemad hagi tagamise abinõud. Seega on nende pandiõiguste tekkimise viis samasugune. Asjaõigusseaduse kommenteeritud väljaandes on kohtuliku hüpoteeki nimetatud ka aresthüpoteegiks.⁹⁵ Nii aresti kui ka kohtuliku hüpoteegi kui hagi tagamise meetme seadmise eesmärgiks on vajadus keelata või piirata vara käsutamist ehk seeläbi kindlustada menetluses tehtava otsuse täitmist. Kuna hagi tagamisega seotud tagatised on otseselt seotud hagi aluseks oleva nõudega, siis ei ole kummagi pandiõiguse kehtima jäämine kindel enne kohtumenetluses lõpliku lahendi tegemist. Asjaolu, et kohtulik hüpoteek ei takista kinnisasja omanikul kinnisasja käsutamist nagu teeb seda arest ja sellega kaasnev keelumärge, ei oma tagatise pankrotimenetluses püsijäämise seisukohast tähendust, sest pankroti väljakuulutamise järel läheb vara käsutamise õigus üle pankrotihaldurile.

TsMS § 389 lg 1 kohaselt ei või vara arestimisel kostja arestitud vara käsutada ning muu vallasvara kui laevakinnistusraamatusse kantud laeva või tsiviilõhusõidukite registrisse kantud õhusõiduki arestimisega tekib lisaks arestipandiõigus. TMS § 65 lg 2 sätestab, et arestipandiõigus annab sissenõudjale samad õigused nagu lepingu alusel seatud või seaduse alusel tekkinud pandiõigus, kui seadusest ei tulene teisiti. Seega olukorras, kus võlgniku vara arestitakse võlausaldaja nõude tagamiseks annab see üldjuhul arestipandiõigust omavale võlausaldajale teiste võlausaldajate ees samasuguse eelisseisundi nagu võlgniku kinnisasjale seatud kohtulik hüpoteek.

Riigikohus on kriminaalasjas nr 3-1-1-68-16 p 51 *obiter dictum*'i korras selgitanud, milline on PankrS § 45 mõju aresti kohaldamisele, tuues välja ka PankrS § 45 puudused. Riigikohus leidis, et võlausaldajate võrdse kohtlemise saavutamise ning pankroti raugemise vältimise seisukohast ei ole sisuliselt erinevust, kas pankrotivõlgniku vara on koormatud aresti või kohtuliku

⁹³ Tiivel, R.. Asjaõigus. Tallinn: Juura 2007, lk 397.

⁹⁴ Agarmaa, M, lk 80.

⁹⁵ Pärna, P, 562.

hüpoteegiga, sest arestipandiõigus ja kohtulik hüpoteek vähendavad mõlemad teiste pankrotivõlausaldajate nõuete rahuldamise võimalust samal määral.⁹⁶

Seaduses on aga aresti ja kohtuliku hüpoteeki pankroti väljakuulutamise järel reguleeritud erinevalt. Kehtiva seaduse kohaselt lõppeb pankrotivõlgniku varale seatud arest pankroti väljakuulutamisega, kuid kohtuliku hüpoteegi omajal on ka peale võlgniku pankroti väljakuulutamist võlgniku vara suhtes oma õiguste teostamine lubatud. Kohtuliku hüpoteeki omavad võlausaldajad loetakse seetõttu pankrotimenetluses pandipidajateks ehk esimese järgu võlausaldajateks PankrS § 153 lg 1 p 1 tähenduses.

Kohtuliku hüpoteeki omava võlausaldaja nõuet ja pandiõigust ei tule PankrS § 103 lg 4 kohaselt pankrotimenetluses eraldi tunnustada olukorras, kus kohtuliku hüpoteegiga tagatud nõude kohta on tehtud ja jõustunud kohtulahend, sest selline pandiõigus ja nõue on juba seaduse jõul tunnustatud.⁹⁷ Kui aga kohtulahendit kohtuliku hüpoteegiga tagatud nõude osas ei ole, siis jätab kohus hagimenetluses nõude PankrS § 43 lg 2 alusel läbi vaatamata. Järelikult sellist nõuet tuleb pankrotiseaduses sätestatud korras kaitsta ja tunnustada.⁹⁸ Hoolimata sellest, et kohus jätab kostja pankroti väljakuulutamise järel hagi läbi vaatamata, annab Riigikohtu laiendava tõlgenduse kohaselt kinnistusraamatusse kantud kohtulik hüpoteek võlausaldajale ka pankrotimenetluses tagatise ning selline hüpoteek loetakse kaitsmiseta tunnustatuks PankrS § 103 lg 4 alusel.⁹⁹

Riigikohus on leidnud, et nii pankroti- kui ka saneerimismenetluses tuleb kohelda võlausaldajaid sarnaselt ning võlausaldajat, kelle kasuks on kehtivalt seatud kohtulik hüpoteek tuleb kohelda sarnaselt teiste pandipidajatega.¹⁰⁰ Oma olemuselt sarnaneb kohtulik hüpoteek rohkem arestipandiõigusele kui tavalisele hüpoteegile, kuivõrd hüpoteek seatakse poolte vahelise kokkuleppe alusel lepinguga ning kohtulik hüpoteek ja arestipandiõigus tekivad kohtu otsuse alusel hagi tagamise abinõuna. Koheldes sarnaseid võlausaldajaid sarnaselt tuleks kohtuliku hüpoteeki reguleerida pankrotiseaduses sarnaselt nagu aresti, mitte sarnaselt tavalise hüpoteegiga.

⁹⁶ RKKKm 3-1-1-68-16, p 51.

⁹⁷ Kõve, V, lk 732.

⁹⁸ RKTko 3-2-1-143-10, p 18.

⁹⁹ Kõve, V, lk 733.

¹⁰⁰ RKTkm 3-2-1-85-16, p 24.

3.2. Kohtuliku hüpoteegi püsijäämine pooleli oleva kohtumenetluse lõppemise korral kostja pankroti väljakuulutamise tõttu

Eelnevast tulenevalt on kohtulik hüpoteek tagatis, mille seadmine on võimalik üksnes hagi tagamise abinõuna kohtumenetluse käigus. Hagimenetluses on hagi tagamise abinõuna võimalik kohaldada ka võlgniku vara aresti, järelikult tekivad nii kohtulik hüpoteek kui ka arestipandiõigus mõlemad hagi tagamise abinõudena kohtuotsuse alusel. Riigikohus on kinnitanud, et PankrS § 45 alusel lõpeb muuhulgas arest, mis on pankrotivõlgniku varale kohaldatud tsiviilhagi tagamiseks.¹⁰¹ Seega lõpeb pankroti väljakuulutamise tagajärjel ka TsMS § 378 lg 1 p 2 alusel kohaldatud arest. Asjakohaseid õigusakte ja kohtupraktikat tõlgendades ei ole aga üheselt selge, kas pankroti väljakuulutamise tagajärjel tuleks tühistada ka kohtulik hüpoteek.

Kui pooleli on kohtuvaidlus, milles on pankrotivõlgniku vastu esitatud varaline nõue ning asjas ei ole võlgniku pankroti väljakuulutamise seisuga veel otsust tehtud, siis jätab kohus PankrS § 43 lg 2 alusel võlgniku pankroti väljakuulutamisel võlgniku vastu kohtumenetluses esitatud nõude läbi vaatamata. Edaspidine vaidlus nõude üle saab toimuda üksnes pankrotimenetluse raames kui võlausaldaja on esitanud PankrS § 94 nõutele vastava nõudeavalduse. Kui hagi jäetakse läbi vaatamata, siis tühistab kohus TsMS § 386 lg 4 esimese lause järgi kohtumenetluses kohaldatud hagi tagamise määrusega. Seadust ja kohtupraktikat tõlgendades on ebaselge, kas pankroti väljakuulutamise tagajärjel hagi läbi vaatamata jättes tuleks tühistada ka hagi tagamise määrus, millega on pankrotivõlgniku kinnisasjale, laevale või õhusõidukile seatud kohtulik hüpoteek.

Riigikohus on tsiviilasjas nr 3-2-1-143-10 p-des 19-21 leidnud, et pankroti väljakuulutamise tagajärjel hagi läbi vaatamata jättes ei tuleks hagi tagamist tühistada, kuivõrd see kitsendaks ebaõiglaselt võlausaldajate õigusi, kelle nõue on tagatud kohtuliku hüpoteegiga.¹⁰² Kolleegium asus seisukohale, et tõlgendades koos tsiviilkohtumenetluse seadustiku, asjaõigusseadust ning pankrotiseaduse sätteid võib järeldada, et seadusandja tahteks ei ole olnud kohtuliku hüpoteegiga võlausaldajate õigusi pankroti väljakuulutamisega kahjustada. Kostja pankroti väljakuulutamise järel liigub hageja nõue edasi pankrotimenetlusse, mis tähendab, et ei ole ära langenud hagi tagamise alus. Seega tagab kohtulik hüpoteek pankroti väljakuulutamise järel

¹⁰¹ RKKKm 3-1-1-68-16, p 46.

¹⁰² RKTKo 3-2-1-143-10, p 19-21.

nõuet, mis esitatakse pankrotimenetluses tunnustamiseks ning selline nõue tuleb lugeda pandiga tagatud nõudeks PankrS § 153 lg 1 p 1 mõttes. Hagi tagamine tuleb tühistada siis kui hageja nõue jäetakse pankrotimenetluses tunnustamata ning võlausaldaja ei esita hagi nõude tunnustamiseks või kui selline hagi jäetakse rahuldamata.

Kolleegium leidis, et selline tõlgendus on kooskõlas AÕS § 363 lg-st 2 tuleneva kohtuliku hüpoteegi aktsessoorse iseloomuga ning hagi tagamise korras on kohtuliku hüpoteegiga tagatud ka pankrotimenetluses tunnustatud nõue. AÕS § 363 lg 2 sätestab, et kohtuliku hüpoteegiga on tagatud kohtulahendi alusel rahuldatud nõue. Riigikohus on põhjendanud võlausaldajate võrdse kohtlemise tagamist asjaoluga, et olukorras, kus kohtuliku hüpoteegi seadmisega on võlausaldajate huve kahjustatud ja esinevad PankrS § 114 tulenevad alused, siis on võimalik kohtuliku hüpoteegi kehtetuks tunnistamine tagasivõitmise korras. Riigikohus on ka hilisemalt sellise seisukohaga nõustumist kinnitanud.¹⁰³

Järelikult võib Riigikohtu tõlgenduse kohaselt olla kohtuliku hüpoteegiga tagatud nõue selline, mille olemasolu tehakse lõplikult kindlaks hilisemas menetluses kohtulahendiga, kuivõrd seadus ei sätesta, et kohtulahend, mille täitmise tagamiseks on hüpoteek seatud, peaks olema jõustunud.¹⁰⁴ Kuigi seadus kohtuliku hüpoteegi tagajärgi pankroti väljakuulutamise järel ei reguleeri, siis Riigikohtu tõlgenduse kohaselt ei kaasne pankroti väljakuulutamisel hagi läbi vaatamata jätmisega hagi tagamise tühistamist ega kohtuliku hüpoteegi kustutamist ning järelikult on kohtuliku hüpoteeki omav võlausaldaja pankrotimenetluses käsitletav kui pandipidaja.

Magistritöö autor on seisukohal, et Riigikohtu tõlgendus kohtuliku hüpoteegi püsijäämise osas pankroti väljakuulutamise järel ei ole selgelt seadusest tulenev ning võib olla vastuolus võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega. Hagi tagamise abinõude kehtivus ei ole otseselt seotud hagimenetlusega. Samas hagi tagamise abinõud, mis ei ole määratud tähtajaliselt, ei lõppe ise, vaid tuleb kohtulahendiga tühistada.¹⁰⁵ Seega on Riigikohtu seisukoht kohtuliku hüpoteegi püsijäämise osas otseselt vastuolus TsMS §-ga 386 lg 4, mis näeb ette hagi tagamise tühistamise alused. TsMS § 386 lg 4 kohaselt tühistab kohus hagi läbi vaatamata jätmise korral hagi tagamise määrusega.

¹⁰³ RKTkm 3-2-1-158-10, p 12.

¹⁰⁴ RKTkm 3-2-1-85-16, p 24.

¹⁰⁵ Kärson, M., Kärson, S, lk 549.

Ei tsiviilkohtumenetluse seadustikus, asjaõigusseaduses ega pankrotiseaduses ei ole otseselt sätestatud TsMS § 386 lg 4 erisust, millest tulenevalt jääks kohtulik hüpoteek kehtima olukorras, kus hagimenetlus on läbi vaatamata jäetud seetõttu, et välja on kuulutatud kostja pankrot. Seega kehtiva tsiviilkohtumenetluse seadustiku sätteid grammatiliselt tõlgendades tuleks hagi läbi vaatamata jätmise korral igal juhul hagi tagamine tühistada, seda olenemata sellest, kas hagimenetlus lõppes kostja pankroti väljakuulutamise tõttu või muul põhjusel. PankrS § 3 lg 2 kohaselt kohaldatakse pankrotiseadusele tsiviilkohtumenetluse seadustikus sätestatud, kui pankrotiseadusest ei tulene teisiti. Ka pankrotiseadus ei näe ette tsiviilkohtumenetluse seadustikus sätestatust erinevat õigusliku olukorda. Kuna TsMS § 386 lg 4 näeb ette selge reegli hagi tagamise tühistamise osas alati juhul kui kohus jätab hagi läbi vaatamata, siis oleks hagi tagamise kehtima jätmine üksnes olukorras, kus kohtumenetlus lõppeb seetõttu, et välja on kuulutatud kostja pankrot, oluline erand seadusest sätestatust. Selline kohtumenetluse lõppedes hagi tagamise korras kohaldatud aresti tühistamisest erandi tegemine peab olema mõjuvalt põhjendatud.

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku kommenteeritud väljaandes on asutud seisukohale, et kui menetluses ei tehta hagi rahuldavat kohtuotsust, siis tuleb hagi tagamine tühistada ning kohtul ei ole selles osas kaalutusõigust, kuivõrd hagi rahuldamata jätmisel kaotab hagi tagamine oma eesmärgi.¹⁰⁶ Riigikohus on leidnud, et üldjuhul on hagi rahuldamata jätmise korral hagi tagamise tühistamata jätmine menetlusõiguse normi oluline rikkumine.¹⁰⁷ Seega tuleb reeglina hagi rahuldamata jätmise korral hagi tagamine tühistada. Sarnaselt hagi rahuldamata jätmisel, kui kohus jätab hagi läbi vaatamata, lõppeb kohtuvaidlus nõude rahuldamise üle ning hagi tagamine kaotab eesmärgi.

Hagi tagamise käigus kohaldatud tagatise püsijäämine pankrotimenetluses ei ole kooskõlas ka hagi tagamise eesmärgiga. Hagi tagamiseks peab esinema hagi tagamise alus ning TsMS § 377 lg 1 kohaselt võib kohus hagi tagada kui hagi tagamata jätmise võib raskendada kohtuotsuse täitmist või selle võimatuks teha. Seega on hagi tagamise eesmärk kaitsta võlausaldajat selliste riskide eest, mis tulenevad aeganõudvast kohtumenetlusest.¹⁰⁸ Seeläbi kaitstakse võlausaldajat võlgniku käitumise eest, mille tulemusena võiks võlgnik muutuda

¹⁰⁶ Kärson, M., Kärson, S, lk 665.

¹⁰⁷ RKTko 3-2-1-28-14, p 16.

¹⁰⁸ Kärson, M., Kärson, S, lk 511.

varatuks või takistada muul viisil võlausaldaja nõude rahuldamist. Hagi tagamise meetmed peavad tagama, et hageja nõude täitmine oleks tõhus.¹⁰⁹

Kui aga kuulutatakse välja kostja pankrot, siis PankrS § 35 lg 1 kohaselt moodustub võlgniku varast pankrotivara, läheb haldurile üle vara käsutamise õigus ning võlgnik kaotab õiguse teha mis tahes tehinguid pankrotivaraga. Pankrotimenetluses on ka tagasitäitmise aluste esinemisel võimalik kehtetuks tunnistada võlgniku varasem tehing, mille tõttu on võlausaldajate huve põhjendamatult kahjustatud. Seega kaob võlausaldajal pankroti väljakuulutamise järel risk, et võlausaldaja rahalise nõude täitmist võiks raskeneda võlgnik oma pahatahtliku tegevuse tõttu. Võlausaldaja nõude rahuldamine toimub sellisel juhul pankrotimenetluse raames ning sellise menetluse üle teostab järelevalvet kohus, seega ei ole võlausaldajal ohtu, et tema tagamata nõude täitmine võib võlgniku tegevuse tõttu raskeneda või muutuda võimatuks. Järelikult ei täida hagi tagamise raames kohaldatud tagatis pankroti väljakuulutamise järel enam seda eesmärki, millele tuginedes hagi tagamine esialgu rahuldati ning tagatis seati. Seega hagi tagamise eesmärgist tulenevalt peaks kohtulik hüpoteek pankroti väljakuulutamise järel lõppema.

Riigikohtu üks põhjendustest kohtuliku hüpoteegi pankrotimenetluses püsijäämise osas oli asjaolu, et kostja pankroti väljakuulutamise tagajärjel jätkub vaidlus hagimenetluses esitatud nõude üle pankrotimenetluses. Kui välja kuulutatakse kostja pankrot on hageja ainsaks võimaluseks oma nõue rahuldatud saada, esitada pankrotimenetluses nõuetele vastav nõudeavaldus. PankrS § 100 lg 1 kohaselt toimub nõuete kaitsmine võlausaldajate üldkoosolekul ehk nõuete kaitsmise koosolekul, kus loetakse PankrS § 103 lg-st 2 tulenevalt nõue, nõude rahuldamisjärk ja pandiõigus tunnustatuks, kui sellele ei vaidle vastu haldur ega ükski võlausaldaja. Pankrotimenetluses on seega võlausaldaja nõude rahuldamise üle otsustamise õigus võlausaldajatel ja pankrotihalduril. Üksnes olukorras, kui võlausaldaja nõudele on vastuväide esitatud ning võlausaldaja on esitanud hagi nõude tunnustamiseks, otsustab nõude tunnustamise üle kohus. Kui kohus ei saa asjas otsust teha, siis järelikult puudub hagejal ka menetluslik positsioon, mida hagi tagamine kaitseks.¹¹⁰

Kostja pankroti väljakuulutamise järel hakatakse nõude rahuldamise üle otsustama pankrotimenetluses ning pankrotimenetluse reeglite kohaselt, mis on oma olemuselt

¹⁰⁹ Pärsimägi, A. Muutuv tsiviilkohtumenetlus: menetlustoimingud ja -tähtajad, vastuväide kohtu tegevusele, hagi tagamine. – Juridica VII/2009, lk 447.

¹¹⁰ Kärson, M., Kärson, S, lk 666.

tsiviilkohtumenetlusest oluliselt erinevad. Nõude tunnustamise kord pankrotiseaduses ei näe ette võimalusi võlausaldaja lepinguliselt tagamata nõude tagamiseks nõude tagamise näol nii nagu tsiviilkohtumenetluses. Isegi kui võlausaldaja nõudele esitatakse vastuväide ja vaidlus nõude tunnustamise üle jätkub kohtus, siis ei ole võlausaldajal kui hagejal võimalus kohtumenetluse käigus hagi tagada ja seeläbi võlgniku varale kohtuliku hüpoteeki seada. Seega erineb võlausaldaja nõude rahuldamise üle otsustamine oluliselt tsiviilkohtumenetluses ja pankrotimenetluses ning seetõttu ei saa hagi tagamise regulatsiooni ka analoogia korras pankrotimenetluses kohaldada. Järelikult tuleks pankrotimenetluse jätkudes tühistada sellised menetluslikult saadud tagatised, mis võlausaldaja on enne pankrotimenetlust mõnes muus menetluses saanud.

Oleks teiste võlausaldajate suhtes ebaaus, kui võlausaldaja saaks nõude rahuldamise eelisõiguse pandiõiguse näol üksnes seetõttu, et on enne pankrotimenetluse algust esitanud võlgniku suhtes nõude kohtusse ning saanud hagi tagamise abinõuna kohtuliku hüpoteegi võlgniku varale. Magistritöö autor on seisukohal, et hagi tagamise abinõuna seatud kohtuliku hüpoteegi püsijäämine pankroti väljakuulutamise tagajärjel ei ole põhjendatud ka seetõttu, et nõude rahuldamise üle otsustamise protsess erineb pankrotimenetluses oluliselt tsiviilkohtumenetluse seadustikus sätestatust.

Seega ei ole argument, et vaidlus kohtuliku hüpoteegiga tagatud nõude üle jätkub pankrotimenetluses, piisav selleks, et tagada kohtuliku hüpoteegi püsijäämine pankroti väljakuulutamise järel. Samuti ei ole tegemist argumendiga, mis kohalduks just kohtulikule hüpoteegile, sest tõenäoliselt jätkub pankrotimenetluses vaidlus ka sellise võlausaldaja nõude üle, kelle nõue on hagi tagamise korras tagatud arestiga ning kehtiv seadus näeb ette aresti lõppemise. Järelikult peaks õigustus kohtuliku hüpoteegi pankrotimenetluses püsijäämise osas tulenema just kohtuliku hüpoteegi olemusest, kuid eelnevast tulenevalt ei ole kohtuliku hüpoteegi näol ka olemuslikult tegemist sellise tagatisega, mille püsijäämine pankrotimenetluses oleks sisuliselt põhjendatud.

Riigikohtu seisukohta tõlgendades peetakse hagi tagamise määru alusel kohaldatud kohtuliku hüpoteeki kohtulahendiga tunnustatud pandiõiguseks. Selline tõlgendus ei ole aga õiglane. Hagi tagamise avalduse rahuldamine ja kohtuliku hüpoteegi seadmine ei tähenda veel seda, et võlausaldaja nõue oleks õige ning tuleks hagimenetluses rahuldada, seega ei ole kindel ka see, et võlausaldajal üldse tekib õigus nõue kohtuliku hüpoteegi arvelt rahuldada.

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku kommenteeritud väljaandes on kinnitatud, et hagi tagamise käigus kohtu poolt tehtud seisukohad, mis puudutavad põhivaidlust, ei ole siduvad kohtuotsuse tegemisel ning lõppotsuses võib kohus asuda ka hagi tagamise lahendis märgitust erinevale seisukohale. Hagi tagamise menetlus ei moodusta eraldisesivat tsiviilasja, see on osa põhiasja menetlusest, kuivõrd sellel puudub iseseisev vaidluse ese.¹¹¹ Seega ei pruugi kohtu esialgsed seisukohad hageja nõude osas olla veel õiged. Tagatist seades ei ole kohtul teada kõik asjas olulist tähendust omavad asjaolud ning seetõttu võib hiljem ilmned, et tagatise seadmine oli põhjendamatu. TsMS § 442 lg 5 esimese lause kohaselt lahendab kohus otsuse resolutsioonis rakendatud hagi tagamise abinõudega seotud küsimused. Seega tuleb kohtul alles kohtuotsust tehes võtta selge seisukoht selles osas, mis saab hagi tagamise abinõuna rakendatud kohtulikust hüpoteegist, sest tegemist on otsuse täitmise tagatisega.¹¹²

Eelnevast tulenevalt ei ole hagi tagamise abinõuna seatud kohtulik hüpoteek veel kindel tagatis, kuivõrd, see kas hagejal üldse tekib õigus oma nõude rahuldamisele esialgselt kohtuliku hüpoteegiga tagatud kinnistu arvelt sõltub otseselt kohtumenetluses tehtud otsusest. Seega võib kohtuliku hüpoteeki pidada tõeliseks pandiõiguseks üksnes siis kui selle kohta on tehtud jõustunud kohtulahend.

Kui kohtuliku hüpoteeki peetakse pankrotimenetluses pandiõiguseks ka ilma jõustunud kohtuotsuseta hagi rahuldamise ja tagatise kehtima jäämise kohta, siis juhul kui ilmneb, et tagatise andmine on põhjendamatu, on hilisemalt sellise tagatise tühistamine pankrotimenetluses keeruline. PankrS §103 lg 4 kohaselt loetakse pankrotimenetluses kaitsmiseta tunnustatuks pandiõigus, mida on tunnustatud kohtulahendiga. Kui võlausaldajad ja pankrotihaldur leiavad hiljem pankrotimenetluse käigus, et tagatis on seatud võlgniku ja võlausaldajate huve kahjustades saab haldur esitada üksnes PankrS § 114 tulenevalt hagi tagatise tühistamiseks tagasivõitmise korras.

Samas on tagatisena seatud pandiõiguse tühistamine pikk ja aeganõudev protsess, mille õnnestumiseks on eelkõige vajalik ka pankrotivara olemasolu, mille arvelt kohtukuludid katta. Samuti võib keeruliseks osutuda halduril PankrS § 144 sätestatud tagasivõitmise aluste hilisem tõendamine. Seega kui pidada kohtuliku hüpoteegi püsijäämist ja võlausaldajale sellest tulenevalt eelisõiguse andmist pankrotimenetluses vajalikuks, siis peaks kohtulik hüpoteek andma võlausaldajale pandiõiguse üksnes seejärel kui selles osas on tehtud jõustunud

¹¹¹ Kärson, M., Kärson, S, lk 512-513.

¹¹² RKTko 3-2-1-149-13, p 65.

kohtulahend, milles on kohus nõuet sisuliselt analüüsides jõudnud järeldusele, et nõue tuleb rahuldada ja kohtulik hüpoteek jätta nõude rahuldamiseks kehtima.

Kuna kohtuliku hüpoteegi näol ei ole tegemist tagatisega, mis on tekkinud poolte kokkuleppel või kohtu poolt määratuna sealjuures põhjendatult nõuet ja selle õigustatust analüüsides, siis ei ole tegemist pandiõigusega, millele peaks andma pankrotimenetluses eelispositsiooni. Seega ei ole põhjendatud hagi läbi vaatamata jätmise korral hagi tagamise kehtima jäämine olukorras, kus kohtumenetlus lõppeb seetõttu, et välja on kuulutatud kostja pankrot.

Kohtuliku hüpoteegi püsijäämine pankrotimenetluses võiks olla põhjendatud üksnes olukorras, kus kohtumenetluses on tehtud lõplik kohtulahend, milles on rahuldatud hageja nõue ja otsustatud ka kohtuliku hüpoteegi kehtima jätmise üle. Sellisel juhul on kohus asja sisuliselt arutanud ja pidanud kohtuliku hüpoteegi seadmist põhjendatuks.

3.3. Kohtuliku hüpoteegi püsijäämise kooskõla võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega

Olenemata sellest, et puudub üheselt mõistetav selgus, kas pankroti väljakuulutamise järel võlgniku varale seatud kohtulik hüpoteek jääb püsima ka võlgniku pankroti korral või lõppeb see sarnaselt nagu arestipandiõigus, jääb Riigikohtu tõlgenduse kohaselt kohtulik hüpoteek võlgniku pankroti väljakuulutamise järel siiski püsima. Seega saavad kohtuliku hüpoteeki omavad võlausaldajad Riigikohtu seisukohale tuginedes esitada pankrotimenetluses oma nõude kui pandiga tagatud nõude ning tõenäoliselt võidaksegi neid pankrotimenetluses kohelda kui pandipidajaid.

Ka pankrotiseaduse sätete ajaloolist tausta arvesse võttes võib seadusandja tahteks olla kohtuliku hüpoteegi püsijäämine pankrotimenetluses, kuivõrd varasemalt on seaduses kohtuliku hüpoteegi lõppemine olnud aresti lõppemise kõrval samuti selgelt reguleeritud, kuid selline kohtuliku hüpoteegi lõppemise regulatsioon on seadusest hiljem teadlikult välja jäetud. Magistritöö autor on aga eelnevalt asunud seisukohale, et kohtulik hüpoteek ei peaks pankroti väljakuulutamise järel võlgniku varale püsima jääma. Seega võib kohtuliku hüpoteegi püsijäämine ja sellest tulenevalt võlausaldajale eelisõiguse andmine olla vastuolus võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega.

Olukorras, kus seaduse sättest ei tulene konkreetset vastust õiguslikule küsimusele, tuleb vastuste saamiseks pöörduda õiguspõhimõtete poole.¹¹³ Käesoleval juhul on asjakohane pankrotimenetluse aluspõhimõte ehk võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõte. Võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõtte kohaselt tuleb seada võrdsesse positsiooni kõik võlausaldajad, kellel on nõue pankrotivõlgniku vastu ning sarnaseid võlausaldajaid tuleb kohelda sarnaselt. Sealhulgas tuleb pankroti väljakuulutamise järel kõrvaldada kõik eelised, mis võlausaldajatel enne pankroti väljakuulutamist olid. Eelkõige on sellises olukorras põhjendatud kõrvaldada menetluslikult saadud eelised nagu kohtu poolt seatud hagi tagamise abinõud ja täitemenetluses seatud pandiõigused, kuivõrd tegemist on tagatistega, mille seadmises ei ole pooled lepinguliselt kokku leppinud vaid need tagatised on tekkinud menetluse käigus, kus võlausaldaja on asunud oma nõuet sisse nõudma.

AÕS § 280 kohaselt on pandiga tagatud nõue eelistatud kõikidele teistele nõuetele, mis võlausaldajatel pandieseme suhtes on. Sellest sättest tulenevalt tagab pandiõigus ka pankrotimenetluses pandiga tagatud nõude rahuldamise pandieseme arvelt eelisjärjekorras teiste võlausaldajate ees, kelle nõue ei ole pandiga tagatud. Riigikohus on jõudnud seisukohale, et pandipidaja ja tagamata nõudega võlausaldajate huvid on vastuolulised ning pandipidaja huvisid ei tohi automaatselt samastada võlausaldajate huvidega.¹¹⁴ Seega on kohati pandiõigust omavate võlausaldajate eelistamine põhjendatud, kuid sealjuures tuleks sarnaseid pandiõigusi omavaid võlausaldajaid kohelda sarnaselt. Eelkõige on põhjendatud lepingulisi tagatise omavate pandipidajate eelistamine (vt käesoleva magistritöö 1.3. peatükki).

Piiritledes sarnaste pandipidajate rühmad moodustavad omaette sarnaste võlausaldajate rühma pandipidajad, kelle pandiõigus on tekkinud lepingu alusel. Riigikohus on aga pidanud põhjendatuks kohelda kohtuliku hüpoteeki omavaid võlausaldajaid sarnaselt lepinguliste pandipidajatega. Selline võlausaldajate piiritlemine ei ole aga õigustatud. Erinevalt hüpoteegist ei ole kohtuliku hüpoteegi puhul poolte vahel sõlmitud tagatiskokkulepet ega kohese sundtäitmise kokkulepet, neid kokkuleppeid asendab tagatise realiseerimise aluseks olev kohtulahend.¹¹⁵ Seega seatakse hüpoteek tehingu alusel ning kohtulik hüpoteek riigivõimu akti ehk kohtulahendi alusel.¹¹⁶ Kuid just sellise lepingulise kokkuleppe erilist kaitsmist on rahvusvaheliselt maksejõuetusmenetlustes vajalikuks ja põhjendatuks peetud. Kuna kohtuliku hüpoteegi puhul puudub lepinguline kokkulepe pandiõiguse tekkimise kohta, mille kaitsmist

¹¹³ Saarma, T, lk 352.

¹¹⁴ RKTKo 3-2-1-87-15, p 14.

¹¹⁵ Kärson, M., Kärson, S, lk 676.

¹¹⁶ Kõve, V, lk 711.

pankrotimenetluses tuleks tunnustada, siis ei saa kohtuliku hüpoteeki omavaid pandipidajaid pidada sarnasteks lepingulist tagatist omavate võlausaldajatega.

Samuti ei saa kohtulikku hüpoteeki pidada võrdseks tavalise hüpoteegiga seetõttu, et kohtuliku hüpoteegiga on tagatud üksnes kohtulahendi alusel tunnustatud nõue. Tegemist on tagatisega, mis on kehtestatud vaidluse lahendamise ajaks kohtumenetluses.¹¹⁷ Seega selleks, et kohtuliku hüpoteegi arvelt oleks võimalik nõue rahuldada, peab olema tehtud selles osas jõustunud kohtulahend. Järelikult ei saa kohtuliku hüpoteeki omavat võlausaldajat üldsegi pidada pankrotimenetluses pandipidajaks juhul kui puudub enne pankroti väljakuulutamist tehtud jõustunud kohtulahend, milles kohus on hageja nõude rahuldanud ning pidanud põhjendatuks nõude rahuldamise tagamiseks kohtuliku hüpoteegi püsijäämist.

Riigikohus on asunud seisukohale, et AÕS § 363 lg-st 2 ei tulene, et kohtulahend, mille täitmiseks on seatud kohtulik hüpoteek peaks olema jõustunud ja seega võib hüpoteegiga olla tagatud ka selline nõue, mille olemasolu ja suurus tehakse kindlaks tulevase kohtulahendiga.¹¹⁸ Pankrotimenetluses tuleb aga nõude olemasolu ja sealhulgas nõude tagatust arvestada pankroti väljakuulutamise seisuga. Seega ei saa kohtuliku hüpoteeki ilma jõustunud kohtulahendita pidada pankrotimenetluses võrdseks tavalise hüpoteegiga. Järelikult ei ole kohtuliku hüpoteeki omav võlausaldaja pankrotimenetluses käsitletav kui pandipidaja kui puudub jõustunud kohtulahend, mis oleks aluseks hagi tagamisena seatud tagatuse realiseerimiseks. Vastupidine tõlgendus ei oleks kooskõlas võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega, sest kui sisuliselt tunnustatud pandiõigust mitteomavat võlausaldajat koheldakse sarnaselt lepinguliste pandipidajatega, siis koheldaks erinevaid võlausaldajaid sarnaselt.

Sarnased võlausaldajad on enne pankrotimenetlust arestipandiõigust ja kohtuliku hüpoteeki omavad võlausaldajad, sest tegemist on sarnastel alustel tekkinud pandiõigustega. Aresti ja kohtuliku hüpoteegi kui hagi tagamise meetmete puhul on pandiõiguse püsijäämine seotud otseselt kohtulahendiga. Ning kuna kohtulikust hüpoteegist tulenev pandiõigus on seotud kohtulahendiga, siis jõustunud kohtulahendita tuleb sellist võlausaldajat pidada pandiga tagamata võlausaldajaks. Seetõttu tuleks kohtuliku hüpoteeki omavaid pandipidajaid kohelda sarnaselt just arestipandiõigust omavate võlausaldajatega ning pandiga tagamata võlausaldajatega.

¹¹⁷ Alekand, A. Täitemenetlusõigus, lk 179.

¹¹⁸ RKTKm 3-2-1-85-16, p 24.

Käesolevas magistritöös eelnevalt analüüsitust tulenevalt on põhjendatud lepingulist pandiõigust omavate võlausaldajate eelistamine, samuti on põhjendatud ja võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega kooskõlas arestipandiõiguse lõppemine pankroti väljakuulutamise järel. Olukorras, kus arest kui hagi tagamise abinõu lõpeb pankroti väljakuulutamise järel ning sarnane kohtu poolt kohaldatav hagi tagatis kohtulik hüpoteek ei lõpe pankroti väljakuulutamise järel ning annab hoopis võlausaldajale eelise pandiõiguse näol, on kahte väga sarnast võlausaldajat koheldud täiesti erinevalt. Maksejõuetusõigus peab aga tagama sarnaste võlausaldajate võrdse kohtlemise.¹¹⁹

Kuivõrd kohtulik hüpoteek ja arest on oma loomuselt sarnased tagatised, siis on selline sarnaseid pandiõigusi omavate võlausaldajate erinev kohtlemine otseselt vastuolus võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega. Selline kohtuliku hüpoteeki omavate võlausaldajate põhjendamatu eelistamine kahjustab teiste lepingulise pandiga tagamata võlausaldajate õigusi ja huve.

Kohtulik hüpoteek ei ole tagatis, mille seadmisel on pooled tehingu sõlmimisel kokku leppinud, seega ei ole põhjendatud liigitada sellist pandipidajat sarnaseks lepingulist pandiõigust omavate võlausaldajatega. Lepinguliste pandipidajate eelistamise peamisteks põhjendusteks on majanduslikule olukorrale kaasaaitamine ja vajadus kaitsta lepinguvabadust. Sellised põhjendused ei kohaldu aga kohtuliku hüpoteeki omavatele võlausaldajatele, järelikult ei saa olla kohtuliku hüpoteegi püsijäämine kooskõlas võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttest tehtava erandi eesmärkidega. Seega ei ole õigustatud eelistada võlausaldajat, kes on oma nõudega enne teisi kohtusse jõudnud pöörduda ning saanud tagatise kohtuliku hüpoteegi näol hagi tagamise abinõuna.

Kohtulik hüpoteek ja arest on mõlemad sarnased hagi tagamise abinõud, kuid nende kahe abinõu puhul erineb hagi tagamise määrase täitmine. Hagi tagamise määras on sundtäitmisele kuuluv täitedokument TMS § 2 lg 1 p 1 tähenduses, kuid alati ei ole tagamise määrase täitmiseks vajalik kohtutäituri sekkumine.¹²⁰ TsMS § 388 lg 3 kohaselt kannab kohtuliku hüpoteegi kinnistusraamatusse või muusse registrisse registripidaja, seega ei ole kinnisasjale kohtuliku hüpoteegi seadmise korral kohtutäituri sekkumine ja täitemenetluse läbiviimine vajalik. Kohtutäituri abi hagi tagamise korral on vajalik TsMS § 389 lg 6 kohaselt vara arestimisel ja TsMS § 388 lg 4 kohaselt juhul, kui seatakse kohtulik hüpoteek laevale või

¹¹⁹ Leroy, A.-M., Grandolini, G, p 7.

¹²⁰ Kärson, M., Kärson, S, lk 544.

õhusõidukile. Hagi tagamise määrase täitmiseks alustab kohtutäitur võlgniku suhtes hagi tagamise määrase kui TMS § 2 lg 1 p 1 kohase täitedokumendi alusel täitemenetlust.¹²¹ Sellises täitemenetluses teostatakse üksnes vara arestimine. TMS § 51 lg 1 sätestab, et täitemenetlus lõpeb pankroti väljakuulutamisega, seega lõpeb ka täitemenetlus, mis on algatatud hagi tagamise määrase alusel.

TMS § 49 lg 1 kohaselt ei vabastata võlgniku vara aresti alt kui täidetakse hagi tagamise määrust. Areste ei lõpetata hagi tagamise määrase täitmisel seetõttu, et hagi tagamise sisu ongi arestimine ning kui arest lõppeks, siis puuduks hagi tagamisel mõte. Pankrotiseaduses on aga aresti lõppemise erisäte, mille kohaselt kõik võlgniku vara suhtes kohaldatud arestid lõpevad. Kahe sätte vahekord ei ole küll otseselt selge, kuid pankrotiseadus kui eriseadus näeb ette aresti lõppemise, seega peaks lõppema ka arestid, mis on kohaldatud hagi tagamise määrase täitmise raames täitemenetluses. Selline järeldus on kooskõlas ka aresti täitemenetluses kehtima jäämise sätte eesmärgiga, kuivõrd arest ei lõppe seetõttu, et hagi on vaja tagada, kuid pankrotimenetluse järel lõpebki üldse hagi tagamisena seatud arest, sest lõppeb ka kohtuvaidlus, seega ei ole aresti püsijäämine pankrotimenetluses vajalik.

Kui kohtlik hüpoteek kinnisasjale peaks pankroti väljakuulutamise tagajärjel jääma kehtima, siis seataks erinevasse olukorda ka erinevat liiki kohtliku hüpoteeki omavad võlausaldajad olenevalt sellest, kas kohtulik hüpoteek on seatud kinnisasjale või laevale või õhusõidukile. Kuna laevale või õhusõidukile seatud kohtuliku hüpoteegi korral tuleb algatada täitemenetlus, siis eelnevalt tulenevalt lõpeks pankrotiväljakuulutamise järel täitemenetlus ja samuti lõppeks täitemenetluses seatud arestid. Ebaselge on, mis saab laevale või õhusõidukile seatud kohtulikust hüpoteegist, kui hagi tagamise täitmiseks algatatud täitemenetlus lõppeb. Kuid igatahes ei toimu kinnisasjale seatud kohtuliku hüpoteegi puhul hagi tagamise määrase täitmist täitemenetluses ja seega seatud kohtulik hüpoteek jääks kehtima. Selline olukord on vastuolus võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega, sest nii koheldakse hagi tagamise käigus kohtuliku hüpoteeki omandanud võlausaldajaid erinevalt, sõltuvalt esemest, millele hüpoteek seati.

Hagi tagamine ei tähenda seda, et kohus on hageja nõude rahuldanud, nõude rahuldamise osas teeb kohus otsuse alles tulevikus, seega ei ole hagi tagamise määrus veel täitedokument hageja varalise või mittevaralise tsiviilnõude täitmiseks.¹²² Eelnevalt tulenevalt võiks kohtuliku

¹²¹ RKKm 3-2-1-86-09, p 12.

¹²² RKTkm 3-2-1-47-03, p 15.

hüpoteegi püsijäämine ja pandipidajale eelisõiguse andmine olla pankrotimenetluses põhjendatud üksnes juhul, kui on juba tehtud jõustunud kohtulahend hageja nõude rahuldamise osas ning kui kohus on otsustanud, et kohtuotsus täidetakse hagi tagamise abinõuga. Sellisel juhul on kohus ka asja sisuliselt arutanud ja pidanud pandiõiguse seadmist ja ulatust põhjendatuks. Kohtuotsusest tulenev nõue ja pandiõigus loetakse PankrS § 103 lg 4 tähenduses kaitsmiseta tunnustatuks.

Kuigi puuduvad rahvusvaheliselt tunnustatud põhimõtted, millest tulenevalt on õigustatud pankrotimenetluses menetluslikul teel saadud pandiõigustele eelisõiguse andmine, võiks selline hagi tagamise teel saadud tagatis jõustunud kohtulahendi olemasolul anda võlausaldajale pankrotimenetluses eelisõiguse oma nõude pandieseme arvelt rahuldatud saada. Kui aga aktsepteeritakse hagi tagamisena seatud kohtuliku hüpoteegi püsijäämist võlgniku pankroti korral, siis tuleks pankrotimenetluses anda pandipidaja eelisstaatus ka sellisele võlausaldajale, kellel on jõustunud kohtulahendist tulenev arestipandiõigus. Kuna pankrotiseadus näeb aga ette aresti lõppemise, siis on kohtuliku hüpoteegi püsijäämine võlgniku pankrotimenetluses võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega vastuolus isegi siis kui pandiõigus tuleneb jõustunud kohtulahendist.

Maksu- ja Tolliamet on esitanud kooskõlastuse maksejõuetusõigus revisjoni lähteülesannete projektile, milles on muuhulgas esitanud ettepaneku, et täitemenetluse raames seatud arestipandiõigus võiks jääda sarnaselt kohtulikule hüpoteegile pankroti väljakuulutamise tagajärjel püsima.¹²³ Sellisel juhul oleks võimalus luua ka arestipandiõigusele eraldi järjekoht. Magistritöö autor on seisukohal, et arestipandiõiguse lõppemine pankroti väljakuulutamise tagajärjel on põhjendatud ja kooskõlas pankrotimenetluse põhimõtetega ning seega ei tuleks arestipandiõigust pidada võrdseks lepinguliste pandiõigustega. Aresti lõppemine pankroti väljakuulutamise tagajärjel on oluline ka seetõttu, et pankrotihaldur saaks arestitud vara käsutada ja müüa ning selle arvelt võlausaldajate nõuded rahuldada. Vastupidiselt Maksu- ja Tolliameti poolt väljapakutule võiks kohtuliku hüpoteeki reguleerida sarnaselt arestipandiõigusele.

Kohtuliku hüpoteegi püsijäämine pankrotimenetluses parandab hagi esitanud võlausaldaja olukorda ning julgustab võlausaldajaid mitte kiirustama pankrotiavalduse esitamisega.¹²⁴ Küll

¹²³ Ermel, T., Ojasalu, K. (koost). Maksu- ja Tolliamet. Maksejõuetusõiguse revisjoni lähteülesande projekti kooskõlastamine. – <https://adr.rik.ee/jm/dokument/4641458> (06.04.2020).

¹²⁴ Manavald, P. Maksejõuetusõigusliku regulatsiooni valikuvõimaluste majanduslik põhjendamine, lk 148.

aga ei ole pankrotimenetluse põhimõtetest tulenevalt vajadus eriliselt kaitsta neid võlausaldajaid, kes on oma nõudega võlgniku vastu kohtusse pöördunud. Samuti ei ole pankrotiavalduse esitamisega viivitamine kindlasti kõikide võlausaldajate huvides, sest pankroti väljakuulutamise järel lõppeb võlausaldajate võidujooks nõude rahuldamise nimel ning seatakse võrdseks kõik pankrotivõlgniku võlausaldajad. Seega ei ole tegemist põhjendustega, millele tuginedes oleks kohtuliku hüpoteegi kui pandiõiguse eelistamine pankrotimenetluses põhjendatud.

Kohtulik hüpoteek on oma olemuselt arestipandiõigusega samatähenduslik, seega võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõtte kohaselt peaks pankroti väljakuulutamise järel lõppema sarnaselt arestile ka kohtulik hüpoteek. Järelikult on kehtiv regulatsioon vastuolus võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega. Samale järeldusele on jõutud ka maksejõuetusmenetluse revisjoni käigus koostatud analüüsis.¹²⁵ Laialdane pandiõiguste tunnustamine pankrotimenetluses kahjustab pandiga tagamata nõuetega võlausaldajate huve ning samuti seab ohu alla maksejõuetusmenetluse efektiivsuse ja algatamise üldiselt, kuivõrd see võib kaasa tuua olukorra, kus puudub piisav vara menetluskulude kandmiseks.¹²⁶ Seega peab pandiõiguste püsijäämine pankrotimenetluses olema mõjuvalt põhjendatud ning kohtuliku hüpoteegi osas sellised põhjendused, mis õigustaks pandiõiguse püsijäämist pantija pankroti väljakuulutamise järel, puuduvad.

Pandipidaja peaks seadusest tulenevalt üheselt mõistma pandiõiguse positsiooni pankrotimenetluses, et siis sellest enne võlgniku maksejõuetuks muutumist lähtuda. Käesoleval juhul on aga kohtuliku hüpoteeki puudutav regulatsioon seaduse ja kohtupraktika kohaselt vastuoluline ning pandipidaja õiguslik positsioon pankrotimenetluses ei ole seadusest tulenevalt selge. Sellegipoolest ei ole pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise eelnõu kohaselt plaanis pankrotiseaduses kohtuliku hüpoteeki puudutava regulatsiooni täpsustamist.

¹²⁵ Agarmaa, M, lk 82.

¹²⁶ Wessels, B., Madaus, S., Boon, G-J. (ed.), p 244.

KOKKUVÕTE

Magistritöö eesmärgiks oli selgitada välja, kas enne pankroti väljakuulutamist pankrotivõlgniku varale seatud arestipandiõiguse ja kohtuliku hüpoteegi püsijäämine võlgniku pankrotimenetluses on kooskõlas pankrotimenetluse põhimõtetega.

Magistritöö eesmärgist tulenevalt otsiti töös vastust järgmistele uurimisküsimustele: 1) milline on tasakaal pandipidaja eelisõiguse ja pankrotimenetluse põhimõtete vahel; 2) kas täitemenetluse jätkumisel arestipandiõiguse püsijäämine ja kohtuliku hüpoteegi püsijäämine võlgniku pankrotimenetluses on õigustatud ning kooskõlas võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega; 3) kas arestipandiõigust ja kohtulikku hüpoteeki omavate võlausaldajate erinev kohtlemine pankrotimenetluses on põhjendatud.

Töö esimeses peatükis jõuti järeldusele, et pandiõiguse pankrotimenetluses eelistamise puhul on tegemist pankrotimenetluse peamistest põhimõtetest, milleks on võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõte ning kollektiivsuse põhimõte, olulise erandi tegemisega. Selleks, et teha kindlaks võlgniku varale enne pankroti väljakuulutamist seatud pandiõiguse pankrotimenetluses püsijäämise põhjendatus, tuleb pandiõiguse püsijäämise vajadust vaadelda just kollektiivsuse ja võlausaldajate võrdse kohtlemise kontekstis. Kuna pandiõiguse püsijäämine pankrotimenetluses peab olema pankrotimenetluse põhimõtetest tulenevalt põhjendatud, siis ei võimaldata pankroti järel kõikide pandiõiguste omajatel saada oma nõue rahuldatud pandieseme arvelt enne teiste võlausaldajate nõuete rahuldamist. Eelkõige on aktsepteeritud lepingulist pandiõigust omavate võlausaldajate eelistamist teistele tagamata nõuetega pankrotivõlausaldajatele. Lepingulise pandiõiguse seadmise kokkuleppe erilise kaitse vajadust põhjendab lepinguvabaduse põhimõte ning vajadus soodustada krediidi andmist ja seeläbi üldist majanduse arengut.

Teises peatükis jõuti järeldusele, et arestipandiõigus on tagatis, mis peab alluma võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttele ning pankroti väljakuulutamise järel on põhjendatud nii sellise aresti lõppemine, mis on seatud kohtu poolt hagi tagamise abinõuna kui ka sellise arestipandiõiguse lõppemine, mis on tekkinud kohtutäituri poolt täitemenetluse raames võlgniku varale sissenõude pööramise tulemusena. Aresti puhul puudub lepinguline kokkulepe, mille eriline kaitse pankrotimenetluses oleks vajalik ja seega tuleb võlgniku pankroti väljakuulutamise järel arestipandiõigust omav võlausaldaja seada võrdseks teiste tagamata

nõuetega pankrotivõlausaldajatega. Samuti puuduvad muud õigustused, millele tuginedes võiks laialdast arestipandiõiguse püsijäämist pankrotimenetluses aktsepteerida.

Arestipandiõiguse püsijäämine on aga õigustatud ja võlausaldajate huvides üksikutel juhtudel olukorras, kus pankroti väljakuulutamise järel jääb kehtima võlgniku varale täitemenetluse raames seatud arest. Arestipandiõiguse lõppemise reeglist erandi tegemist saab pidada põhjendatuks üksnes siis, kui pandiõigus jääb püsima selleks, et kohtutäitur saaks lõpuni viia juba alustatud toimingud, mis on seotud pankrotivara müügiga, ning kui täitemenetluse jätkamine hoiaks ära menetlustoimingute dubleerimise pankrotimenetluses.

Kuna aresti pankroti väljakuulutamise järel püsijäämise põhjenduseks on vajadus läbi viia pankrotivara müük täitemenetluses, siis peab täitemenetluse jätkamine olema kooskõlas pankrotiõiguse põhimõtetega. Täitemenetluse jätkamine on formaalselt pankroti väljakuulutamise järel võimalik ning kahe menetluse samaaegne läbiviimine ei kahjustaks võlausaldajate üldisi huve, sest mõlemas menetluses toimub vara müük sarnastel alustel ning ka täitemenetluses vara müügist laekunud summad arvatakse pankrotivarasse. Seega ei mõjuta arestipandiõiguse püsijäämine ja täitemenetluse jätkamine kollektiivse pankrotimenetluse läbiviimist, sest arestipandiõigus jääks püsima üksnes vara müügi eesmärgil ning võlausaldajate nõuete rahuldamine toimuks ikka pankrotimenetluse raames.

Pankrotimenetluse ja täitemenetluse üheaegse läbiviimise korral täidaks kohtutäitur pankrotihaldurile seadusega pandud ülesandeid ning täitemenetluse läbiviimisega kaasnevad kulud kvalifitseeruks sel juhul pankrotimenetluse kulude hulka. Kui nii pankrotihalduri kui ka kohtutäituri töötasu arvestus toimub tehtud töö alusel, on võimalik täitemenetluse jätkamine pankroti väljakuulutamise järel ilma, et menetluskulusid tuleks kanda mitmekordselt. Küll aga võib täitemenetluse ja pankrotimenetluse samaaegse läbiviimise tulemusena pankrotivõlausaldajate nõude rahuldamise määr väheneda, kuna kohtutäitur peab sisse nõutud summadest kinni nii kohtutäituri menetluse alustamise tasu, põhitasu kui ka tehtud täitetoimingute lisatasud. Selline kohtutäituri tasu maksmise viis toob kaasa kohtutäituri kui pankrotivõlausaldaja eelistamise teistele võlausaldajatele ning selline eelistamine ei ole põhjendatud. Pankrotimenetluses on pandieseme arvelt põhjendatud kanda üksnes lisatasu enampakkumise korraldamise ja läbiviimise eest, sest sellised kulutused kaasnevad vara müügi ehk pankrotimenetluse ülesannete täitmisega, ülejäänud osas tuleb kohtutäituri nõuded rahuldada pankrotimenetluses teiste tagamata nõuetega võlausaldajatega samas järgus. Enne teiste pandiga tagamata võlausaldajate nõuete rahuldamist kõikide täitemenetluse läbiviimisega

kaasnenud kohtutäituri tasude maksmine on vastuolus võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega.

Üksikutel juhtudel kohtu diskretsiooni alusel pankroti väljakuulutamise järel arestipandiõiguse püsijäämisega seatakse arestipandiõigust omavad võlausaldajad pankroti väljakuulutamise järel erinevasse olukorda. Jätkates täitemenetlust, mis on algatatud lepingulise pandipidaja avalduse alusel, ei seataks teisi võlausaldajaid halvemasse olukorda, sest pandiga tagamata võlausaldajate seisukohast ei oma tähendust, kas pandipidaja saab oma nõude rahuldatud pankrotimenetluses või läbi täitemenetluse. Täitemenetluse jätkamise eesmärgist lähtuvalt tuleb aga arestipandiõigust omav võlausaldaja, kellel puudub lepinguline pandiõigus, pidada pankrotimenetluses endiselt pandiga tagamata võlausaldajaks. Võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega oleks otseselt vastuolus olukord, kus täitemenetluse jätkudes peetakse ka lepingulise pandiõigusega tagamata võlausaldajat pandipidajaks seetõttu, et ta on esitanud oma nõude täitmiseks kohtutäiturile. Selliste võlausaldajate eelistamine pankrotimenetluses oleks vastuolus ka kollektiivsuse põhimõttega. Seega on arestipandiõiguste valikuline püsijäämine pankrotimenetluse järel koosõlas võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega üksnes sellisel juhul kui arestipandiõigus jääb püsima üksnes täitemenetluse jätkamise eesmärgil ning kui arestipandiõigust omavat võlausaldajat, kellel puudub lisaks lepinguline pandiõigus, kvalifitseeritakse pankrotimenetluses endiselt kui pandiga tagamata võlausaldajat.

Kokkuvõtlikult on täitemenetluse jätkamise eesmärgil arestipandiõiguse püsijäämine koosõlas võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega juhul kui pandieseme müügist saadu arvelt arvestatakse enne summa pankrotivarasse arvamist maha üksnes kohtutäituri lisatasu enampakkumise korraldamise ja läbiviimise eest ning kui arestipandiõiguse püsijäämine ei annaks lepingulist pandiõigust mitteomavale võlausaldajale pankrotimenetluses eelisõigust saada oma nõue rahuldatud pandieseme arvelt enne teiste tagamata võlausaldajate nõuete rahuldamist.

Eelnevast tulenevalt esitatakse pankrotiseaduse muudatusettepanek, mille kohaselt peaks õigusselguse eesmärgil pankrotiseaduses sätestama, et pankroti väljakuulutamise järel võlgniku varale seatud aresti püsijäämise korral ei anna arestipandiõigus võlausaldajale pankrotimenetluses õigust saada oma nõue rahuldatud pandieseme arvelt juhul, kui võlausaldajal puudub täitemenetluses sisse nõutud nõuet tagav lepinguline pandiõigus. Samuti tuleks pankroti väljakuulutamise järel täitemenetluse jätkamisel kehtestada kohtutäituri tasu

maha arvamise piirang selliselt, et pankrotivara müügist saadu arvelt võib enne raha pankrotihaldurile edastamist maha arvata üksnes lisatasu enampakkumise korraldamise ja läbiviimise eest, ülejäänud osas peab kohtutäituri tasu rahuldamine toimuma pankrotimenetluses üldises korras.

Magistritöö kolmandas peatükis leiti, et hoolimata sellest, et pankrotimenetluse põhimõtete kohaselt peaks eelisõiguse pandieseme arvelt oma nõude rahuldamisele andma üksnes lepinguline pandiõigus, on Eesti pankrotimenetluses peetud lepingulise hüpoteegiga võrdseks tagatiseks ka kohtuliku hüpoteeki. Riigikohtu tõlgenduse kohaselt jääb pankrotimenetluses püsima ka selline kohtulik hüpoteek, mis on võlgniku varale seatud hagi tagamise abinõuna kohtuasjas, mis on pankroti väljakuulutamise ajal pooleli ja lõppeb pankroti väljakuulutamise tõttu ning hagi tagamist ei tule kostja pankroti väljakuulutamise järel tühistada. Selline Riigikohtu tõlgendus kohtuliku hüpoteegi püsijäämise osas pankroti väljakuulutamise järel on vastuolus TsMS §-ga 386 lg 4 ja võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega.

Hagi tagamise käigus kohaldatud tagatise püsijäämine pankrotimenetluses ei ole kooskõlas hagi tagamise eesmärgiga, kuivõrd pankroti väljakuulutamise järel kaob võlausaldajal risk, et võlausaldaja rahalise nõude täitmist võiks raskeneda võlgnik oma pahatahtliku tegevuse tõttu. Hagi tagamisena seatud tagatise püsijäämine pankrotimenetluses ei ole põhjendatud ka seetõttu, et kuigi vaidlus nõude rahuldamise üle jätkub pankrotimenetluses, siis erineb pankrotimenetlus oluliselt tsiviilkohtumenetlusest. Muuhulgas ei näe nõude tunnustamise kord pankrotiseaduses ei ette võimalusi esialgselt tagamata nõude tagamiseks nii nagu tsiviilkohtumenetluses. Seetõttu ei saa hagi tagamise regulatsiooni analoogia korras pankrotimenetluses kohaldada. Pankrotimenetlust alghetades tuleb tühistada sellised menetluslikult saadud tagatised, mis võlausaldaja on enne pankrotimenetlust mõnes muus menetluses saanud, vastasel juhul oleks selliste tagatiste eelistamine pankrotimenetluse kollektiivsuse põhimõttega vastuolus.

Riigikohus on pidanud hagi tagamise määruse alusel kohaldatud kohtulikku hüpoteeki kohtulahendiga tunnustatud pandiõiguseks, mida tuleb pankrotimenetluses pidada kaitsmiseta tunnustatuks ka olukorras, kus puudub asjas tehtud jõustunud kohtulahend. Selline tõlgendus ei ole aga õige, sest hagi tagamise avalduse rahuldamine ja kohtuliku hüpoteegi seadmine ei tähenda veel seda, et võlausaldaja nõue oleks õige ning tuleks hagimenetluses rahuldada. Seega ei ole kohtulik hüpoteek kindel tagatis, kuivõrd see, kas hagejal üldse tekib õigus oma nõude rahuldamisele kohtuliku hüpoteegiga tagatud kinnistu arvelt, sõltub kohtumenetluses tehtud

otsusest. Pankrotimenetluses tuleb nõude olemasolu ja sealhulgas nõude tagatust arvestada pankroti väljakuulutamise seisuga. Järelikult ei saa kohtuliku hüpoteeki omavat võlausaldajat üldsegi pidada pankrotimenetluses pandipidajaks juhul kui puudub jõustunud kohtulahend, milles kohus on hageja nõude rahuldanud ning pidanud põhjendatuks nõude rahuldamise tagamiseks kohtuliku hüpoteegi püsimajäämist.

Olenemata sellest, et puudub üheselt mõistetav selgus, kas pankroti väljakuulutamise järel võlgniku varale seatud kohtulik hüpoteek jääb püsima ka võlgniku pankroti korral või lõppeb see sarnaselt nagu arestipandiõigus, jääb Riigikohtu tõlgenduse kohaselt kohtulik hüpoteek võlgniku pankroti väljakuulutamise järel siiski püsima ning kohtuliku hüpoteeki omavad võlausaldajad saavad esitada pankrotimenetluses oma nõude kui pandiga tagatud nõude. Kohtuliku hüpoteegi kui menetluslikul teel saadud tagatise pankrotimenetluses püsimajäämine ja sellest tulenevalt võlausaldajale eelisõiguse andmine on vastuolus võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega.

Magistritöös jõuti järeldusele, et kohtuliku hüpoteeki ja arestipandiõigust omavaid võlausaldajaid koheldakse pantija pankroti väljakuulutamise järel erinevalt ning selline võlausaldajate erinev kohtlemine on vastuolus võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega. Oma olemuselt sarnaneb kohtulik hüpoteek rohkem arestipandiõigusele kui tavalisele hüpoteegile ning pankrotimenetluses tuleb tagada arestipandiõigust ja kohtulikku hüpoteeki omavate võlausaldajate ühesugune kohtlemine. Pankroti väljakuulutamise järel tuleb kõrvaldada menetluslikult saadud eelised nagu kohtu poolt seatud hagi tagamise abinõud ja täitemenetluses seatud pandiõigused, kuivõrd tegemist on tagatistega, mille puhul puudub lepinguline kokkulepe pandiõiguse tekkimise kohta, mille erilist kaitsmist pankrotimenetluses tuleks tunnustada, ka üldise majanduse arengu seisukohast ei ole selliste tagatiste eriline kaitse vajalik. Olukorras, kus arest kui hagi tagamise abinõu lõpeb pankroti väljakuulutamise järel ning teine hagi tagatis, kohtulik hüpoteek, ei lõpe pankroti väljakuulutamise järel vaid annab hoopis võlausaldajale eelise pandiõiguse näol, on kahte väga sarnast võlausaldajat koheldud täiesti erinevalt. Selline sarnaseid pandiõigusi omavate võlausaldajate erinev kohtlemine on otseselt vastuolus võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega.

Magistritöös esitatud seisukohtadele tuginedes esitatakse pankrotiseaduse muudatusettepanek, mille kohaselt tuleks pankrotiseaduses ette näha aresti lõppemise kõrval ka säte, mille kohaselt lõppeb pankroti väljakuulutamise eelne pankroti väljakuulutamist võlgniku varale seatud kohtulik hüpoteek.

Kokkuvõtlikult jõuti magistritöö tulemusena seisukohale, et enne pankroti väljakuulutamist pankrotivõlgniku varale seatud arestipandiõiguse püsijäämine on kooskõlas võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega üksnes juhul, kui arestipandiõigus jääb püsima täitemenetluse jätkamise eesmärgil ning ei anna lepingulist pandiõigust mitteomavale võlausaldajale pankrotimenetluses eelisstaatust ning kohtuliku hüpoteegi püsijäämine pooleli oleva kohtumenetluse lõppemise korral kostja pankroti väljakuulutamise tõttu on vastuolus võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega. Pankrotimenetluses tuleb tagada sarnaste võlausaldajate ühesugune kohtlemine, seega peab enne võlgniku pankroti väljakuulutamist arestipandiõigust ja kohtuliku hüpoteeki omavaid võlausaldajaid kohtlema ühesuguselt. Kuna pankrotimenetluses tuleb tagada võlausaldajate võrdne kohtlemine ning käesoleva magistritöö tulemusena jõuti järeldusele, et kehtiv pankrotiseadus ja ka pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise eelnõus planeeritavad seadusemuudatused on osaliselt vastuolus pankrotimenetluse põhimõtetega, siis saab töö tulemusi rakendada seadusemuudatuste tegemise üle otsustamisel.

PRESERVATION OF A RIGHT OF SECURITY ESTABLISHED WITH REGARD TO THE DEBTOR'S ASSETS IN BANKRUPTCY PROCEEDINGS BEFORE DECLARING THEM BANKRUPT

Abstract

Right of security is a commonly used security which gives to the pledgee the right to satisfy their claim from the pledged object. Preferential treatment of a creditor with a right of security has been consistently deemed necessary and justified in Estonian bankruptcy proceedings. All rights of security established with regard to the debtor's assets will not, however, remain valid or grant a preferential right after the debtor has been declared bankrupt. Preferring a right of security constitutes a significant exception from the main principles of bankruptcy proceedings and such an exception must be appropriately justified.

Pursuant to section 45 of the Bankruptcy Act, seizure applied with regard to a debtor's assets terminates with the declaration of bankruptcy. The right of security upon seizure is the right of security which may arise for a creditor as a measure for securing the action established by the court before bankruptcy proceedings or as a result of seizure of the assets by the bailiff in execution proceedings. After declaring the debtor bankrupt, however, a right of security upon seizure established with regard to the bankrupt's assets before will not grant a preferential right over other creditors in bankruptcy proceedings. Termination of the seizure may, however, be necessary to complete the execution proceedings initiated before the declaration of bankruptcy.

As in the case of seizure, the court may establish a judicial mortgage with regard to the immovable property owned by the defendant to secure the action. The Bankruptcy Act clearly establishes the termination of seizure with the declaration of the debtor's bankruptcy, but the law does not separately regulate the impact of the declaration of bankruptcy on judicial mortgages. As seizure and judicial mortgage are both measures for securing an action, similar creditors have been treated differently in the Bankruptcy Act. Legislation also does not directly clarify the preservation of a judicial mortgage in the case of terminating ongoing court proceedings due to the declaration of the defendant's bankruptcy.

Based on the above, the aim of this master's thesis is to determine whether the preservation of the right of security upon seizure and judicial mortgage established with regard to the debtor's

assets before the declaration of bankruptcy are compliant with the principles of bankruptcy proceedings.

Based on the aim of the master's thesis, the thesis seeks answers to the following research questions: 1) which principles of bankruptcy proceedings apply to the rights of security? 2) is the preservation of a right of security upon seizure and a judicial mortgage in bankruptcy proceedings against the debtor justified and compliant with the principle of equal treatment of creditors? 3) is the different treatment of the creditors with a right of security upon seizure and with a judicial mortgage in bankruptcy proceedings justified?

The data collection method was primarily used to achieve the aim of the master's thesis as a result of which relevant legal literature and the practice of the Supreme Court were studied. Comparative analysis was used to determine the compliance of the Bankruptcy Act with the principle of equal treatment of creditors. Comparative analysis was used to compare the purposes of the provisions of different acts of law, to compare the peculiarities of bankruptcy proceedings, and to compare different rights of security. The teleological method was also used in the thesis, which mainly took the form of substantiation of the provisions of the Bankruptcy Act, the Code of Enforcement Procedure, and the Code of Civil Procedure through legal literature.

In order to answer the research questions, the thesis was divided into three chapters. The first part of the thesis introduces the main principles of bankruptcy proceedings and the connection thereof with the preservation of rights of security and the general preferential right of the creditor in bankruptcy proceedings. It provides an overview of the principles of bankruptcy proceedings related to the right of security, which can be used to determine the justification of the right of security in bankruptcy proceedings. From the perspective of preservation of the right of security, the principle of equal treatment of creditors and the principle of collectivity are relevant.

The second chapter analyses the issues concerning the preservation of the right of security upon seizure and covers the problems arising from concurrent conducting of bankruptcy proceedings and execution proceedings. It provides an overview of the possibility of preservation of the right of security upon seizure for the purposes of continuation of the execution proceedings. Upon declaring the debtor bankrupt, both the right of security upon seizure established as a measure to secure the action by the court, as well as the right of security upon seizure arising

from making a claim for payment from the debtor's assets by the bailiff in execution proceedings will be terminated. Thus, the right of security upon seizure is a security which must be submitted to the rule of equal treatment of creditors as a result of declaration of bankruptcy. As the right of security upon seizure has not arisen at the moment of completion of a transaction based on an agreement between the parties, but later in a situation in which the creditor has commenced the collection of the claim, it is a security gained in a procedural manner. In the case of seizure, there is no contractual agreement, the protection of which in bankruptcy proceedings would be justified and, after declaring the debtor bankrupt, the creditor with a right of security upon seizure must be treated equally with other creditors in the bankruptcy proceedings with no secured claims.

As the seizures established with regard to the debtor's assets are terminated after declaring the debtor bankrupt, such termination of the right of security also has an impact on any execution proceedings initiated against the debtor. Termination of a seizure established with regard to the debtor's assets in execution proceedings is, however, not always feasible or in the best interests of the creditors. In order to continue the execution proceedings and allow the bailiff to sell the assets, the seizures established with regard to the debtor's assets should be preserved after the declaration of bankruptcy. The Draft Act amending the Bankruptcy Act and other legislative acts proposes the preservation of the right of security upon seizure for the purposes of completion of execution proceedings. As the reason for preserving the seizure is the need to sell the bankruptcy estate in execution proceedings, continuation of the execution proceedings must comply with the principles of bankruptcy law.

While there are several substantial differences between bankruptcy and execution proceedings, the regulation concerning the sale of assets is largely the same. Thus, the procedure of selling the assets does not prevent concurrent conducting of the two proceedings and continuation of the execution proceedings to sell the bankruptcy estate to avoid damaging the creditor's interests. In the event of concurrent conducting of bankruptcy proceedings and execution proceedings, the bailiff would fulfil the duties assigned to the trustee in bankruptcy by the law, i.e. the costs accompanying conducting of the execution proceedings would qualify as the costs of the bankruptcy proceedings in this case. In a situation where the remuneration of the trustee in bankruptcy as well as the bailiff are calculated based on the work done, the execution proceedings can continue after the declaration of bankruptcy without a need to cover the procedural expenses several times. Thus, preservation of the right of security upon seizure after

declaring the debtor bankrupt is formally possible and concurrent conducting of two proceedings would not damage the creditors' general interests.

Preservation of the right of security upon seizure also raises questions concerning the classification of such creditors in bankruptcy proceedings. Without continuing the execution proceedings, a creditor with no contractual right of security could be qualified as a creditor who is not secured by a pledge, as the right of security upon seizure will be terminated after the declaration of bankruptcy. Such termination of the right of security upon seizure is correct and compliant with the principles of bankruptcy proceedings. Thus, such creditors should also be treated as creditors who are not secured by a pledge in bankruptcy proceedings in a situation in which a claim that is not secured by a contractual right of security in execution proceedings and the execution proceedings are continued after the declaration of bankruptcy. Continuing execution proceedings which have been initiated based on a petition of a contractual pledgee would not place other creditors in a less favourable situation. As the right of security upon seizure will remain in force for the purposes of continuation of the execution proceedings, the creditor with the right of security upon seizure must be treated as a creditor who is not secured with a pledge in the bankruptcy proceedings based on this purpose. The situation in which a creditor who is not secured by a contractual right of security would also be treated as a pledgee in the case of continuation of the execution proceedings because they have submitted their claim to the bailiff for execution would be directly in conflict with the principle of equal treatment of creditors.

If the execution proceedings are only continued to conduct an auction and sell the assets and the bailiff's remuneration is paid and expenses are covered fairly and preservation of the right of security upon seizure would only have a meaning within the execution proceedings, the completion of the execution proceedings would serve the interests of the creditors and fulfil its purpose. In this case, preservation of the seizure established in the execution proceedings after declaration of bankruptcy would be compliant with the principle of equal treatment.

The third part of the master's thesis studies the prerequisites for and the consequences of preservation of a judicial mortgage in bankruptcy proceedings. This provides an overview of the compliance of preservation of a judicial mortgage with the principle of equal treatment of creditors. Irrespective of the fact that only a contractual right of security should grant a preferential right to satisfaction of one's claim from the pledged object, a judicial mortgage has also been deemed an equal security with a contractual mortgage in bankruptcy proceedings. By

nature, a judicial mortgage is more like a right of security upon seizure than a regular mortgage. Pursuant to the legislation in force, a seizure established with regard of a bankrupt's assets is terminated upon the declaration of bankruptcy, while a creditor with a judicial mortgage may still exercise their rights with regard to the debtor's assets after the declaration of bankruptcy.

If there is a court action ongoing in which there is a material claim filed against the bankrupt and no decision has yet been made regarding the declaration of the debtor bankrupt, the court will reject the claim filed against the debtor in the judicial proceedings after declaring the debtor bankrupt. If an action is rejected, the court will cancel the securing of an action by an order in judicial proceedings pursuant to subsection 386 (4) of the Code of Civil Procedure. Based on the interpretation of the Supreme Court, rejection of an action in the case of declaration of bankruptcy is not accompanied by cancellation of the securing of the action or deletion of a judicial mortgage; therefore, a creditor with a judicial mortgage can be treated as a pledgee in bankruptcy proceedings. The interpretation of the Supreme Court concerning the preservation of a judicial mortgage after the declaration of bankruptcy does not clearly arise from the law and is directly in conflict with subsection 386 (4) of the Code of Civil Procedure and the principle of equal treatment of creditors.

Preservation of a security in bankruptcy proceedings applied in the course of securing an action is not compliant with the purpose of securing an action, as the creditor's risk that the debtor could make the satisfaction of the creditor's financial claim more difficult as a result of acting in bad faith will be eliminated after the declaration of bankruptcy. Thus, based on the purpose of securing an action, a judicial mortgage should be terminated after the declaration of bankruptcy. Determining whether or not to satisfy a creditor's claim is also significantly different in civil proceedings and bankruptcy proceedings – thereat, the procedure for acceptance of a claim laid down with the Bankruptcy Act does not establish possibilities for securing a creditor's claim which is not contractually secured in the form of securing a claim in the same way as in civil proceedings. Thus, the regulation of securing an action cannot be applied in bankruptcy proceedings as an analogy. Therefore, the securities which have been gained by the creditor in other proceedings before the bankruptcy proceedings should be cancelled as the bankruptcy proceedings continue. A creditor gaining a preferential right for satisfaction of their claim in the form of a right of security solely because they have filed a claim against the debtor with the court before the beginning of the bankruptcy proceedings and have obtained a judicial mortgage on the debtor's assets as a measure for securing the action would be in conflict with the principle of collectivity.

Despite the fact that there is no unambiguous clarity on whether a judicial mortgage established with regard to the debtor's assets will be preserved after the declaration of bankruptcy in the event of the debtor's bankruptcy or be terminated like the right of security upon seizure, based on the interpretation of the Supreme Court, a judicial mortgage will be preserved after declaring the debtor bankrupt and the creditors with a judicial mortgage can file their claims in bankruptcy proceedings as claims secured by a pledge. Preserving the judicial mortgage and thereby granting a preferential right to the creditor are in conflict with the principle of equal treatment of creditors.

After the declaration of bankruptcy, elimination of any preferential rights gained in proceedings, such as measures for securing an action established by the court and rights of security established in execution proceedings, is justified, as these are securities which the parties have not contractually agreed on but which have arisen in the course of proceedings where the creditor has commenced the collection of their claim. As there is no contractual agreement concerning the formation of a right of security in the case of a judicial mortgage, protection of which should be accepted in bankruptcy proceedings, the pledgees with judicial mortgages cannot be deemed similar with the creditors with contractual securities. A judicial mortgage cannot be deemed equal with a regular mortgage either, as a judicial mortgage only secures a claim accepted based on a judicial decision. In bankruptcy proceedings, the existence of a claim, including whether or not the claim is secured, must be calculated as at the time of declaration of bankruptcy. Therefore, a creditor with a judicial mortgage cannot be deemed a pledgee in bankruptcy proceedings at all, unless there is a valid judicial decision which was passed before the declaration of bankruptcy in which the court has satisfied the plaintiff's claim and deemed the preservation of the judicial mortgage justified to secure the satisfaction of the claim.

The creditors who have a right of security upon seizure or a judicial mortgage before the bankruptcy proceedings are similar creditors as their rights of security have arisen on similar grounds. In the case of a seizure or a judicial mortgage as measures for securing an action, preservation of the right of security is directly related to a judicial decision and without a valid judicial decision, the creditor must be deemed a creditor who is not secured by a pledge. Therefore, the pledgees with a judicial mortgage should be treated similarly to the creditors with a right of security upon seizure and the creditors who are not secured by a pledge. In a situation in which a seizure as a measure for securing an action is terminated after the

declaration of bankruptcy and another security of an action, a judicial mortgage, is not terminated after the declaration of bankruptcy, but will grant a preferential right to the creditor in the form of a right of security, two very similar creditors have been treated completely differently. Such different treatment of creditors with similar rights of security is directly in conflict with the principle of equal treatment of creditors.

Even though there are no internationally acknowledged principles based on which preferring the rights of security gained in bankruptcy proceedings would be justified, such security gained by securing an action could grant a preferential right to the creditor in bankruptcy proceedings if there was a valid judicial decision. However, if the preservation of a judicial mortgage established to secure an action in the event of the debtor's bankruptcy is accepted, the creditors who have a right of security upon seizure based on a valid judicial decision should also be deemed preferred pledgees in bankruptcy proceedings. As the Bankruptcy Act establishes the termination of the seizure, however, preservation of a judicial mortgage in the debtor's bankruptcy proceedings is in conflict with the principle of equal treatment of creditors even if the right of security arises from a valid judicial decision. Therefore, there are no reasons concerning a judicial mortgage which would justify the preservation of the right of security after declaring the pledgor bankrupt.

KASUTATUD ALLIKAD

Kasutatud kirjandus

1. Alekand, A. Proportsionaalsuse printsiip põhiõiguste riive mõõdupuuna täitemenetluses. Doktoritöö. Tartu: Tartu Ülikooli õigusteaduskond 2009.
2. Alekand, A. Täitemenetlusõigus. Tallinn: Juura 2017.
3. Finch, V. Security, Insolvency and Risk: Who Pays the Price? – The Modern Law Review 1999, Vol. 62, No 5.
4. Fletcher, I. F. Insolvency in Private International Law: National and International Approaches. Oxford: Clarendon Press, 1999.
5. Foerste, U. Pankrotiõigus. Tallinn: Juura 2018.
6. Jackson, T. H. Avoiding Powers in Bankruptcy. – Stanford Law Review, Volume 36, No. 3.
7. Kerstna-Vaks, K. Kohtulik järelevalve ja selle seos pankrotimenetluse eesmärkidega. – Juridica IX/2005.
8. Kõve, V. jt (koost). Tsiviilkohtumenetluse seadustik II. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2017.
9. Manavald, P. Maksejõuetusõigusliku regulatsiooni valikuvõimaluste majanduslik põhjendamine. Dissertation. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2011.
10. Manavald, P. Pilk Eesti maksejõuetusõigusele läbi õigusökoonoomika prisma. – Juridica VI/2008.
11. McCormack, G. Secured Credit under English and American Law. New York: Cambridge University Press 2004.
12. Nadelmann, K.H. Concurrent Bankruptcies and Creditor Equality in the Americas. – Journal of the National Association of Referees in Bankruptcy 1948, Vol. 22, No. 2.
13. Niklus, I., Püümann, H., Vaske, V., Volens, U. Pankrotiseaduse muudatusettepanekute põhiseaduspärasuse analüüs. Tallinn: 2019.
14. Pärna, P. Asjaõigusseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2004.
15. Pärsimägi, A. Muutuv tsiviilkohtumenetlus: menetlustoimingud ja -tähtajad, vastuväide kohtu tegevusele, hagi tagamine. – Juridica VII/2009.
16. Saarma, T. Pankrotimenetluse põhimõtted. – Juridica VI/2008.
17. Tiivel, R.. Asjaõigus. Tallinn: Juura 2007.
18. Tolstov, L. Hüpoteegiga tagatud nõude rahuldamine. – Juridica V/2000.

19. Varul, P. jt (koost). Asjaõigusseadus II. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2014.
20. Varul, P. Maksejõuetusõiguse areng Eestis. – Juridica IV/2013.
21. Varul, P. Nõuetest pankrotimenetluses. – Juridica II/2004.
22. Varul, P. On the Development of Bankruptcy Law in Estonia. – Juridica International 1999.
23. Varul, P. Selgitavaid märkusi pankrotiseadusele. – Juridica I/1994.

Kohtupraktika

24. RKKKm 3-1-1-68-16.
25. RKTKm 3-2-1-14-10.
26. RKTKm 3-2-1-38-08.
27. RKTKm 3-2-1-39-12.
28. RKTKm 3-2-1-47-03.
29. RKTKm 3-2-1-85-16.
30. RKTKm 3-2-1-86-09.
31. RKTKm 3-2-1-116-09.
32. RKTKm 3-2-1-158-10.
33. RKTKo 3-2-1-28-14.
34. RKTKo 3-2-1-87-15.
35. RKTKo 3-2-1-143-10.
36. RKTKo 3-2-1-149-13.
37. RKTKo 3-2-1-184-14.

Normatiivaktid

38. Insolvenzordnung vom 5. Oktober 1994 (BGBl. I S. 2866). – <http://www.gesetze-im-internet.de/inso/BJNR286600994.html> (24.04.2020).
39. Kohtutäiturimäärustik. JMm 15.12.2009 nr 42. – RT I, 07.02.2020, 6.
40. Kohtutäituri seadus. – RT I, 29.06.2018, 21.
41. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 20.12.2019, 8.
42. Pankrotiseadus. – RT I 2003, 17, 95; RT I, 19.03.2019, 26.
43. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I, 19.03.2019, 23.

44. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja täitemenetluse seadustiku rakendamise seadus. – RT I 2005, 39, 308.
45. Täitemenetluse seadustik. – RT I, 19.03.2019, 16.

Muud allikad

46. Agarmaa, M. Maksejõuetusõiguse revisjon. Pankrotiavalduse esitamine, pankrotimenetluse raugemine, pankroti välja kuulutamine ja tagajärjed, pankrotivara moodustamine, pankrotivara valitsemine. 2018. – https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/mari_agarmaa_analuus-kontseptsioon.pdf (23.03.2020).
47. Ermel, T., Ojasalu, K. (koost). Maksu- ja Tolliamet. Maksejõuetusõiguse revisjoni lähteülesande projekti kooskõlastamine. – <https://adr.rik.ee/jm/dokument/4641458> (06.04.2020).
48. Kriibi, P., Liin, S. Maksejõuetuse revisjoni lähteülesande projekt. Projekt 2014-2020.12.02.006.01.15-0007 „Õigusloome kodifitseerimine“. Tallinn 2016. – https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/maksejouetusoiguse_revisjoni_lahteulesanne_loplik_13.06.2016.pdf (23.03.2020).
49. Leroy, A.-M., Grandolini, G. Principles for Effective Insolvency and Creditor/Debtor Regimes. Washington DC: World Bank Group 2016. – <http://pubdocs.worldbank.org/en/919511468425523509/ICR-Principles-Insolvency-Creditor-Debtor-Regimes-2016.pdf> (31.03.2020).
50. Pankrotiseaduse eelnõu algtekst ja seletuskiri. 1085 SE I. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/7f777586-e72c-319a-a0e7-3133fa683678/Pankrotiseadus> (06.04.2020).
51. Pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu. – <https://eelnoud.valitsus.ee/main/mount/docList/d1c92688-3955-4a73-a262-1f67e98c72b4> (22.03.20).
52. Pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. – <https://eelnoud.valitsus.ee/main/mount/docList/d1c92688-3955-4a73-a262-1f67e98c72b4> (22.03.20).
53. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja täitemenetluse seadustiku rakendamise seaduse eelnõu algtekst ja seletuskiri. 273 SE I. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/683d935b-81ab-395a-95c6->

[7668ceb8ba1d/Tsiviilkohtumenetluse%20seadustiku%20ja%20t%C3%A4itemenetluse%20seadustiku%20rakendamise%20seadus](#) (08.03.2020).

54. UNCITRAL. Legislative Guide on Insolvency Law. New York: United Nations Publication 2005. – http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/insolven/05-80722_Ebook.pdf (29.03.2020).
55. Wessels, B., Madaus, S., Boon, G-J. (ed.). Rescue of Business in Insolvency Law. Instrument of the European Law Institute, 2017. – https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/Instrument_INSOLVENCY.pdf (29.03.2020).